

รายงานการศึกษา

เรื่อง

การประมาณขนาดเหล็กของไทย

เสนอต่อ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ผู้ทำการศึกษา

กังวาลย์ จันทระโชติ

ภาควิชาการจัดการประมาณ

ประมาณ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รายงานการศึกษา

เรื่อง

การประมาณขนาดเล็กของไทย

เสนอต่อ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ผู้ทำการศึกษา

กังวาลย์ จันทรโชติ

ภาควิชาการจัดการประมง

คณะประมง มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คำนำ

ชาวประมงขนาดเล็กและชาวนาจะมีสิ่งหนึ่งที่เหมือนกัน คือการได้รับการยกย่องว่า เป็นกลุ่มคนที่มีความสำคัญยิ่งต่อประเทศในด้านการจัดหาอาหารให้แก่คนในประเทศ แต่คนทั้งสองกลุ่มนี้ยังคงเวียนว่ายอยู่ในวงจรแห่งความยากจน ทั้งที่รัฐได้มีโครงการในการให้ความช่วยเหลือแก่ชาวประมงขนาดเล็กและชาวนามาเป็นเวลานานแล้วก็ตาม สาเหตุที่ทำให้ความช่วยเหลือของรัฐไม่สามารถทำให้ชาวประมงขนาดเล็กและชาวนาหลุดออกมาจากวงจรแห่งความยากจนได้นั้น ได้แก่ การไม่รู้สภาพที่เป็นจริงของเกษตรกรในภาพรวมของประเทศ และการแก้ปัญหาไม่ได้แก้ที่ต้นตอของปัญหา มักจะเป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ ปัญหาจึงไม่ได้มีการแก้อย่างแท้จริง

เอกสารฉบับนี้จัดทำขึ้นเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันของผู้ที่ต้องการพัฒนาการประมงขนาดเล็ก ให้เล็งเห็นปัญหาที่แท้จริงของการประมงขนาดเล็กของไทย จักได้ช่วยกันพัฒนาประมงขนาดเล็กของประเทศอย่างถูกต้องต่อไป ข้อมูลที่ใช้สำหรับการจัดทำเอกสารนี้ได้มาจากรายงานสถิติเอกสารวิจัย รายงานการประชุมทั้งในประเทศและต่างประเทศ ข้อคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญด้านการประมงทะเล และจากประสบการณ์ในการวิจัยและการเข้าร่วมประชุมในด้านการพัฒนาประมงขนาดเล็กของผู้จัดทำรายงานนี้ และเพื่อให้ผู้อ่านได้เห็นภาพของการประมงทะเลของไทยทั้งหมด จึงได้นำเสนอสรุปผลการสำมะโนประมงทะเล พ.ศ. 2538 ซึ่งสำนักงานสถิติแห่งชาติได้จัดทำขึ้นไว้ในภาคผนวก หวังว่า รายงานฉบับนี้จะมีประโยชน์ต่อการพัฒนาการประมงขนาดเล็กของไทยในอนาคต

ขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยที่ได้ให้ทุนสนับสนุนสำหรับการศึกษาในครั้งนี้ และขอขอบคุณ ดร. วีระวัฒน์ หงสกุล เจ้าหน้าที่ประมงอาวุโส แห่งองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ ที่ได้ให้ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาประมงขนาดเล็กเป็นอย่างดีตลอดสองทศวรรษที่ผ่านมา

สารบัญ

	หน้า
สารบัญ	i
สารบัญตาราง	ii
สารบัญภาพ	ii
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 การประมงทะเลของไทย	1
1.2 นิยามของการประมงขนาดเล็ก	4
บทที่ 2 ชุมชนและครัวเรือนประมงขนาดเล็ก	8
2.1 ชุมชนประมงขนาดเล็ก	8
2.2 สิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานในชุมชนประมงทะเล	9
2.3 สิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการทำการประมงทะเล	11
2.4 ครัวเรือนประมงขนาดเล็ก	12
2.5 สภาพเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนประมงขนาดเล็ก	14
บทที่ 3 การทำการประมงขนาดเล็ก	19
3.1 ลักษณะการดำเนินการ	19
3.2 เรือประมง	20
3.3 เครื่องมือทำการประมง	21
3.4 ชาวประมง	22
3.5 จำนวนวันที่ออกทำการประมง	26
3.6 ผลผลิตสัตว์น้ำของการประมงขนาดเล็ก	27
3.7 การจำหน่ายสัตว์น้ำ	29
บทที่ 4 ปัญหาของการประมงขนาดเล็กและแนวทางแก้ไข	32
4.1 ปัญหาของชุมชนประมงขนาดเล็ก	33
4.2 แนวทางในการแก้ปัญหาของชุมชนประมงขนาดเล็ก	37
บรรณานุกรม	46
ภาคผนวก	47

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1.1 จำนวนครัวเรือนประมงจำแนกตามการว่าจ้างงาน	7
2.1 จำนวนครัวเรือนประมงขนาดเล็กจำแนกตามเขตประมงและจังหวัด	13
3.1 ผลผลิตสัตว์น้ำของการประมงขนาดเล็ก, 2537	28
3.2 ผลผลิตของการประมงขนาดเล็กจำแนกตามแหล่งทำการประมงและเครื่องมือทำการประมง	29

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 2.1 ขนาดของครัวเรือนประมงขนาดเล็ก	15
2.2 ประชากรประมงขนาดเล็กจำแนกตามเพศ	15
2.3 การเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มทางการประมง	16
2.4 การเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มกิจกรรมทางการประมงประเภทต่างๆ	17
2.5 ภาระหนี้สินของครัวเรือนประมงขนาดเล็กและแหล่งที่มาของเงินกู้	18
3.1 จำนวนเรือประมงจำแนกตามกลุ่มของเครื่องมือทำการประมง	21
3.2 จำนวนชาวประมงขนาดเล็กจำแนกตามกลุ่มอายุ	24
3.3 จำนวนชาวประมงขนาดเล็กที่เป็นชายจำแนกตามกลุ่มอายุ	24
3.4 จำนวนชาวประมงขนาดเล็กที่เป็นหญิงจำแนกตามกลุ่มอายุ	25
3.5 ระดับการศึกษาของชาวประมงขนาดเล็ก	26
3.6 จำนวนวันทำการประมงของครัวเรือนประมงขนาดเล็ก	27
3.7 การจำหน่ายสัตว์น้ำของชาวประมงขนาดเล็ก	31

บทที่ 1

บทนำ

1.1 การประมงทะเลของไทย

อุตสาหกรรมประมงเป็นอุตสาหกรรมที่สำคัญยิ่งสาขาหนึ่งของประเทศ โดยได้มีบทบาทเป็นอย่างมากในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชาติ บทบาทที่สำคัญนี้ได้แก่

1) ก่อให้เกิดรายได้แก่ประเทศ ผลผลิตทางการประมงในแต่ละปี ได้สร้างรายได้ให้กับประเทศเป็นมูลค่าหลายหมื่นล้านบาท ทำให้รายได้ประชาชาติเพิ่มขึ้นอันเป็นผลทำให้รายได้ต่อหัวของคนไทยเพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัว

2) สร้างการว่างงาน เมื่ออุตสาหกรรมประมงของไทยได้มีการพัฒนาตั้งแต่ พ.ศ. 2503 เป็นต้นมา ได้มีการว่างงานเพิ่มขึ้นในอุตสาหกรรมนี้อย่างรวดเร็วโดยเฉพาะในส่วนของการประมงทะเล เนื่องจากเป็นอุตสาหกรรมประเภทใช้แรงงาน (Labour intensive industry) จากการทำสำมะโนประมงครั้งแรกใน พ.ศ. 2510 ประเทศไทยมีจำนวนชาวประมง(หมายถึงผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 11 ปีขึ้นไป ซึ่งออกทะเลไปทำการประมง)เพียง 78,394 คน และได้เพิ่มขึ้นเป็น 117,911 คนเมื่อมีการทำสำมะโนประมงทะเลครั้งที่สองใน พ.ศ. 2528 ในการทำสำมะโนครั้งที่สามเมื่อ พ.ศ. 2538 จำนวนชาวประมงมีทั้งสิ้น 157,377 คน ซึ่งหากนับรวมผู้ที่ทำงานที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมประมงทั้งหมดแล้ว จะมีจำนวนไม่ต่ำกว่าห้าแสนคน

3) ผลิตภัณฑ์จากเนื้อสัตว์ที่มีคุณภาพสูงสำหรับคนไทย สัตว์น้ำเป็นแหล่งอาหารโปรตีนจากเนื้อสัตว์ที่มีคุณภาพดีที่สุด ผลจากการวิจัยได้ยืนยันว่าผู้ที่ได้รับบริโภคสัตว์น้ำเป็นประจำ จะมีการพัฒนาทางสมองสูงและร่างกายแข็งแรง ดังนั้น หากคนไทยได้รับบริโภคสัตว์น้ำอย่างเพียงพอแล้ว จะมีร่างกายแข็งแรงสติปัญญาเฉลียวฉลาด ซึ่งจะเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพสูง สามารถทำให้การพัฒนาประเทศเป็นไปได้อย่างรวดเร็ว

4) นำเข้าเงินตราต่างประเทศ ผลผลิตสัตว์น้ำที่ประเทศได้ผลิตขึ้นในแต่ละปีนั้น นอกจากจะใช้สำหรับการบริโภคภายในประเทศแล้ว ส่วนหนึ่งได้ถูกส่งออกไปจำหน่ายในตลาดต่างประเทศทั้งในรูปของสัตว์น้ำสดและผลิตภัณฑ์ประเภทต่างๆเช่น สัตว์น้ำแช่เยือกแข็ง บรรจุกระป๋อง ผลิตภัณฑ์หมักดอง ฯลฯ เป็นต้น สามารถนำเข้าเงินตราต่างประเทศเป็นมูลค่านับแสนล้านบาทในแต่ละปี ในปัจจุบัน ประเทศไทยเป็นผู้ส่งออกสินค้าสัตว์น้ำรายใหญ่ของโลก และเคยเป็นผู้ส่งออกสินค้าสัตว์น้ำรายใหญ่ที่สุดของโลกมาแล้วเมื่อ พ.ศ. 2538

5) ก่อให้เกิดอุตสาหกรรมต่อเนื่อง จากการที่อุตสาหกรรมประมงได้มีการพัฒนาขึ้นมา ได้ก่อให้เกิดมีการพัฒนาในอุตสาหกรรมที่ต่อเนื่องขึ้น อุตสาหกรรมเหล่านี้ได้แก่ เช่น อุตสาหกรรม

ผลิตน้ำแข็ง อุตสาหกรรมทอวนและเชือก อุตสาหกรรมอุต่อเรือ ซึ่งอุตสาหกรรมเหล่านี้ ก็จะก่อให้เกิดรายได้และการว่าจ้างงานต่อไป

การประมงทะเลนับได้ว่าเป็นหัวใจของอุตสาหกรรมประมงของไทย ทั้งนี้ เนื่องจากผลผลิตสัตว์น้ำกว่าร้อยละ 90 เป็นผลผลิตจากการประมงทะเล ดังนั้น รัฐจึงให้ความสำคัญต่อการพัฒนาการประมงทะเลอย่างต่อเนื่อง แต่ผลจากการพัฒนาการประมงทะเลในช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมา เบื้องหลังภาพที่สวยงามของความเจริญก้าวหน้าของการประมงทะเล ได้มีปัญหาที่สำคัญหลายประการซ่อนเร้นอยู่ ปัญหาเหล่านี้ได้แก่

1) การเสื่อมโทรมของทรัพยากรประมงในน่านน้ำไทย ผลจากการที่ทรัพยากรประมงเป็นทรัพยากรที่เป็นของส่วนรวม (Common property) และการทำการประมงเป็นแบบเสรี (Open access fishery) รวมทั้งการพัฒนาการประมงเป็นไปอย่างไม่มีระบบ และมาตรการในการจัดการประมงของรัฐได้ผลน้อยมาก มีการลงแรงทำการประมง (Fishing effort) มากเกินไปทำให้ทรัพยากรประมงถูกใช้เกินกว่าศักยภาพการผลิตของทรัพยากร อีกทั้งสิ่งแวดล้อมทางการประมงได้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่เลวลง ดังนั้น ทรัพยากรประมงของไทยจึงได้เสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว ซึ่งการเสื่อมโทรมของทรัพยากรประมงได้สะท้อนให้เห็นได้ชัดเจนจากตัวเลขอัตราการจับต่อชั่วโมงลากอวน โดยใน พ.ศ. 2505 มีอัตราการจับ 277 กิโลกรัมต่อชั่วโมง และได้ลดลงเหลือ 63 กิโลกรัมใน พ.ศ. 2515 หลังจากนั้นอีก 17 ปีได้ลดลงเหลือเพียง 20 กิโลกรัมเท่านั้น

2) ต้นทุนทำการประมงสูงขึ้นเนื่องจากปัจจัยการผลิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งน้ำมันเชื้อเพลิง มีราคาสูงขึ้นมาก ในขณะที่ชาวประมงจับสัตว์น้ำได้น้อยลง และราคาสินค้าสัตว์น้ำมิได้เพิ่มเป็นสัดส่วนกับการเพิ่มของต้นทุน ชาวประมงส่วนหนึ่งจึงจำเป็นต้องเลิกทำการประมง หากเป็นชาวประมงพาณิชย์ก็ยังสามารถไปลงทุนประกอบอาชีพอื่นต่อไปได้ แต่สำหรับชาวประมงขนาดเล็กแล้ว ถ้าจำเป็นที่จะต้องยุติการทำการประมงก็จะต้องไปขายแรงงานเพียงอย่างเดียว

3) เกิดการขัดแย้งกันในระหว่างชาวประมง ผลจากการเสื่อมโทรมของทรัพยากรประมงในน่านน้ำไทย และการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของจำนวนชาวประมง ทำให้ทรัพยากรประมงมีไม่เพียงพอสำหรับชาวประมงทุกคน จึงเกิดการแย่งชิงในการใช้ทรัพยากรประมงขึ้นในหมู่ชาวประมง ชาวประมงพาณิชย์ที่มีศักยภาพสูงกว่าชาวประมงขนาดเล็กสามารถแย่งชิงทรัพยากรประมงได้มากกว่า และในหลายกรณีชาวประมงพาณิชย์ได้ลุลำเข้าไปทำการประมงในแหล่งทำการประมงที่รัฐได้สงวนไว้สำหรับชาวประมงขนาดเล็กเท่านั้น จึงก่อให้เกิดการต่อสู้กันจนถึงแก่ชีวิต ซึ่งปัญหานี้จะทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นหากรัฐไม่สามารถแก้ปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรให้ลุล่วงไปได้

4) การล่มสลายของชุมชนประมงขนาดเล็ก จากปัญหาในข้อที่ 1 และ 3 มีผลทำให้ชาวประมงขนาดเล็กต้องยุติการทำการประมง เพราะไม่คุ้มกับค่าใช้จ่าย ชาวประมงกลุ่มนี้ต้องอพยพเข้า

ไปทำงานทำในเขตเมือง ก่อให้เกิดปัญหาการแตกแยกของครอบครัว หรือหากอพยพครอบครัวเข้าไปอยู่ในเมืองด้วยก็จะก่อให้เกิดปัญหาชุมชนแออัดในเมือง และปัญหาทางสังคมด้านต่างๆก็ตามมา ชุมชนประมงขนาดเล็กที่มีอยู่มาช้านานก็จะค่อยๆ ล่มสลายลงไป วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมและประเพณีต่างๆของชุมชนก็จะสูญสลายไปในที่สุด

เมื่อพิจารณาปัญหาของการประมงทะเลของไทยแล้ว รัฐจะต้องให้ความช่วยเหลือแก่ชาวประมงขนาดเล็กโดยเร่งด่วน เพราะเป็นกลุ่มผู้ที่มีน้อยที่สุด และไม่มีความสามารถที่เพียงพอสำหรับการช่วยเหลือตนเอง อีกทั้งการประมงขนาดเล็กเป็นแหล่งผลิตอาหารที่สำคัญสำหรับผู้บริโภคในท้องถิ่น และเป็นแหล่งรองรับแรงงานในชนบท ดังนั้น หากรัฐสามารถพัฒนาการประมงขนาดเล็กให้มีความมั่นคงได้ ชุมชนประมงขนาดเล็กก็จะยังคงอยู่ในสังคมไทยได้ต่อไป

อย่างไรก็ตาม ในการที่จะพัฒนาชุมชนประมงขนาดเล็กให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการได้นั้น จำเป็นที่จะต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของชุมชนประมงขนาดเล็กอย่างชัดเจนเสียก่อน โดยจะต้องรู้ว่าใครคือชาวประมงขนาดเล็ก สภาพทางเศรษฐกิจและสังคมในภาพรวมเป็นอย่างไร จำนวนครัวเรือนประมงขนาดเล็กและการกระจาย เรือประมงและเครื่องมือทำการประมงที่ใช้ รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคต่างๆของการทำการประมงขนาดเล็กและชุมชนประมงขนาดเล็ก ดังนั้น เอกสารฉบับนี้จึงจะทำการวิเคราะห์โครงสร้างของชุมชนประมงขนาดเล็ก เพื่อให้ได้มาซึ่งคำตอบสำหรับปัญหาทั้งหมดนี้ ในการวิเคราะห์ จะใช้ข้อมูลทุติยภูมิทั้งหมด โดยจะใช้ข้อมูลจากรายงานสำมะโนประมงทะเล พ.ศ. 2538 เป็นหลัก และข้อมูลอื่นๆจากกรมประมงและเอกสารวิชาการต่างๆ ผลการวิเคราะห์ได้นำมาเรียบเรียงเขียนเป็นเอกสารฉบับ ซึ่งจะประกอบด้วยบทต่างๆ 4 บท ดังนี้

บทที่ 1 บทนำ จะกล่าวถึงความสำคัญของการประมงทะเลและชุมชนประมงขนาดเล็ก และนิยามของการประมงขนาดเล็ก

บทที่ 2 ชุมชนและครัวเรือนประมงขนาดเล็ก ในบทนี้จะกล่าวถึงจำนวนหมู่บ้านประมงทะเล การกระจายตัวของหมู่บ้าน สิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน และสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการทำการประมงทะเล จำนวนครัวเรือนประมงขนาดเล็กและการกระจาย สภาพเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนประมงขนาดเล็ก

บทที่ 3 การประมงขนาดเล็ก จะกล่าวถึงเรือประมง เครื่องมือทำการประมง ชนิดของสัตว์น้ำที่ถูกจับโดยชาวประมงขนาดเล็ก และการตลาดสัตว์น้ำ

บทที่ 4 ปัญหาของการประมงขนาดเล็กและแนวทางแก้ไข จะกล่าวถึงปัญหาทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนประมงขนาดเล็ก และแนวทางในการแก้ไขปัญหาของการประมงขนาดเล็ก

1.2 นิยามของการประมงขนาดเล็ก

ก่อนที่จะเข้าไปพัฒนาชุมชนประมงขนาดเล็กนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความเข้าใจอย่างถ่องแท้เสียก่อนว่า "ใครคือชาวประมงขนาดเล็ก" หรือ "การประมงขนาดเล็กคืออะไร" เพื่อที่จะได้รู้แน่ชัดว่ากลุ่มเป้าหมายของการพัฒนา คือใคร การพัฒนาจึงจะสัมฤทธิ์ผลตามที่ต้องการได้

ได้มีผู้ให้คำนิยามของการประมงขนาดเล็กและชาวประมงขนาดเล็กไว้หลากหลายด้วยกัน และมีการใช้คำว่าประมงพื้นบ้านในบางกรณี ซึ่งก็หมายถึงสิ่งเดียวกัน คำนิยามที่ได้มีการกล่าวไว้ในอดีตมีหลากหลายด้วยกัน อาทิเช่น

คณะผู้เชี่ยวชาญจากองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ ได้ให้คำนิยามไว้ว่า "การประมงขนาดเล็กโดยทั่วไปนั้น ครอบคลุมกลุ่มชาวประมงและครอบครัวที่มีรายได้ต่ำสุดในประเทศ ชาวประมงกลุ่มนี้ใช้เรือประมงขนาดเล็ก มีเครื่องมือและอุปกรณ์อย่างง่าย ๆ และใช้แรงงานภายในครัวเรือน อาศัยอยู่ตามหมู่บ้านเล็กๆ จึงมักตกอยู่ใต้อำนาจของบุคคลหรือกลุ่มอิทธิพลในหมู่บ้าน ซึ่งอาจจะเป็นผู้นำทางศาสนา ทางการเมือง นายทุนให้เงินกู้ หรือผู้มีฐานะมั่งคั่งอื่นๆ

คำจำกัดความอย่างกว้างๆของการประมงขนาดเล็กนั้น คือการประมงที่ใช้แรงงานจำนวนมากซึ่งกระทำโดยชาวบ้านผู้ซึ่งมีรายได้ต่ำ สมรรถภาพน้อย มีผลผลิตน้อย จับปลาในระยะใกล้ชายฝั่งหรือใกล้ท่าเรือ การตลาด การว่าจ้างแรงงาน และมีฐานะทางสังคมและการเงินขึ้นอยู่กับผู้รับซื้อผลผลิตของตนเป็นส่วนใหญ่"

ซึ่งนิยามนี้ได้กำหนดไว้อย่างกว้างๆ ไม่สามารถนำไปใช้กับประเทศใดประเทศหนึ่งได้โดยตรง มีผู้เชี่ยวชาญท่านหนึ่งได้สรุปว่าความหมายข้างต้นนี้ช่วยให้มองเห็นภาพชาวประมงขนาดเล็กโดยทั่วไปได้บ้าง แต่ค่อนข้างจะเลื่อนลอย เพราะขาดวิธีการวัดโดยแน่นอนว่า การพึ่งพาระดับใดจึงจะเข้าข่ายอยู่ใต้อิทธิพล หรือรายได้ระดับใดจึงจะเรียกว่าต่ำสุด นอกจากจะสรุปรวมความอย่างย่อๆว่า ชาวประมงขนาดเล็กนั้นคือกลุ่มชาวประมงที่ยากไร้และจำต้องพึ่งพาอาศัยนายทุนในการดำรงชีพของตนและครอบครัว ดังนั้น แต่ละประเทศจึงได้มีการกำหนดนิยามของการประมงขนาดเล็กหรือชาวประมงขนาดเล็กของตนเอง โดยได้ใช้เรือประมง เครื่องมือทำการประมง แหล่ง

ทำการประมง และการว่าจ้างแรงงานเป็นข้อพิจารณา สำหรับประเทศที่อยู่ใกล้เคียงกับประเทศไทย ได้มีการให้คำนิยามของการประมงขนาดเล็กไว้ดังนี้

ประเทศบรูไนดารุสซาลาม "การประมงขนาดเล็ก หมายถึงการทำประมงโดยใช้เรือที่มีเครื่องนอกลำ หรือเรือที่มีเครื่องกลางลำซึ่งมีความยาวไม่เกิน 60 ฟุต"

ไต้หวัน "การประมงขนาดเล็ก หมายถึงการทำประมงโดยไม่ใช้เรือ หรือใช้เรือที่ไม่มีเครื่อง ทำการประมงในเขต 3 ไมล์ทะเลจากฝั่ง"

ฮ่องกง "การประมงขนาดเล็ก หมายถึงการทำประมงโดยใช้เรือที่มีความยาวไม่เกิน 40 ฟุต และทำการประมงในบริเวณที่มีความลึกของน้ำ 90-150 ฟุต"

ประเทศมาเลเซีย "การประมงขนาดเล็ก หมายถึงการทำประมงในเขต 3 ไมล์ทะเลจากฝั่ง โดยใช้เครื่องมือทำการประมงแบบพื้นบ้าน เช่น เบ็ดมือ อวนติดตา อวนลากแกระ เป็นต้น เรือที่ใช้จะเป็นเรือที่มีขนาดต่ำกว่า 10 ตันกรอส"

ประเทศฟิลิปปินส์ "การประมงขนาดเล็ก หมายถึงการทำประมงที่ใช้เรือขนาดต่ำกว่า 3 ตันกรอส"

ประเทศสิงคโปร์ "การประมงขนาดเล็ก หมายถึงการทำประมงโดยใช้เครื่องมือทำการประมงแบบพื้นบ้าน เช่น ลอบ อวนติดตา เบ็ดมือ เป็นต้น และทำการประมงในบริเวณชายฝั่ง"

สำหรับประเทศไทยนั้น ได้มีผู้ให้คำนิยามไว้หลากหลายด้วยกัน อาทิ เช่น

Panayotou (1985) ได้นิยามว่า "ชาวประมงพื้นบ้าน หมายถึงชาวประมงที่มีทรัพย์สินทางการประมงน้อยกว่า 20,000 บาท" ซึ่งนิยามนี้ไม่ได้เป็นที่ยอมรับเท่าใดนัก เนื่องจากการยากในการตีทรัพย์สินทางการประมง เพราะมีความหลากหลายทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ ในปัจจุบันนิยามนี้ไม่มีผู้ใดใช้แล้ว

Yamamoto และ Juntarashote (1982) ได้นิยามว่า "ชาวประมงขนาดเล็ก หมายถึงชาวประมงที่ทำการประมงโดยไม่ใช้เรือ หรือใช้เรือที่มีความยาวน้อยกว่า 8 เมตร" ซึ่งนิยามนี้ใน

ปัจจุบันไม่สามารถใช้ได้แล้ว เนื่องจากรูปร่างของเรือได้เปลี่ยนไป โดยเรือจะมีความกว้างมากกว่าเดิม

กรมประมงได้ใช้เครื่องมือทำการประมงในการจำแนกประมงขนาดเล็กและประมงพาณิชย์ โดยกำหนดว่า การประมงขนาดเล็กคือการทำประมงด้วยเครื่องมือทำการประมงประเภทอวนลอย ตีตก อวนรุนกุ้ง ครอบหมึก อวนช้อน เรือผีหลอก การเก็บหอย (SEAFDEC, 1989) ซึ่งเกณฑ์ในการจำแนกนี้ไม่สามารถใช้ได้ในปัจจุบัน เพราะเครื่องมือบางประเภทได้มีการขยายขนาดออกไปจนกลายเป็นประมงพาณิชย์ และบางเครื่องมือก็ไม่ได้มีการใช้แล้วในปัจจุบัน

Juntarashote (1990) ได้ใช้ข้อมูลจากรายงานสำมะโนประมงทะเล พ.ศ. 2528 ทำการวิเคราะห์เพื่อหานิยามของการประมงขนาดเล็ก โดยใช้เงื่อนไขการว่าจ้างแรงงานเป็นเกณฑ์พิจารณา ภายใต้สมมติฐานว่า การประมงพาณิชย์เป็นการทำการประมงเพื่อมุ่งแสวงหากำไร จึงต้องมีการว่าจ้างแรงงานจากภายนอกมาทำการประมง ในขณะที่การประมงขนาดเล็กจะเป็นการทำการประมงเพื่อการดำรงชีพของตนและครอบครัว การทำการประมงจึงมุ่งใช้แรงงานในครัวเรือนเป็นสำคัญ การใช้แรงงานจากภายนอกอาจมีบ้างแต่ไม่มากนัก และค่าจ้างจะเป็นในลักษณะการแบ่งปันผลประโยชน์กันมากกว่าการจ่ายเงินเป็นค่าจ้าง ผลจากการวิเคราะห์พบว่า ชาวประมงขนาดเล็กได้แก่ชาวประมงที่ทำการประมงโดยใช้เรือที่มีระวางบรรทุกน้อยกว่า 5 ตันกรอสลงมาถึงไม่ใช้เรือ

ใน พ.ศ. 2540 สำนักงานสถิติแห่งชาติ ได้นิยามไว้ว่าครัวเรือนประมงขนาดเล็ก ได้แก่ครัวเรือนประมงที่ทำการประมงโดยไม่ใช้เรือ และใช้เรือไม่มีเครื่องยนต์ ใช้เรือมีเครื่องยนต์นอกลำ ใช้เรือมีเครื่องยนต์กลางลำที่มีระวางบรรทุกน้อยกว่า 10 ตันกรอส (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2540)

ผู้ที่ให้ความสนใจกับการประมงขนาดเล็กของไทยมาตั้งแต่ต้นคือวีระวัฒน์ หงสกุล ได้ให้นิยามไว้ว่า ชาวประมงขนาดเล็ก คือชาวประมงทั่วไปที่ประกอบอาชีพประมงในระดับครัวเรือน นับตั้งแต่เกษตรกรหรือชาวนาที่เหวี่ยงแหวางขายเพื่อจับปลาในแม่น้ำลำคลองสำหรับเป็นอาหารในครัวเรือน ไปจนถึงชาวประมงทะเลตามแนวชายฝั่งที่ยังคงอาศัยวิถีการประมงแบบดั้งเดิม ก่อนจะมีการพัฒนาการประมงด้วยอวนต่งเกหรืออวนลากขึ้นมาในภายหลัง

จะเห็นได้ว่าค่านิยามของการประมงขนาดเล็กที่มีมาในอดีต มีความหลากหลายมาก การที่จะเลือกเอานิยามใดมาใช้ นั้น ก็ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของผู้ใช้ ในที่นี้จะใช้เงื่อนไขการว่าจ้างแรงงานมาเป็นเกณฑ์ในการวิเคราะห์ข้อมูลจากสำมะโนทะเล พ.ศ. 2538 เพื่อกำหนดค่านิยามของการประมงขนาดเล็กสำหรับการศึกษาในครั้งนี้

ตารางที่ 1.1 จำนวนครัวเรือนประมงทะเลจำแนกตามการว่าจ้างแรงงาน

ขนาดของการดำเนินการ	รวม	ไม่มีการจ้าง	มีการจ้าง
รวม	53112 (100.00)	39612(74.58)	13500(25.42)
ไม่ใช้เรือ	3009 (100.00)	2996(100.00)	13(0.00)
ใช้เรือ	50103 (100.00)	36616(73.08)	13487(26.92)
ใช้เรือไม่มีเครื่องยนต์	2617 (100.00)	2555(97.63)	62(2.37)
ใช้เรือมีเครื่องยนต์นอกเรือ	35613 (100.00)	30037(84.34)	5576(15.66)
ใช้เรือมีเครื่องยนต์ในเรือ	11873 (100.00)	4024(33.89)	7849(66.11)
น้อยกว่า 5 คันกรอส	3628 (100.00)	2526(69.62)	1102(30.38)
5-9 คันกรอส	2753 (100.00)	1015(36.87)	1738(63.13)
10-14 คันกรอส	1274 (100.00)	263(20.64)	1011(79.36)
15-19 คันกรอส	1099 (100.00)	127(11.55)	972(88.45)
20-29 คันกรอส	860 (100.00)	53(6.16)	807(93.84)
30-49 คันกรอส	777 (100.00)	33(4.25)	744(95.75)
50-99 คันกรอส	828 (100.00)	7(0.84)	821(99.16)
100 คันกรอสขึ้นไป	654 (100.00)	0(0.00)	654 (100.00)

ในตารางที่ 1.1 ซึ่งแสดงจำนวนและค่าร้อยละของครัวเรือนประมงทะเลที่ทำการประมง โดยมีการว่าจ้างแรงงานจากภายนอก กับไม่มีการว่าจ้างแรงงาน ในกลุ่มครัวเรือนที่ทำการประมง โดยไม่ใช้เรือเกือบทั้งหมดค่าจ้างแรงงานในครัวเรือน ส่วนกลุ่มที่ใช้เรือไม่มีเครื่องยนต์ร้อยละ 97.63 ใช้แรงงานภายในครัวเรือน ร้อยละ 84.34 ของครัวเรือนที่ใช้เรือที่มีเครื่องยนต์นอกลำค่าจ้างแรงงาน ภายในครัวเรือน จุดที่เป็นเส้นแบ่งกลุ่มครัวเรือนประมงขนาดเล็กและครัวเรือนประมงพาณิชย์คือ ครัวเรือนประมงที่ใช้เรือที่มีเครื่องยนต์ในเรือที่มีขนาดต่ำกว่า 5 คันกรอส ซึ่งมีการว่าจ้างแรงงาน จากภายนอกเพียงร้อยละ 30.38 ในขณะที่กลุ่มครัวเรือนประมงที่ใช้เรือที่มีขนาด 5-9 คันกรอสมี การว่าจ้างแรงงานถึงร้อยละ 63.13

ดังนั้น ครัวเรือนประมงทะเลขนาดเล็กในการศึกษานี้หมายถึง ครัวเรือนประมงที่ทำการประมงโดยไม่ใช้เรือ ใช้เรือที่ไม่มีเครื่องยนต์ เรือที่มีเครื่องยนต์นอกลำ และเรือที่มีเครื่องยนต์ ในเรือที่มีขนาดเล็กกว่า 5 คันกรอส

นิยามนี้จะไม่ตรงกับของสำนักงานสถิติแห่งชาติที่ได้กำหนดไว้ในรายงานสำมะโนประมง ทะเล พ.ศ. 2538 โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติได้รวมกลุ่มคร่าวเรือประมงที่ใช้เรือที่มีขนาดใหญ่กว่า 5 ตันกรอสแต่ต่ำกว่า 10 ตันกรอสไว้ด้วย ทั้งนี้ สำนักงานสถิติแห่งชาติมิได้ให้หลักเกณฑ์ที่ใช้ในการจำแนกไว้แต่ประการใด

บทที่ 2

ชุมชนและครัวเรือนประมงขนาดเล็ก

2.1 ชุมชนประมงขนาดเล็ก

ประเทศไทยมีความยาวชายฝั่งทั้งสิ้นประมาณ 2,600 กิโลเมตร ซึ่งตลอดความยาวชายฝั่งนี้ ได้มีชุมชนประมงตั้งเรียงรายอย่างต่อเนื่อง ชุมชนประมงที่อยู่ใกล้กับเมืองจะมีขนาดใหญ่กว่าชุมชนประมงที่อยู่ห่างไกลออกไป ชุมชนประมงส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ในบริเวณปากแม่น้ำลำคลอง เพื่อหลีกเลี่ยงการปะทะกับลมมรสุมโดยตรง อีกทั้งยังสามารถใช้ประโยชน์จากแม่น้ำลำคลองในหลายด้านด้วยกัน อาทิเช่น เป็นเส้นทางคมนาคม เป็นแหล่งอาหาร เป็นต้น ในยุคแรกชุมชนประมงจะเป็นชุมชนประมงขนาดเล็กทั้งหมด แต่หลังจากเริ่มมีการพัฒนาการประมงทะเลโดยการเรียนรู้เทคโนโลยีจากคนจีนที่นำเรือดงจากเกาะไหหลำเข้ามาจับปลาในอ่าวไทย ผู้ที่มีทุนก็ได้ลงทุนต่อเรือดงออกไปจับปลาบ้าง จึงได้เกิดมีกลุ่มประมงพาณิชย์ขึ้นในชุมชนประมง ประมงพาณิชย์ได้มีการพัฒนาและขยายตัวอย่างรวดเร็ว ในขณะที่ชุมชนประมงขนาดเล็กแทบจะไม่มีการพัฒนาใดๆ เนื่องจากขาดความรู้และเงินทุน ดังนั้นชุมชนประมงทะเลของไทยจึงเป็นชุมชนที่อยู่ร่วมกันระหว่างประมงพาณิชย์และประมงขนาดเล็ก ชุมชนประมงที่อยู่ใกล้เมืองใหญ่จะมีครัวเรือนประมงพาณิชย์มากกว่าชุมชนประมงที่อยู่ห่างออกไป จึงไม่สามารถจำแนกชุมชนประมงขนาดเล็กและชุมชนประมงพาณิชย์ออกจากกันได้ เพียงแต่บอกได้ว่าครัวเรือนประมงพาณิชย์จะมีอยู่มากในบริเวณอ่าวไทยตอนบน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในจังหวัดสมุทรปราการ สมุทรสาคร และสมุทรสงคราม ส่วนครัวเรือนประมงขนาดเล็กจะพบได้มากในบริเวณภาคใต้ตอนล่างและทางฝั่งทะเลอันดามัน

จากการทำสำมะโนประมงทะเลใน พ.ศ. 2538 พบว่า ชุมชนประมงของไทยมีจำนวนทั้งสิ้น 2,562 ชุมชน โดยมีการกระจายอยู่ใน 5 เขตประมง 23 จังหวัด ดังนี้

เขตประมง 1 มีจำนวนชุมชนประมงทั้งสิ้น 329 ชุมชน โดยมีอยู่ในจังหวัดตราด 126 ชุมชน จันทบุรี 149 ชุมชน และระยอง 54 ชุมชน

เขตประมง 2 มีจำนวนชุมชนประมงทั้งสิ้น 453 ชุมชน โดยมีอยู่ในจังหวัดชลบุรี 78 ชุมชน ฉะเชิงเทรา 126 ชุมชน สมุทรปราการ 50 ชุมชน สมุทรสาคร 66 ชุมชน สมุทรสงคราม 59 ชุมชน และเพชรบุรี 74 ชุมชน

เขตประมง 3 มีจำนวนชุมชนประมงทั้งสิ้น 373 ชุมชน โดยมีอยู่ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ 90 ชุมชน ชุมพร 133 ชุมชน และสุราษฎร์ธานี 150 ชุมชน

เขตประมง 4 มีจำนวนชุมชนประมงทั้งสิ้น 780 ชุมชน โดยมีอยู่ในจังหวัดนครศรีธรรมราช 358 ชุมชน พัทลุง 65 ชุมชน สงขลา 253 ชุมชน ปัตตานี 76 ชุมชน และนราธิวาส 28 ชุมชน

เขตประมง 5 มีจำนวนชุมชนประมงทั้งสิ้น 627 ชุมชน โดยมีอยู่ในจังหวัดระนอง 59 ชุมชน พังงา 132 ชุมชน ภูเก็ต 66 ชุมชน กระบี่ 117 ชุมชน ตรัง 137 ชุมชน และสตูล 116 ชุมชน

จะเห็นได้ว่าในเขตประมง 4 มีจำนวนชุมชนประมงสูงที่สุด คิดเป็นร้อยละ 30.4 ของจำนวนชุมชนประมงทะเลทั้งหมด รองลงมาเป็นเขตประมง 5 ซึ่งมีอยู่ร้อยละ 24.5 ส่วนอีก 3 เขตประมงที่เหลือมีจำนวนชุมชนประมงน้อยกว่า 2 เขตประมงนี้ค่อนข้างมาก

เมื่อพิจารณาเป็นรายจังหวัดแล้ว พบว่า จังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นจังหวัดที่มีชุมชนประมงมากที่สุด คือมีอยู่ถึงร้อยละ 14.0 ของจำนวนชุมชนประมงทั้งหมด รองลงมาได้แก่จังหวัดสงขลาซึ่งมีอยู่ร้อยละ 9.9

จากข้อมูลทั้งหมดข้างต้น สามารถสรุปได้ประการหนึ่งว่า ชุมชนประมงขนาดเล็กของประเทศไทยมีอยู่ 2,562 ชุมชน โดยจะมีความหนาแน่นอยู่ในบริเวณภาคใต้ของประเทศ ทั้งนี้ ในชุมชนประมงขนาดเล็กนั้น จะมีครัวเรือนประมงพาณิชย์รวมอาศัยอยู่ด้วย ซึ่งจำนวนอาจจะมีไม่มากนัก แต่จะมีอิทธิพลในด้านต่างๆต่อชุมชนประมงนั้นค่อนข้างมาก

2.2 สิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานในชุมชนประมงทะเล

ชุมชนประมงทะเลเกือบทั้งหมดตั้งอยู่ในพื้นที่ในชนบท จึงมักจะมีปัญหาการขาดแคลนบริการในสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน แต่จากการพัฒนาประเทศในช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมา การขาดแคลนในสิ่งเหล่านี้ได้ลดลงไปได้ในระดับหนึ่ง จากผลการทำสำมะโนประมงทะเลใน พ.ศ. 2538 พบว่าชุมชนประมงทะเลได้มีบริการในสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานต่างๆ ดังนี้

การคมนาคมและการสื่อสาร ร้อยละ 64.3 ของจำนวนชุมชนประมงทั้งหมดมีบริการรถยนต์หรือจักรยานยนต์ และมีที่ทำการไปรษณีย์เพียงร้อยละ 9.5 เท่านั้น ทั้งนี้เนื่องจากชุมชนประมงหลายแห่งมีขนาดเล็กมาก การจัดตั้งที่ทำการไปรษณีย์แต่ละแห่ง จะให้บริการกับหลายชุมชนที่อยู่

ใกล้เคียงกัน สำหรับชุมชนประมงที่ตั้งอยู่ริมฝั่งน้ำ มีแต่การคมนาคมทางน้ำเพียงอย่างเดียว รัฐก็ไม่สามารถจัดตั้งที่ทำการไปรษณีย์ให้ได้ ในส่วนของการบริการโทรศัพท์นั้นมากกว่าการไปรษณีย์ เพราะองค์การโทรศัพท์ได้มีการติดตั้งโทรศัพท์สำหรับบริการชุมชนในชนบทไว้ค่อนข้างมาก ดังนั้นร้อยละ 35.0 ของจำนวนชุมชนประมงทั้งหมดมีบริการโทรศัพท์ให้ใช้

ไฟฟ้าและน้ำประปา การให้บริการด้านไฟฟ้าแก่ชุมชนประมงทะเลมีมากกว่าในด้านอื่นๆ ทุกด้าน โดยร้อยละ 95.4 ของจำนวนชุมชนประมงทั้งหมดมีไฟฟ้าใช้ แต่ในส่วนของน้ำประปานั้นมีบริการให้เพียงร้อยละ 39.0 เท่านั้น เนื่องจากชุมชนประมงส่วนใหญ่ใช้น้ำจากบ่อน้ำเค็ม แม่น้ำลำคลอง และน้ำฝนสำหรับการอุปโภคและบริโภค อีกทั้งรัฐไม่สามารถจัดบริการด้านนี้ให้กับชุมชนในชนบทได้อย่างทั่วถึง สามารถให้บริการได้เฉพาะบางจุดเท่านั้น ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นชุมชนประมงทะเลที่อยู่ติดกับเมือง

บริการสาธารณสุข ร้อยละ 19.9 ของจำนวนชุมชนประมงทั้งหมดเท่านั้นที่มีโรงพยาบาลอยู่ในชุมชน และร้อยละ 24.8 มีสถานอนามัยหรือสถานพยาบาล นอกจากนั้นแล้วร้อยละ 5.0 มีคลินิกตั้งอยู่ จะเห็นได้ว่าบริการสาธารณสุขสำหรับชุมชนประมงทะเลยังมีค่อนข้างน้อย

ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีเพียงร้อยละ 15.2 ของจำนวนชุมชนประมงทะเลทั้งหมดที่มีสถานีตำรวจหรือป้อมยามตำรวจตั้งอยู่ ซึ่งนับว่าน้อยมาก ในอดีต ชาวประมงอยู่กันแบบเครือญาติ ปัญหาในด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินมีน้อยมากหรือไม่มีเลย แต่เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไป จำนวนประชากรมีมากขึ้นในขณะที่ทรัพยากรมีน้อยลง การแข่งขันแย่งชิงกันจึงเกิดขึ้น ทำให้ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินหมดไป ความต้องการในบริการด้านนี้จากรัฐจึงเพิ่มมากขึ้นกว่าเดิมมาก

ในเขตประมง 4 และ 5 ซึ่งเป็นเขตที่มีจำนวนครัวเรือนประมงขนาดเล็กค่อนข้างมาก จะมีบริการในสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานที่ใกล้เคียงกัน โดยในเขต 4 ซึ่งมีจำนวนชุมชนประมง 780 ชุมชนนั้น ร้อยละ 77.2 มีบริการด้านคมนาคม ร้อยละ 99.4 มีไฟฟ้าใช้ ร้อยละ 30.4 มีน้ำประปาใช้ ร้อยละ 23.0 มีบริการโทรศัพท์ ร้อยละ 10.4 มีที่ทำการไปรษณีย์ ร้อยละ 13.5 มีสถานีตำรวจหรือป้อมยามตำรวจ ร้อยละ 1.8 มีโรงพยาบาล ร้อยละ 23.2 มีสถานอนามัยหรือสถานพยาบาล และร้อยละ 4.4 มีคลินิก สำหรับเขตประมง 5 นั้น จากจำนวนชุมชนประมงทั้งหมด 627 ชุมชน ร้อยละ 64.3 มีบริการรถยนต์หรือจักรยานยนต์ ร้อยละ 88.2 มีไฟฟ้าใช้ ร้อยละ 40.2 มีน้ำประปาใช้ ร้อยละ 33.0 มีบริการโทรศัพท์ ร้อยละ 12.0 มีที่ทำการไปรษณีย์ ร้อยละ 15.9 มีสถานีตำรวจหรือป้อมยามตำรวจ ร้อยละ 1.9 มีโรงพยาบาล ร้อยละ 28.7 มีสถานอนามัยหรือสถานพยาบาล และร้อยละ 4.0 มีคลินิก

2.3 สิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการทำการประมงทะเล

ในหมู่บ้านประมงทะเลนั้น จำเป็นที่จะต้องมียสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการทำการประมงบางประการ ได้แก่ ทำขึ้นปลาหรือสะพานปลา โรงน้ำแข็ง โรงงานห้องเย็นและห้องเย็น ตู้ค่อเรือ/คานเรือ และร้านขายเครื่องมือหรืออุปกรณ์ทำการประมงทะเล ใน พ.ศ. 2538 ชุมชนประมงที่มีอยู่ทั้งหมด 2,562 ชุมชนนั้น มีสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการทำการประมงทะเล ดังนี้

ทำขึ้นปลาหรือสะพานปลา สถานที่ที่นับได้ว่าเป็นทำขึ้นปลาหรือสะพานปลามีรวมอยู่ทั้งสิ้น 657 แห่ง โดยจะมีอยู่ในเขตประมง 1 ร้อยละ 11.9 เขตประมง 2 ร้อยละ 9.3 เขตประมง 3 ร้อยละ 16.4 เขตประมง 4 ร้อยละ 17.5 และเขตประมง 5 ร้อยละ 44.9 โดยปกติแล้ว ทำขึ้นปลาหรือสะพานปลาจะถูกใช้โดยชาวประมงพาณิชย์เป็นส่วนใหญ่ สำหรับชาวประมงขนาดเล็กนั้น จะนำสัตว์น้ำที่จับได้ไปขายให้กับผู้ซื้อโดยตรง เพราะเรือสามารถเข้าไปจอดเทียบที่ใดก็ได้ ไม่ว่าจะเป็นชายหาดหรือสะพานไม้เล็กๆที่ทำยื่นออกไปในน้ำ ในปัจจุบัน ภายใต้โครงการพัฒนาประมงขนาดเล็กของกรมประมง ได้มีการสร้างท่าเทียบเรือประมงขนาดเล็กขึ้นในหลายชุมชน โดยกรมประมงเป็นผู้สร้าง และยกให้ชุมชนทำหน้าที่ดูแล รักษา และใช้ประโยชน์ ดังนั้น จึงมีจำนวนทำขึ้นปลาอยู่ในเขตประมง 5 มากที่สุด รองลงมาคือเขตประมง 4 จังหวัดที่มีจำนวนทำขึ้นปลาหรือสะพานปลามากที่สุดคือ จังหวัดนครศรีธรรมราช (93 แห่ง) รองลงมาคือจังหวัดพังงา (77 แห่ง) และจังหวัดชุมพร (55 แห่ง)

โรงน้ำแข็ง น้ำแข็งนับว่าเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญอย่างหนึ่งของการทำการประมง ราคาของสัตว์น้ำจะขึ้นอยู่กับความสดของสัตว์น้ำ ชาวประมงจึงต้องมีน้ำแข็งใช้อย่างเพียงพอสำหรับการรักษาความสดของสัตว์น้ำที่จับขึ้นมาได้ ดังนั้น ในชุมชนประมงขนาดใหญ่จึงมักจะมีโรงงานน้ำแข็งตั้งอยู่ ส่วนชุมชนประมงขนาดเล็กก็จะมีผู้นำน้ำแข็งเข้ามาจำหน่าย ใน พ.ศ. 2538 มีโรงงานน้ำแข็งที่ตั้งอยู่ในชุมชนประมงทั้งสิ้น 146 โรง โดยอยู่ในเขตประมง 1 ร้อยละ 13.0 เขตประมง 2 ร้อยละ 21.2 เขตประมง 3 ร้อยละ 15.8 เขตประมง 4 ร้อยละ 23.3 และเขตประมง 5 ร้อยละ 26.7 จังหวัดที่มีจำนวนโรงน้ำแข็งมากที่สุดคือจังหวัดนครศรีธรรมราช แต่การรู้เฉพาะจำนวนโคนไม่รู้กำลังผลิตนั้น ก็ไม่สามารถสรุปอะไรออกมาชัดเจนได้

โรงงานห้องเย็นและห้องเย็น การมีโรงงานห้องเย็นและห้องเย็นในชุมชนประมง จะทำให้ชาวประมงขนาดเล็กสามารถขายสัตว์น้ำได้ในราคาที่สูงขึ้น เพราะโรงงานห้องเย็นจะเข้ามาซื้อสัตว์น้ำทำให้มีการแข่งขันกันมากขึ้น ใน พ.ศ. 2538 โรงงานห้องเย็นและห้องเย็นที่มีอยู่ 126 โรงงานในชุมชนประมงนั้น โดยส่วนใหญ่จะเป็นสาขาของบริษัทที่มีสำนักงานหรือโรงงานหลักอยู่ในเมือง

ใหญ่ เขตประมง 5 จะมีโรงงานห้องเย็นและห้องเย็นมากที่สุดคือร้อยละ 39.7 ทั้งนี้เนื่องจากผลผลิตของการประมงพาณิชย์มีอยู่เป็นจำนวนมากในเขตนี้ รองลงมาคือเขตประมง 3, 4, 2 และ 1 ซึ่งมีอยู่ร้อยละ 18.2, 16.7, 15.9 และ 9.5 ตามลำดับ

อู่ต่อเรือ/คานเรือ เรือประมงของไทยเกือบทั้งหมดสร้างด้วยไม้ และสำหรับเรือประมงของชาวประมงขนาดเล็กทั้งหมดจะสร้างด้วยไม้ การต่อเรือและซ่อมแซมเรือจะทำกันเองในหมู่บ้าน ไม่ค่อยไปทำที่อู่ต่อเรือ/คานเรือแต่อย่างใด ดังนั้นอู่ต่อเรือ/คานเรือจึงถูกใช้โดยกลุ่มชาวประมงพาณิชย์เท่านั้น ในจำนวนอู่ต่อเรือ/คานเรือที่มีอยู่ 172 แห่งใน พ.ศ. 2538 นั้น จะอยู่ในเขต 1, 2, 3, 4 และ 5 ร้อยละ 11.0, 29.1, 13.9, 25.6 และ 20.4 ตามลำดับ

ร้านขายเครื่องมือหรืออุปกรณ์ทำการประมงทะเล ร้านดังกล่าวมีอยู่ทั้งสิ้น 403 ร้าน โดยจะมีอยู่ในเขตประมง 4 มากที่สุด (30.0%) รองลงมาคือเขตประมง 3 และ 5 ซึ่งมีอยู่ร้อยละ 22.1 และ 20.9 ตามลำดับ

2.4 จำนวนครัวเรือนประมงขนาดเล็ก

จากการสำมะโนประมงทะเลใน พ.ศ. 2538 พบว่า จำนวนของครัวเรือนประมงขนาดเล็ก ณ วันที่ 1 เมษายน 2538 มีอยู่ทั้งสิ้น 44,867 ครัวเรือน โดยครัวเรือนประมงขนาดเล็กจะมีความหนาแน่นมากที่สุด ในเขตประมง 5 โดยมีอยู่ถึง 15,529 ครัวเรือน หรือร้อยละ 34.6 ของจำนวนครัวเรือนประมงขนาดเล็กทั้งหมด รองลงมาคือเขตประมง 4 ที่มีอยู่ 15,010 ครัวเรือน (33.5%) เขตประมง 3 5,557 ครัวเรือน (12.4) เขตประมง 1 5,091 ครัวเรือน (11.3%) และเขตประมง 2 3,680 ครัวเรือน (8.2%)

การที่ครัวเรือนประมงขนาดเล็กมีอยู่เป็นจำนวนมากในพื้นที่ภาคใต้ตอนล่างและฝั่งทะเลอันดามันนั้น ก็เนื่องมาจากการพัฒนาการประมงทะเลของไทยได้เริ่มมาจากบริเวณอ่าวไทยตอนบนก่อน เมื่อมีการพัฒนาเกิดขึ้น จำนวนครัวเรือนประมงขนาดเล็กจะลดน้อยลง เพราะไม่สามารถแข่งขันกับประมงพาณิชย์ได้ หรืออาจจะพัฒนาตัวเองจากประมงขนาดเล็กไปเป็นประมงพาณิชย์ขนาดย่อม นอกจากนั้นแล้ว ผลของการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมและการบริการของพื้นที่อ่าวไทยตอนบนทำให้ชาวประมงขนาดเล็กมีทางเลือกของการประกอบอาชีพมากขึ้น ชาวประมงขนาดเล็กส่วนหนึ่งจึงออกไปประกอบอาชีพอื่น การเสื่อมโทรมของทรัพยากรประมงชายฝั่งก็เป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งในการที่ทำให้จำนวนครัวเรือนประมงขนาดเล็กลดลง

เมื่อพิจารณาการกระจายของครัวเรือนประมงขนาดเล็กเป็นรายจังหวัดแล้ว สิบจังหวัดแรกที่มีความหนาแน่นของครัวเรือนประมงขนาดเล็กสูง ได้แก่ จังหวัดสงขลา (11.7%) นครศรีธรรมราช (9.0%) พังงา (8.4%) สตูล (7.2%) กระบี่ (6.7%) สุราษฎร์ธานี (6.1%) ปัตตานี (5.9%) ตรัง (5.6%) พัทลุง (5.0%) และจันทบุรี (4.9%) คูตารางที่ 2.1

ตารางที่ 2.1 จำนวนครัวเรือนประมงขนาดเล็กจำแนกตามเขตประมงและจังหวัด

เขตประมง/จังหวัด	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ
รวม	44,867	100
เขตประมง 1	5,091	11.3
ตราด	1,969	4.4
จันทบุรี	2,218	4.9
ระยอง	904	2
เขตประมง 2	3,680	8.2
ชลบุรี	557	1.2
ฉะเชิงเทรา	230	0.5
สมุทรปราการ	505	1.1
กรุงเทพมหานคร	9	0
สมุทรสาคร	384	0.9
สมุทรสงคราม	782	1.8
เพชรบุรี	1,213	2.7
เขตประมง 3	5,557	12.4
ประจวบคีรีขันธ์	960	2.2
ชุมพร	1,855	4.1
สุราษฎร์ธานี	2,742	6.1
เขตประมง 4	15,010	33.5
นครศรีธรรมราช	4,021	9
พัทลุง	2,222	5
สงขลา	5,265	11.7
ปัตตานี	2,655	5.9
นราธิวาส	847	1.9
เขตประมง 5	15,529	34.6
ระนอง	2,003	4.5
พังงา	3,779	8.4

เขตประมง/จังหวัด	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ
กระบี่	3,035	6.7
ตรัง	2,512	5.6
สตูล	3,215	7.2

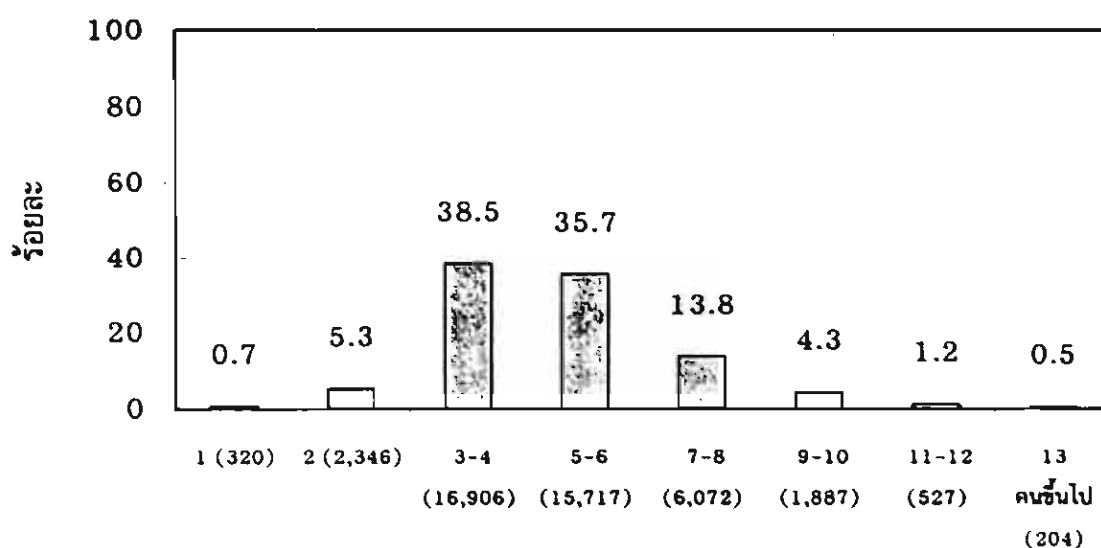
2.5 สภาพเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนประมงขนาดเล็ก

ขนาดของครัวเรือนประมงขนาดเล็ก

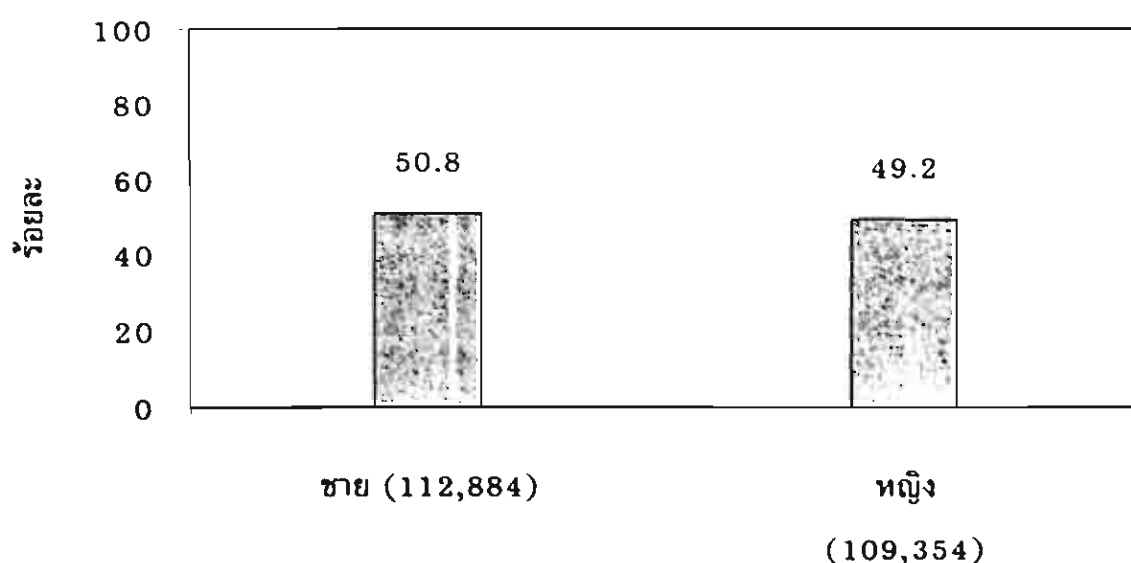
ในอดีตครัวเรือนประมงขนาดเล็กมีลักษณะประการหนึ่งที่คล้ายคลึงกับครัวเรือนในชนบท นั่นคือการมีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนค่อนข้างสูง แต่หลังจากได้มีการวางแผนครอบครัวอย่างกว้างขวางในประเทศไทย จำนวนสมาชิกในครอบครัวของประเทศได้ลดลงจากเดิมจนเป็นที่น่าพอใจ อย่างไรก็ตาม ถึงแม้จะมีการวางแผนครอบครัวอย่างกว้างขวาง แต่ครัวเรือนประมงขนาดเล็กในเขตประมง 4 และ 5 จะมีจำนวนสมาชิกในครอบครัวสูงกว่าในเขตอื่นๆ ทั้งนี้ เนื่องจากครัวเรือนประมงขนาดเล็กในสองเขตประมงนี้ส่วนใหญ่จะเป็นผู้นับถือศาสนาอิสลาม การวางแผนครอบครัวเป็นสิ่งต้องห้าม อีกเหตุผลหนึ่งของการมีสมาชิกในครอบครัวสูงในอดีตก็คือ ต้องการมีแรงงานมาช่วยในการทำการประมง แต่เหตุผลนี้จะลดความสำคัญลงเมื่อชาวประมงมีความเข้าใจดีขึ้นในเรื่องของการวางแผนครอบครัว

จากผลการสำมะโนใน พ.ศ. 2538 พบว่า ร้อยละ 38.5 ของครัวเรือนประมงขนาดเล็กทั้งหมดมีสมาชิกในครัวเรือน 3-4 คน ร้อยละ 35.7 มีสมาชิกในครัวเรือน 5-6 คน ซึ่งจากตัวเลขนี้ แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ครัวเรือนประมงขนาดเล็กกว่าสองในสามมีความเข้าใจเกี่ยวกับการวางแผนครอบครัวอยู่ในระดับที่น่าพอใจ การที่ครัวเรือนประมงขนาดเล็กมีขนาดของครอบครัวที่ไม่ใหญ่จนเกินไป การแก้ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจก็จะง่ายขึ้น เป็นที่น่าสังเกตว่าครัวเรือนประมงที่ยังเป็นโสดมีอยู่เพียงร้อยละ 0.7 และครัวเรือนประมงที่มีสมาชิกจำนวน 2 คนนั้นมีแค่ร้อยละ 5.3 เท่านั้น

ในด้านประชากรประมง ซึ่งหมายถึงจำนวนสมาชิกของครัวเรือนประมงขนาดเล็กนั้น มีอยู่ทั้งสิ้น 222,238 คน โดยเป็นเพศชาย 112,884 คน หรือร้อยละ 50.8 และเป็นเพศหญิง 109,354 คน หรือร้อยละ 49.2

ภาพที่ 2.1 ขนาดของครัวเรือนประมงขนาดเล็ก

ภาพที่ 2.2 ประชากรประมง จำแนกตามเพศ

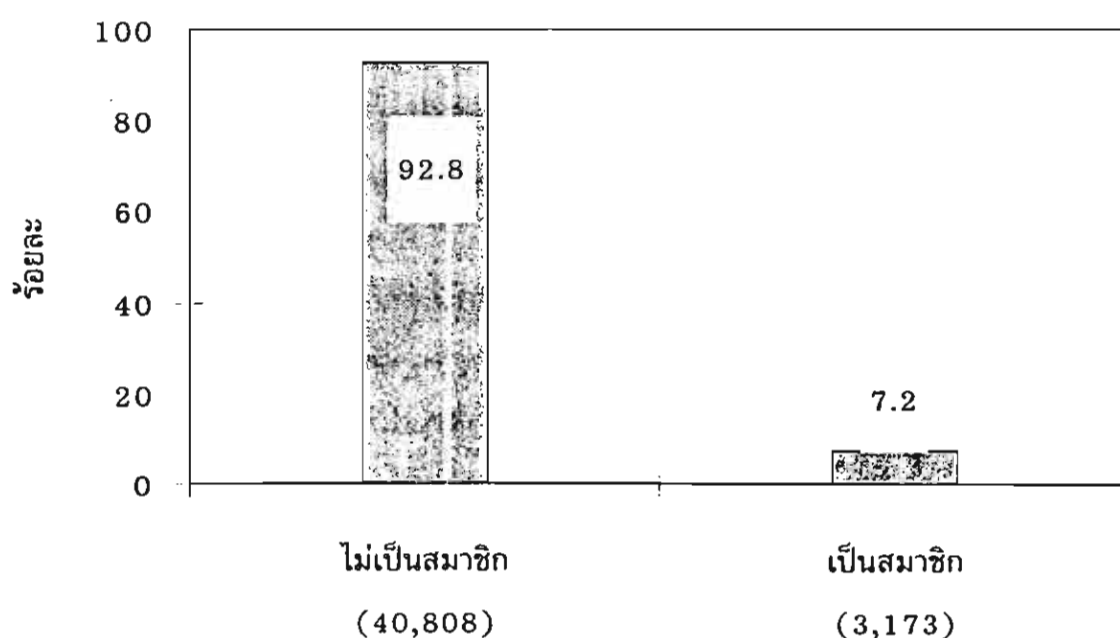
การเป็นสมาชิกกลุ่มกิจกรรมทางการประมง

ในการจัดการประมงโดยชุมชนนั้น สิ่งที่จะต้องพิจารณาอย่างหนึ่งก็คือ การรวมตัวเป็นกลุ่มของชาวประมงขนาดเล็ก แต่สิ่งที่สังคมไทยขาดแคลนอย่างมากก็คือการร่วมมือกันทำงานเป็นกลุ่ม ชาวประมงของไทยจำนวนน้อยมากที่มีการรวมตัวเพื่อร่วมมือกันในการพัฒนาความเป็นอยู่ และการประกอบอาชีพ ผู้ที่ต้องการพัฒนาระบบการจัดการประมงโดยชุมชนขึ้นในประเทศ ต้องหาวิธีการที่จะทำให้ชาวประมงขนาดเล็กมีการรวมตัวกันให้ได้ โดยการรวมตัวกันนั้นจะต้องอยู่บนพื้นฐาน

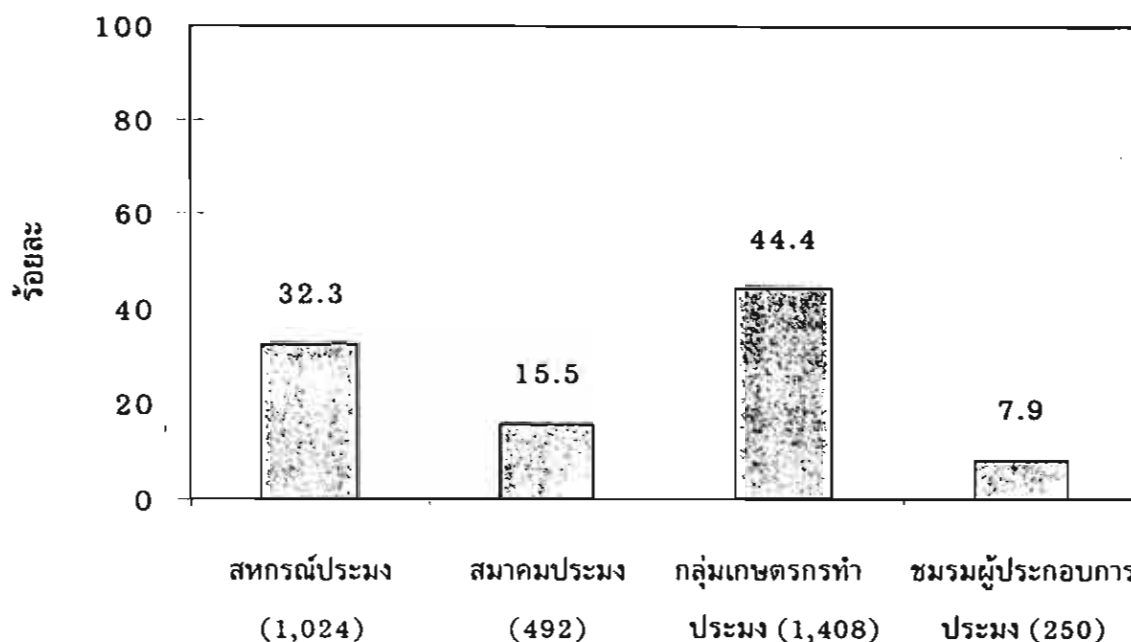
ฐานของการมาทำงานร่วมกัน ไม่ใช่เป็นการรวมตัวกันเพื่อให้ได้รับความช่วยเหลือจากรัฐซึ่งได้เกิดขึ้นมาในอดีต ซึ่งการรวมตัวกันแบบนี้จะเป็นการรวมตัวเพียงระยะเวลาอันสั้นเท่านั้น เมื่อได้ผลประโยชน์ที่ต้องการแล้ว กลุ่มนี้ก็จะสลายตัวไป

กลุ่มกิจกรรมทางการเมืองที่มีอยู่ในปัจจุบัน ได้แก่ สมาคมประมง สหกรณ์ประมง กลุ่มเกษตรกรทำประมง และชมรมผู้ประกอบการประมง ซึ่งกลุ่มกิจกรรมเหล่านี้มีหน่วยงานของรัฐที่ทำหน้าที่ดูแลและส่งเสริมหลายหน่วยงานด้วยกัน

ใน พ.ศ. 2538 มีเพียงร้อยละ 7.2 ของครัวเรือนประมงขนาดเล็กทั้งหมด ที่เป็นสมาชิกกลุ่มกิจกรรมทางการเมือง โดยบางครัวเรือนเป็นสมาชิกมากกว่าหนึ่งกลุ่ม ในกลุ่มของครัวเรือนประมงขนาดเล็กที่เป็นสมาชิกของกลุ่มกิจกรรมนั้น ร้อยละ 32.3 เป็นสมาชิกสหกรณ์ประมง ร้อยละ 15.5 เป็นสมาชิกสมาคมประมง ร้อยละ 44.4 เป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกรทำประมง และร้อยละ 7.9 เป็นสมาชิกชมรมผู้ประกอบการประมง อย่างไรก็ตาม การเป็นสมาชิกกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นโดยองค์กรพัฒนาเอกชนไม่มีข้อมูลแสดงไว้

ภาพที่ 2.3 การเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มทางการเมือง

ภาพที่ 2.4 การเข้าเป็นสมาชิกในกลุ่มกิจกรรมทางการประมงประเภทต่างๆ

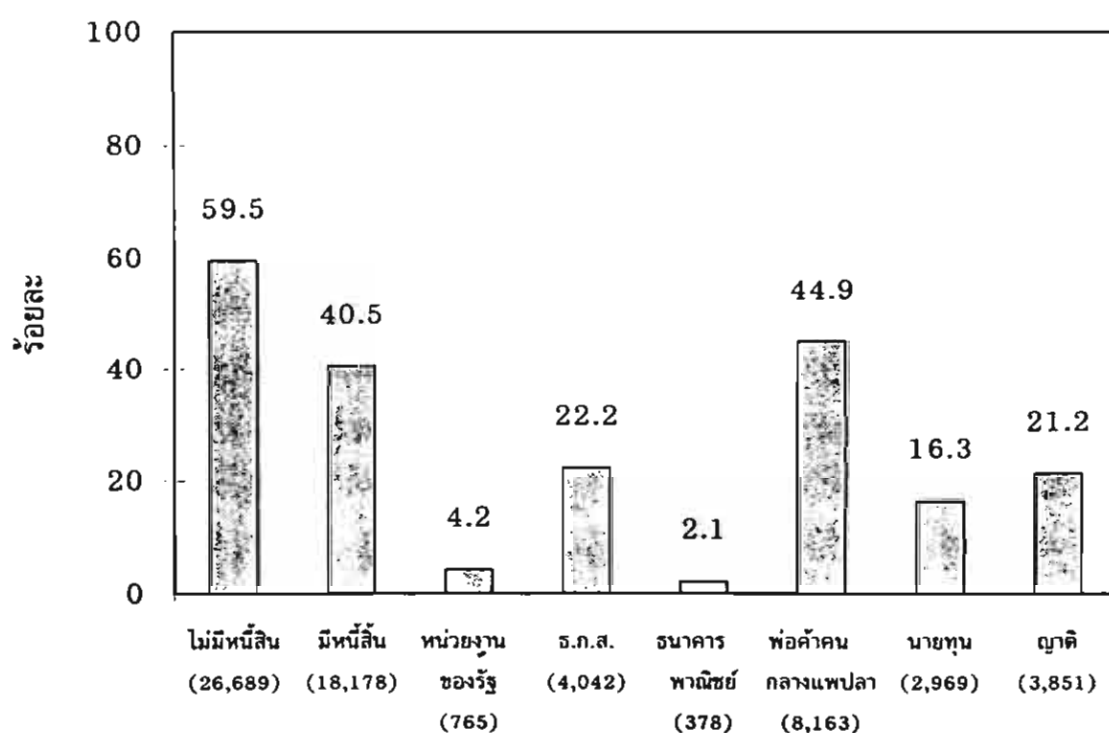
ภาระหนี้สิน

เนื่องจากไม่มีข้อมูลรายได้เฉลี่ยของครัวเรือนประมงขนาดเล็กที่เป็นภาพรวมทั้งประเทศ ทำให้ไม่สามารถวิเคราะห์สภาพเศรษฐกิจของครัวเรือนประมงขนาดเล็กได้โดยตรง จึงต้องใช้ข้อมูลทางด้านภาระหนี้สินมาวิเคราะห์แทน

ครัวเรือนประมงขนาดเล็กกับการเป็นหนี้สินเป็นสิ่งที่คู่กันมาโดยตลอด ทั้งนี้ เนื่องจากผลผลิตของชาวประมงขนาดเล็กที่มีในแต่ละวันมีเพียงเล็กน้อย รายได้เพียงพอสำหรับการดำรงชีพในแต่ละวัน การออมทรัพย์แทบจะไม่มีเลย จึงไม่มีทุนสำหรับการปรับปรุงวิธีการทำการประมงให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น เมื่อมีความจำเป็นที่จะต้องใช้จ่ายเงินมากกว่าการดำรงชีวิตประจำวัน ก็ต้องกู้ยืมจากแหล่งเงินกู้ต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะกู้จากสถาบันการเงินนอกระบบ เช่น พ่อค้าคนกลาง แพปลา ญาติพี่น้อง เป็นต้น เนื่องจากไม่มีหลักทรัพย์ค้ำประกันสำหรับการกู้จากสถาบันการเงินในระบบ เช่น ธนาคารพาณิชย์

จากครัวเรือนประมงขนาดเล็กจำนวน 44,867 ครัวเรือน ร้อยละ 59.5 ไม่มีหนี้สิน ซึ่งหากดูตัวเลขนี้แค่เพียงผิวเผินแล้ว จะดูเหมือนว่าชาวประมงขนาดเล็กของไทยเกินกว่าครึ่งมีฐานะทางเศรษฐกิจดี ไม่ต้องกู้ยืมเงินจากใคร แต่ในทางเป็นจริงแล้ว ในจำนวนดังกล่าวนี้มีอยู่จำนวนไม่น้อยที่ต้องการกู้ยืมเงิน แต่ไม่สามารถกู้ยืมจากใครได้ จึงเป็นผู้ที่ไม่มีหนี้สิน

สำหรับครัวเรือนประมงขนาดเล็กที่มีหนี้สินนั้น ร้อยละ 44.9 ได้กู้ยืมมาจากพ่อค้าคนกลาง และแพปลา ร้อยละ 22.2 กู้จากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) ซึ่งการที่กู้จาก ธกส. ได้มากนั้นก็เนื่องจากเป็นธนาคารของรัฐ และมีเงื่อนไขในการกู้ที่ไม่เข้มงวดเหมือนกับ ธนาคารพาณิชย์ แต่เป็นที่น่าสนใจกว่า ธกส. จะมีปริมาณหนี้เสียเพิ่มมากขึ้นทุกปี ญาติและเพื่อนก็เป็นแหล่งเงินกู้ที่สำคัญของชาวประมงขนาดเล็ก เพราะสามารถกู้ได้โดยง่ายและอยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน ซึ่งร้อยละ 21.2 ของครัวเรือนประมงขนาดเล็กกู้เงินจากแหล่งนี้ แหล่งเงินกู้ที่ครัวเรือนประมงขนาดเล็กกู้เงินก็คือธนาคารในท้องถิ่น โดยครัวเรือนประมงขนาดเล็กร้อยละ 16.3 กู้เงินจากธนาคารในท้องถิ่น ทั้งนี้ดอกเบี้ยที่ถูกเรียกเก็บจะอยู่ในอัตราค่อนข้างสูง

ภาพที่ 2.5 ภาระหนี้สินของประมงขนาดเล็กและแหล่งที่มาของเงินกู้

บทที่ 3

การทำการประมงขนาดเล็ก

ในบทที่ 2 ได้วิเคราะห์ให้เห็นถึงจำนวนชุมชนประมงและการแพร่กระจายของชุมชน จำนวนครัวเรือนประมงและสภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ในบทนี้จะวิเคราะห์ให้เห็นถึงการทำการประมงของครัวเรือนประมงขนาดเล็ก ซึ่งประกอบด้วยการจับสัตว์น้ำและการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ แต่เนื่องจากกิจกรรมหลักของการประมงขนาดเล็กคือการจับสัตว์น้ำ ดังนั้น การวิเคราะห์ในบทนี้จึงมีขอบเขตเฉพาะการจับสัตว์น้ำเท่านั้น นอกจากนั้นแล้ว ข้อมูลเกี่ยวกับการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำที่มีอยู่ในปัจจุบันนั้น ไม่สามารถจำแนกได้ว่าเป็นกิจกรรมในส่วนของชาวประมงขนาดเล็กเท่าใด

3.1 ลักษณะการดำเนินการ

ดังได้กล่าวไว้ในบทแรกแล้วว่า การประมงขนาดเล็กเป็นการประมงเพื่อการยังชีพ ซึ่งจะแตกต่างจากการประมงพาณิชย์ที่ท่ากลางทุนทำการประมงก็เพื่อมุ่งแสวงหากำไร ดังนั้น การทำการประมงของชาวประมงขนาดเล็ก จึงเป็นการทำการประมงโดยใช้แรงงานของสมาชิกของครัวเรือนเป็นสำคัญ และเป็นการประกอบกิจการของตนเองไม่ได้มีการร่วมลงทุนกับบุคคลภายนอก การทำการประมงร่วมกันของชาวประมงขนาดเล็กยังมีอยู่บ้างแต่จำนวนไม่มากนัก การทำการประมงร่วมกันจะทำในลักษณะของการเอาปัจจัยการผลิตเช่น เรือ แรงงาน เครื่องมือทำการประมงมารวมกัน เมื่อจับสัตว์น้ำมาได้ก็จะแบ่งสัตว์น้ำตามสัดส่วนที่ตกลงกัน แต่จะไม่มีแบ่งให้เป็นเงินโดยตรง นอกเสียจากมีการตกลงกันว่าให้นำสัตว์น้ำที่จับได้ไปจำหน่าย แล้วจึงทำการแบ่งรายได้จากการขายสัตว์น้ำตามสัดส่วนที่ตกลงกันได้

จำนวนครัวเรือนประมงที่ทำการประมงทะเลอย่างเดียวมีอยู่ทั้งสิ้น 42,293 ครัวเรือน ในจำนวนนี้ร้อยละ 97.3 หรือ 41,166 8 ครัวเรือนดำเนินงานเป็นของตนเอง และเมื่อพิจารณาตัวเลขรวมทั้งหมดซึ่งรวมเอาครัวเรือนที่ทำทั้งการประมงและการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำไว้ด้วยแล้ว ก็จะไม่มีความแตกต่างกัน โดยจากจำนวนครัวเรือนประมงทะเลทั้งหมดที่มีอยู่ 44,867 ครัวเรือนนั้น เป็นครัวเรือนที่ดำเนินงานเป็นของตนเองอยู่ถึงร้อยละ 97.3 เช่นเดียวกัน ส่วนที่เหลือนั้นจะเป็นการทำการประมงร่วมกันกับชาวประมงคนอื่นๆ ดังนั้น จึงสามารถกล่าวได้ว่า ชาวประมงขนาดเล็กเป็นนายของตนเอง การที่จะมีฐานะทางเศรษฐกิจเป็นอย่างไรนั้น ตัวชาวประมงขนาดเล็กจะเป็นผู้ตัดสินใจ

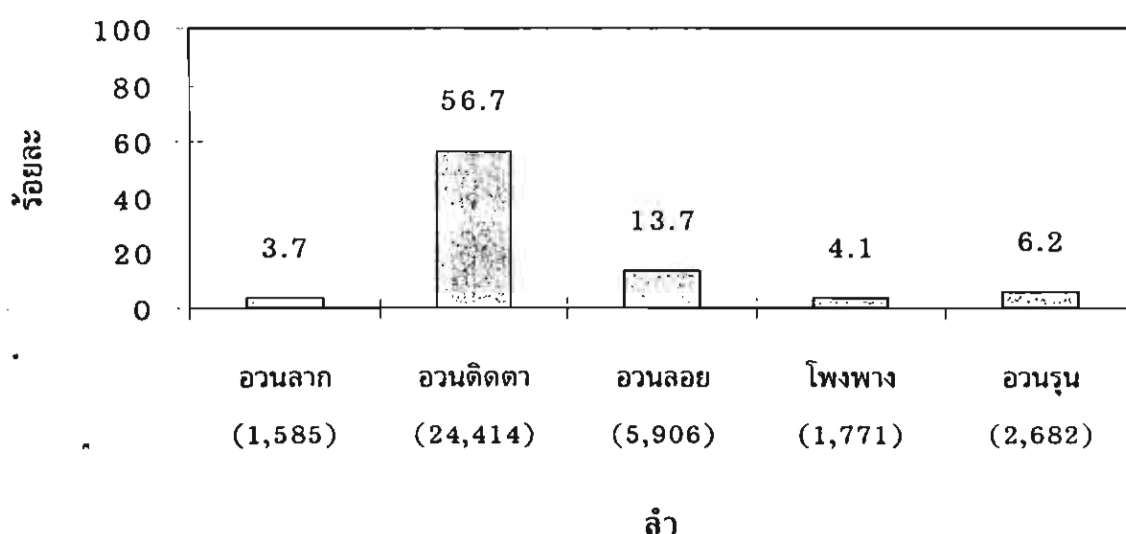
3.2 เรือประมง

อุปกรณ์ที่สำคัญสำหรับการทำการประมงคือเรือประมง จากการให้คำนิยามของการประมงขนาดเล็กในบทที่ 1 นั้น ชาวประมงขนาดเล็กจะทำการประมงโดยไม่ใช้เรือ ใช้เรือไม่มีเครื่องยนต์ ใช้เรือหางยาว และเรือที่มีเครื่องยนต์ในเรือซึ่งมีขนาดต่ำกว่า 5 ตันกรอส จากจำนวนครัวเรือนประมงขนาดเล็กทั้งหมด 42,293 ครัวเรือน มีการทำการประมงโดยไม่ใช้เรือร้อยละ 6.9 ใช้เรือไม่มีเครื่องยนต์ร้อยละ 5.9 ใช้เรือหางยาวร้อยละ 78.9 และที่เหลืออีกร้อยละ 8.3 ใช้เรือที่มีเครื่องยนต์กลางลำ การที่ชาวประมงขนาดเล็กนิยมใช้เรือหางยาวเนื่องจากราคาไม่แพง สิ้นเปลืองน้ำมันน้อย ดูแลรักษาง่าย และสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างคุ้มค่า เรือหางยาวจึงเป็นเทคโนโลยีที่เหมาะสมสำหรับชาวประมงขนาดเล็ก

สำหรับจำนวนเรือประมงที่ชาวประมงขนาดเล็กใช้มีทั้งสิ้น 43,092 ลำ โดยร้อยละ 84.5 ของจำนวนเรือทั้งหมดเป็นเรือหางยาว และอีกร้อยละ 8.9 และ 6.6 เป็นเรือมีเครื่องยนต์กลางลำและเรือไม่มีเครื่องยนต์ตามลำดับ ลักษณะการเป็นเจ้าของเรือประมงนั้น ครัวเรือนประมงขนาดเล็กเกือบทั้งหมดคือร้อยละ 98.0 มีเรือเป็นของตนเอง เป็นเจ้าของร่วมกับผู้อื่นร้อยละ 1.2 และที่เหลืออีกเพียงร้อยละ 0.8 ต้องเช่าเรือจากผู้อื่นสำหรับการทำการประมง และเมื่อพิจารณาอายุของเรือที่ชาวประมงขนาดเล็กใช้อยู่พบว่า ร้อยละ 51.5 ของเรือทั้งหมดมีอายุระหว่าง 1-5 ปี และร้อยละ 32.3 มีอายุระหว่าง 6-10 ปี ที่เหลือจะมีอายุเกินกว่า 10 ปีร้อยละ 6.0 และเป็นเรือที่ค่อนข้างใหม่คือมีอายุไม่ถึง 1 ปี ร้อยละ 1.1 จากตัวเลขนี้สามารถกล่าวได้ว่าชาวประมงขนาดเล็กยังคงจะทำการประมงต่อไปในอนาคต เนื่องจากมีการต่อเรือประมงใหม่มาตลอด กรมประมงได้กำหนดอายุเฉลี่ยของเรือประมงของชาวประมงขนาดเล็กไว้ประมาณ 10 ปี

เมื่อจำแนกจำนวนเรือตามประเภทของเรือและชนิดของเครื่องมือทำการประมงแล้ว พบว่าเรือประมงที่ไม่มีเครื่องยนต์จะใช้ร่วมกับเครื่องมือที่ใช้ทำการประมงในบริเวณใกล้ชายฝั่ง เช่น อวน ล้อมลูกหมา อวนลากทับคลั่ง จันปู ขอบปู แร้วปู สวิงซ้อนเคย ขอบยกปลา แห เบ็ด อวนคิตตา ลอบ เป็นต้น เรือหางยาว จะใช้ทำการประมงด้วยเครื่องมือทำการประมงหลายชนิด เช่น อวนลากคานถ่าง อวนล้อมจับปลากระดัก อวนล้อมลูกหมา อวนทับคลั่ง คราดหอย อวนซ้อนและอวนครอบประเภทต่างๆ อวนคิตตา ลอบ โพงพาง อวนรุนเป็นต้น สำหรับเรือมีเครื่องยนต์กลางลำ จะใช้กับเครื่องมือทำการประมงเกือบทุกประเภท แต่ส่วนใหญ่จะใช้เครื่องมือทำการประมงในกลุ่มของอวนลาก อวนล้อมจับ ลอบปลาหมึก และอวนคิตตา และเมื่อพิจารณาในภาพรวมจะพบว่าเครื่องมือทำการประมงที่ชาวประมงขนาดเล็กนิยมใช้มากที่สุดคืออวนคิตตา ซึ่งมีเรือประมงที่ใช้เครื่องมือประเภนี้มากถึง 34,414 ลำหรือร้อยละ 56.7 ของจำนวนเรือของชาวประมงขนาดเล็กทั้งหมด โดยเป็นอวนลอบอยู่ถึง

ร้อยละ 22.0 หรือเกือบครึ่งหนึ่งของจำนวนเรือประมงที่ใช้เครื่องมือทำการประมงประเภทอวนติดตา ทั้งนี้เนื่องจากกุ้งเป็นสัตว์น้ำที่มีราคาแพงที่สุด และจะมีอยู่ชุกชุมในบริเวณชายฝั่ง ชาวประมงจึงนิยมใช้เครื่องมือประมงประเภทนี้มากที่สุด เรือประมงที่ใช้เครื่องมือทำการประมงอวนจมปูมีมากเป็นอันดับสองซึ่งมีอยู่ 6,753 ลำหรือร้อยละ 15.7 อันดับสามได้แก่อวนรุนที่มีอยู่ 2,682 ลำหรือร้อยละ 6.2 ส่วนโพงพานั้นมีเรือที่ใช้อยู่ถึง 1,771 ลำหรือร้อยละ 4.1 จะเห็นได้ว่า เครื่องมือทำการประมงที่มีการทำลายทรัพยากรสูงก็ยังเป็นที่นิยมใช้โดยชาวประมงขนาดเล็กอยู่เป็นจำนวนไม่น้อย ซึ่งชาวประมงขนาดเล็กกลุ่มที่ใช้เครื่องมือทำการประมงประเภทนี้มักจะมีข้อขัดแย้งกับชาวประมงขนาดเล็กกลุ่มที่ใช้เครื่องมือทำการประมงประเภทอื่นๆ อยู่เสมอ ในบางชุมชนก็สามารถทำความตกลงเพื่อหลีกเลี่ยงการขัดแย้งระหว่างกันได้ โดยอาจจะแบ่งเขตสำหรับการทำการประมงระหว่างกัน หรือมีการชักจูงให้ชาวประมงขนาดเล็กที่ใช้เครื่องมือทำการประมงอวนรุนและโพงพานเปลี่ยนไปใช้เครื่องมือทำการประมงประเภทอื่น แต่ชุมชนที่สามารถทำได้เช่นนี้มีจำนวนค่อนข้างน้อย

ภาพที่ 3.1 จำนวนเรือประมงจำแนกตามกลุ่มของเครื่องมือทำการประมง

3.3 เครื่องมือทำการประมง

เครื่องมือทำการประมงที่ชาวประมงขนาดเล็กใช้อยู่ นั้น เป็นเครื่องมือที่มีขนาดเล็กและมีประสิทธิภาพในการจับค่อนข้างต่ำ อีกทั้งมีราคาไม่สูงนัก เครื่องมือทำการประมงเหล่านี้ได้แก่ จันทู ขอบปู แร้วปู อวนติดตาและลอบประเภต่างๆ และมีชาวประมงขนาดเล็กจำนวนหนึ่งทำการประมงด้วยเครื่องมือทำการประมงที่มีประสิทธิภาพในการจับสูง เช่น อวนลากคานถ่าง(986 ครั้วเรือน) อวนลากแผ่นตะเฒ่ (504 ครั้วเรือน) อวนรุน (2,560 ครั้วเรือน) ซึ่งเครื่องมือทำการประมงเหล่านี้ได้เป็นเครื่องมือที่ทำลายทรัพยากรประมงชายฝั่งเป็นอย่างมาก เครื่องมือทำการประมงที่ชาว

ประมาณขนาดเล็กนิยมใช้โดยทั่วไป ได้แก่ อวนลอยกุ้ง (9,318 ครั้วเรือน) อวนจมปู (6,601 ครั้วเรือน) เบ็ด (2,466 ครั้วเรือน) อวนลอยปลากระบอก (1,985 ครั้วเรือน) ลอบปู (1,591 ครั้วเรือน) และลอบหมึก (1,563 ครั้วเรือน) ซึ่งตัวเลขนี้จะสอดคล้องกับจำนวนเรือที่ใช้เครื่องมือทำการประมงประเภทต่าง ๆ

3.4 ชาวประมง

ชาวประมงนับว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของการลงแรงทำการประมง ซึ่งในหนึ่งหน่วยการลงแรงทำการประมงนั้น จะประกอบด้วยเรือประมง เครื่องมือทำการประมง และชาวประมง หากขาดชาวประมงไปแล้วการทำการประมงจะไม่เกิดขึ้นถึงแม้ว่าจะมีเรือและเครื่องมือทำการประมงอยู่ก็ตาม ชาวประมงนั้นเป็นทั้งผู้ผลิตที่มีประสิทธิภาพและเป็นผู้ที่ก่อให้เกิดปัญหาการเสื่อมโทรมของทรัพยากรประมง ในการจัดการประมงยุคแรกๆ นั้น จะคำนึงถึงตัวทรัพยากรประมงเป็นสำคัญ มิได้ให้ความสนใจต่อตัวชาวประมงแต่อย่างใด มาตรการในการจัดการประมงจึงยึดเหตุผลทางชีววิทยาประมงเป็นสำคัญ ผลที่เกิดขึ้นก็คือความล้มเหลวในการจัดการประมง ในปัจจุบันได้เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปแล้วว่า การจัดการประมงก็คือการจัดการชาวประมงให้ทำการประมงอยู่ในระดับที่เหมาะสม ชาวประมงจึงเป็นปัจจัยหลักในการพิจารณากำหนดมาตรการในการจัดการประมง ดังนั้น ทุกประเทศจึงต้องมีความรู้ ความเข้าใจในตัวชาวประมงของประเทศเป็นอย่างดี จึงจะสามารถกำหนดแนวทางในการจัดการประมงที่มีประสิทธิภาพออกมาได้

จำนวนชาวประมงขนาดเล็ก

ประเทศไทยได้มีการหาข้อมูลเกี่ยวกับชาวประมงโดยใช้วิธีการทำสำมะโนประมงทะเล ซึ่งได้มีการทำมาแล้วสามครั้ง โดยครั้งแรกได้ทำเมื่อ พ.ศ. 2510 และครั้งสุดท้ายได้ทำเมื่อ พ.ศ. 2538 จากการทำสำมะโนประมงทะเลครั้งล่าสุดนี้พบว่า มีจำนวนชาวประมงขนาดเล็กทั้งสิ้น 63,569 คน โดยเป็นผู้ชาย 53,342 คน และเป็นผู้หญิง 10,227 คน โดยชาวประมงขนาดเล็กส่วนใหญ่จะอยู่ในเขตประมง 4 และเขตประมง 5

อายุของชาวประมงขนาดเล็ก

อายุของชาวประมงจะเป็นดัชนีที่ชี้ให้ทราบว่า อาชีพจับสัตว์น้ำยังเป็นที่สนใจของคนรุ่นใหม่หรือไม่ หากจำนวนชาวประมงส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มที่มีอายุน้อย ก็แสดงว่าการจับสัตว์น้ำมิได้เป็นอาชีพที่น่าสนใจ หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นอาชีพที่ไม่มีอนาคต คนรุ่นใหม่จึงไม่สนใจที่จะเข้ามาสู่กิจกรรมทางเศรษฐกิจนี้ ในทางตรงกันข้าม หากชาวประมงส่วนใหญ่มีอายุอยู่ในกลุ่มที่มีอายุน้อย ก็หมายความว่าอาชีพจับสัตว์น้ำยังเป็นอาชีพที่สามารถสร้างรายได้ให้แก่ชาวประมงได้เป็นอย่างดี

ใน พ.ศ. 2538 ร้อยละ 14.6 ของจำนวนชาวประมงขนาดเล็กทั้งหมดมีอายุระหว่าง 35-39 ปี ซึ่งเป็นกลุ่มที่ใหญ่ที่สุด (ไม่นับกลุ่มอายุ 40-49 ปี ที่มีอยู่ร้อยละ 21.3) รองลงมาได้แก่กลุ่มอายุ 30-34 ปี โดยมีจำนวนอยู่ร้อยละ 14.5 และเมื่อพิจารณาในกลุ่มอายุ 13-24 ปีพบว่ามียุทธะ 18.4 ของจำนวนชาวประมงขนาดเล็กทั้งหมด และในกลุ่มที่มีอายุตั้งแต่ 50 ปีขึ้นไปมียุทธะ 18.0 จะเห็นได้ว่าจำนวนของชาวประมงขนาดเล็กส่วนใหญ่คือร้อยละ 63.4 อยู่ในกลุ่มอายุ 25-49 ปี ซึ่งชาวประมงขนาดเล็กกลุ่มนี้จะยังคงทำการประมงไปอีกอย่างน้อย 10 ปี และหากรัฐไม่สามารถแก้ปัญหาของการประมงชายฝั่งให้ลุล่วงลงไปได้แล้ว จะมีชาวประมงขนาดเล็กจำนวนหลายหมื่นคนต้องประสบกับความยากลำบาก

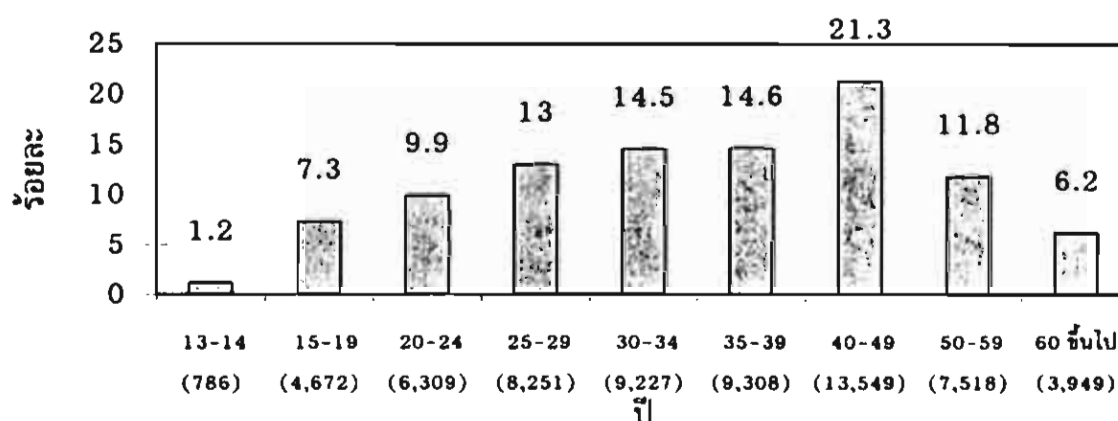
ชาวประมงขนาดเล็กใน พ.ศ. 2538 ที่เป็นเพศชายมีจำนวนทั้งสิ้น 53,342 คน การกระจายของกลุ่มอายุก็เป็นเช่นเดียวกันกับภาพรวมทั้งหมด คือกว่าร้อยละ 60 จะอยู่ในกลุ่มอายุ 25-49 ปี และมีชาวประมงขนาดเล็กที่เป็นชายและมีอายุน้อยกว่า 25 ปีร้อยละ 19.6 และที่มีอายุตั้งแต่ 50 ปีขึ้นไปมียุทธะ 18.5 ชาวประมงขนาดเล็กที่เป็นเพศหญิงมีอยู่ทั้งสิ้น 10,227 คน การกระจายของกลุ่มอายุก็อยู่ในรูปแบบเดียวกันกับของเพศชายและจำนวนรวมทั้งหมด

จากตัวเลขแสดงการกระจายกลุ่มอายุของชาวประมงขนาดเล็กนี้ จะเห็นว่าการกระจายตัวในลักษณะรูประฆังคว่ำ โดยชาวประมงขนาดเล็กจะเข้ามาทำการประมงตั้งแต่อายุน้อย และจะเริ่มออกจากการทำการประมงเมื่ออายุเกิน 60 ปีด้วยเหตุผลทางสุขภาพ การมีรูปแบบการกระจายตัวของกลุ่มอายุของชาวประมงขนาดเล็กเป็นแบบนี้ อาจตีความหมายได้สองประการคือ

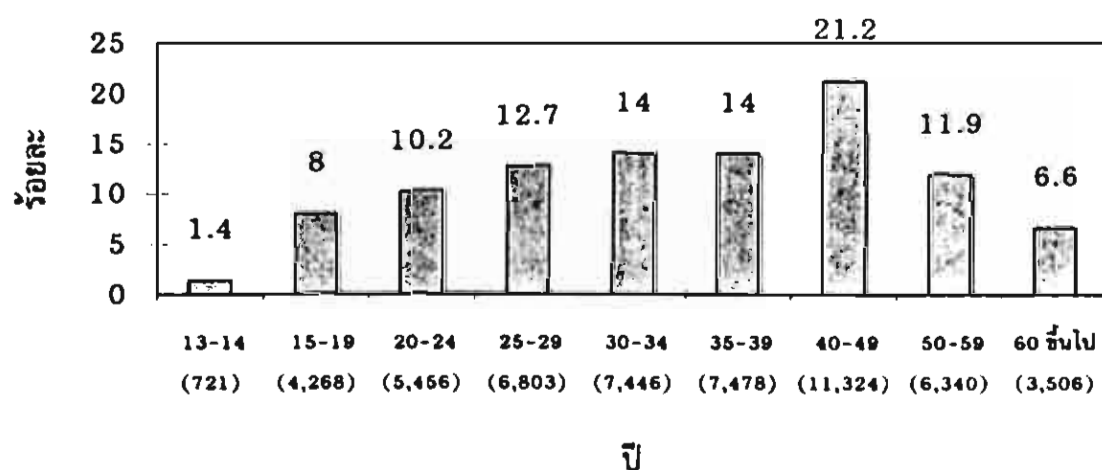
ประการแรก การที่มีจำนวนชาวประมงขนาดเล็กในกลุ่มอายุน้อยอยู่เพียงเล็กน้อยนั้น สะท้อนให้เห็นว่าอาชีพการประมงขนาดเล็กมิใช่อาชีพที่น่าสนใจสำหรับคนรุ่นใหม่ เพราะเป็นอาชีพที่ต้องพึ่งพาทรัพยากรประมงชายฝั่งซึ่งกำลังเสื่อมโทรมอย่างรวดเร็ว อีกเหตุผลหนึ่งก็คือ คนรุ่นใหม่มีการศึกษาที่ดีขึ้น อีกทั้งการพัฒนาของประเทศในภาคอุตสาหกรรมและบริการมีมากขึ้น ทำให้มีโอกาที่จะเลือกการทำงานมากขึ้น นอกจากนั้นแล้ว พ่อแม่ที่เป็นชาวประมงขนาดเล็กก็ไม่ต้องการให้บุตรทำการประมงหากเลือกได้ เพราะไม่มีความมั่นคงในรายได้และความปลอดภัยในการประกอบอาชีพจะมีน้อยกว่าอาชีพอื่นๆอีกหลายอาชีพ ดังนั้น คนรุ่นใหม่จึงมักจะเลือกทำงานอื่นมากกว่าการทำประมง

ประการที่สอง การที่มีชาวประมงขนาดเล็กส่วนใหญ่มีอายุตั้งแต่ 25 ปีขึ้นไปนั้น แสดงว่าชาวประมงขนาดเล็กในปัจจุบัน ไม่สามารถที่จะออกไปประกอบอาชีพอื่นได้ เพราะมีความรู้ความ

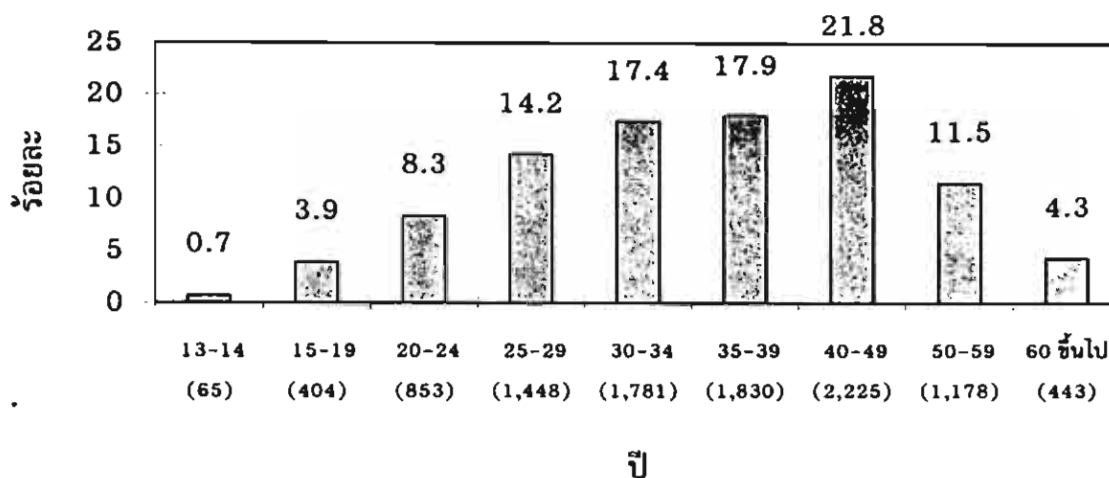
ชำนาญเฉพาะเรื่องการจับสัตว์น้ำเท่านั้น ถึงแม้สถานการณ์ของการประมงขนาดเล็กจะเป็นอย่างไร ชาวประมงขนาดเล็กกลุ่มนี้ก็จะยังคงทำการประมงต่อไป และเมื่อร่างกายทรุดโทรมจนออกไปทำการประมงไม่ได้จึงจะยุติการทำการประมง ซึ่งโดยทั่วไปแล้วจะยุติการทำการประมงเมื่ออายุใกล้ 60 ปี ดังนั้น หากรัฐไม่ทำการแก้ปัญหาของชาวประมงพื้นบ้านให้ลุล่วงไป ชาวประมงขนาดเล็กจำนวนกว่า 50,000 คนจะต้องเผชิญกับความยากลำบากในการดำรงชีวิต อันอาจนำไปสู่ปัญหาทางสังคมที่รุนแรงต่อไป

ภาพที่ 3.2 จำนวนชาวประมงขนาดเล็ก จำแนกตามกลุ่มอายุ

ภาพที่ 3.3 จำนวนชาวประมงขนาดเล็กที่เป็นชาย จำแนกตามกลุ่มอายุ

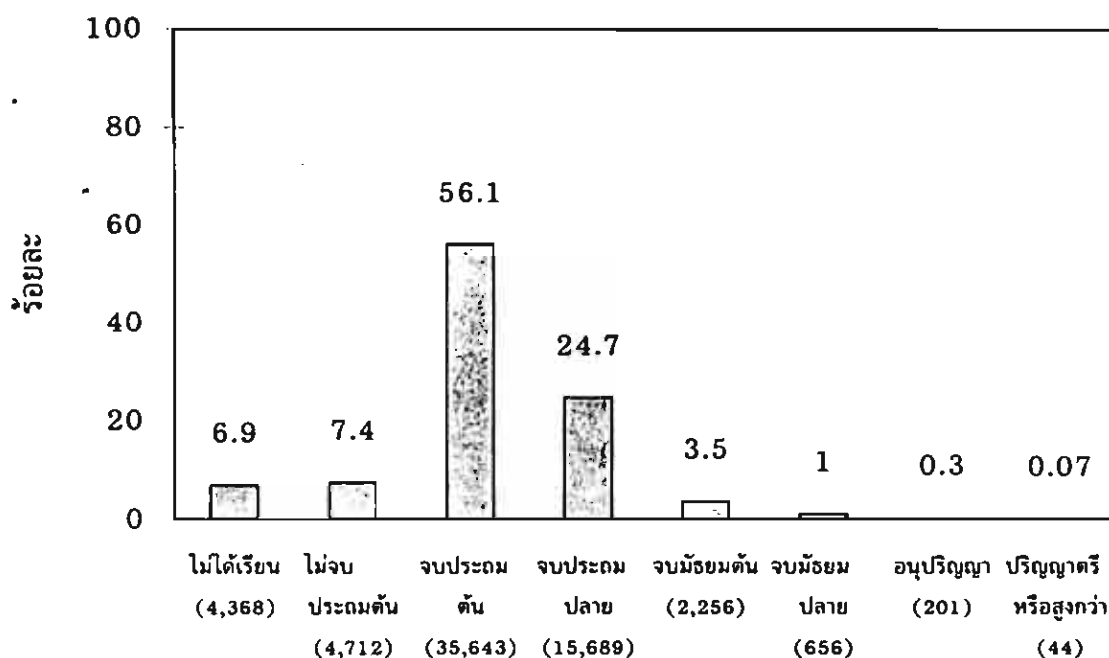

ภาพที่ 3.4 จำนวนชาวประมงขนาดเล็กที่เป็นหญิง จำแนกตามกลุ่มอายุ

การศึกษาของชาวประมง

ชาวประมงขนาดเล็กมีสภาพที่ไม่แตกต่างกับชาวชนบทโดยทั่วไปในเรื่องของการศึกษา คือจะได้รับการศึกษาค่อนข้างน้อย เนื่องจากสภาพทางเศรษฐกิจไม่เอื้ออำนวย ถึงแม้ว่ารัฐจะให้ความช่วยเหลือเป็นอย่างมากแล้วก็ตาม การได้รับการศึกษาที่ค่อนข้างน้อยของชาวประมงขนาดเล็กก็เป็นอุปสรรคที่สำคัญประการหนึ่งของการพัฒนาการประมงขนาดเล็ก และมีโอกาสที่ชาวประมงขนาดเล็กจะถูกคัดกรองจากพ่อค้าคนกลางสูงเพราะมีความรู้ที่ด้อยกว่า

ชาวประมงขนาดเล็กร้อยละ 6.9 ของทั้งหมดไม่เคยได้รับการศึกษา ชาวประมงกลุ่มนี้จะเป็นผู้ที่สูงอายุเกือบทั้งหมด มีผู้ที่เคยเข้าเรียนแต่ไม่จบชั้นประถมต้นร้อยละ 7.4 สำหรับผู้ที่เรียนจบชั้นประถมต้นมีมากที่สุดคือร้อยละ 56.1 รองลงไปที่จบชั้นประถมปลายมีร้อยละ 24.7 ส่วนที่เรียนจบชั้นมัธยมต้นและมัธยมปลายมีเพียงร้อยละ 3.5 และ 1.0 เท่านั้น ตัวเลขนี้สะท้อนให้เห็นว่า ชาวประมงขนาดเล็กมีโอกาสได้เรียนหนังสือแค่ระดับภาคบังคับเท่านั้น ซึ่งอาจจะเนื่องมาจากสาเหตุหลายประการ อาทิเช่น การขาดแคลนเศรษฐกิจของครอบครัว การไม่เห็นความสำคัญของการศึกษา เป็นต้น ดังนั้น ในการพัฒนาชาวประมงขนาดเล็ก รัฐจะต้องจัดหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนที่เหมาะสมให้แก่ชาวประมงขนาดเล็ก โดยหลักสูตรจะต้องมีระยะเวลาสั้นให้เหมาะสมกับการประกอบอาชีพของชาวประมงขนาดเล็ก และเนื้อหาของวิชาจะต้องมุ่งเน้นในการแก้ปัญหาการประกอบอาชีพ ตลอดจนถึงการดำรงชีวิตของชาวประมงขนาดเล็กและครอบครัว

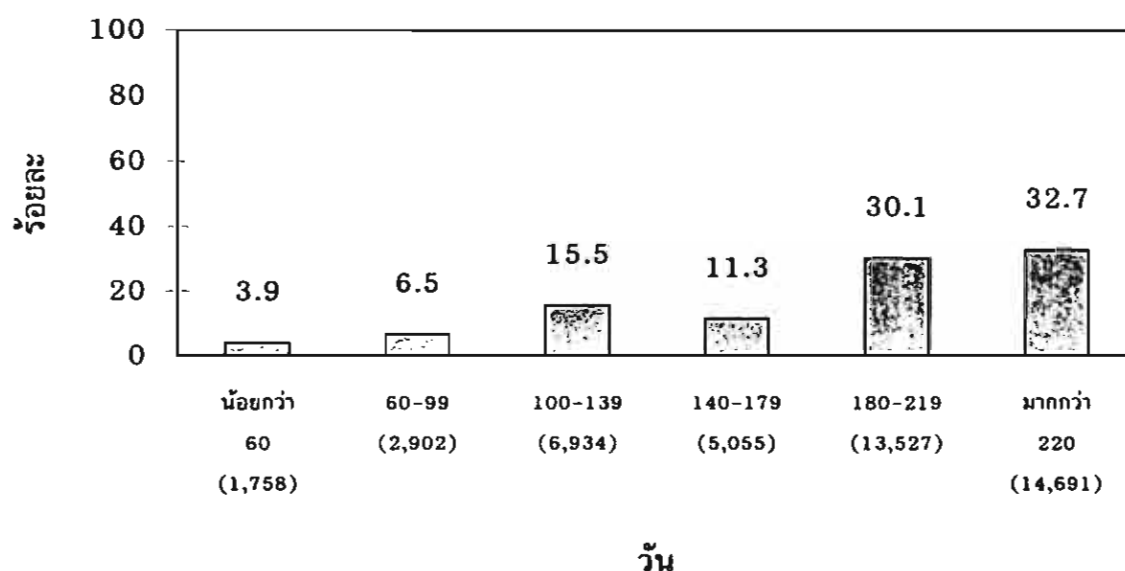
ภาพที่ 3.5 ระดับการศึกษาของชาวประมงขนาดเล็ก

3.5 จำนวนวันที่ออกทำการประมง

การออกไปทำการประมงของชาวประมงขนาดเล็กจะมีจำนวนวันที่แตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพท้องทะเลเป็นสำคัญ หากท้องทะเลมีมรสุม คลื่นลมจัด ชาวประมงขนาดเล็กจะไม่สามารถออกไปทำการประมงได้เพราะเรือมีขนาดเล็ก อีกปัจจัยหนึ่งที่มีผลทำให้จำนวนวันในการออกไปทำการประมงแตกต่างกันก็คือฤดูกาลทำการประมงหรือช่วงระยะเวลาทำการประมง สัตว์น้ำบางชนิดเช่นกุ้งและปู การออกไปวางอวนหรือลอบก็จะต้องรอเวลาที่เหมาะสม ไม่สามารถออกไปวางอวนหรือลอบได้ทุกวัน นอกจากนั้นแล้ว ชาวประมงขนาดเล็กที่ทำการประมงเป็นอาชีพหรืออาชีพเสริมก็จะออกไปทำการประมงน้อยวันกว่าชาวประมงขนาดเล็กที่ประกอบอาชีพประมงเพียงอย่างเดียว

ผลจากการสำมะโนประมงทะเล พ.ศ. 2538 พบว่า ร้อยละ 32.7 ของครัวเรือนประมงขนาดเล็กทั้งหมดออกไปทำการประมงปีละ 220 วันขึ้นไป รองลงไปคือร้อยละ 30.1 ทำการประมงปีละ 180-219 วัน ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 15.5, 11.3, 6.5 และ 3.9 จะทำการประมงปีละ 100-139, 140-179, 60-99 และน้อยกว่า 60 วันตามลำดับ สามารถกล่าวได้ว่าชาวประมงขนาดเล็กประมาณสองในสามจะประกอบอาชีพประมงเพียงอย่างเดียว มีไม่ถึงร้อยละ 10 ที่ทำการประมงอาชีพเสริม และที่เหลือจะทำการประมงเป็นอาชีพรอง ซึ่งหากจำเป็นที่จะต้องทำการลดจำนวนชาวประมงลง เพื่อให้

สอดคล้องกับทรัพยากรประมงชายฝั่งที่มีอยู่ ชาวประมงขนาดเล็กกลุ่มแรกที่จะต้องออกจากการทำงานประมงคือชาวประมงที่ทำการประมงเป็นอาชีพเสริม

ภาพที่ 3.6 จำนวนวันทำการประมงของครัวเรือนประมงขนาดเล็ก

3.6 ผลผลิตสัตว์น้ำของการประมงขนาดเล็ก

คงได้กล่าวมาแล้วว่า การทำการประมงของชาวประมงขนาดเล็กจะทำอยู่ในบริเวณชายฝั่งที่อยู่ไกลจากฝั่งไม่เกิน 3,000 เมตร โดยการใช้เครื่องมือทำการประมงที่มีประสิทธิภาพค่อนข้างต่ำ การทำการประมงจะแล้วเสร็จภายในหนึ่งวัน โดยอาจจะทำการประมงในช่วงกลางวันหรือกลางคืน ขึ้นอยู่กับประเภทของเครื่องมือทำการประมงที่ใช้ แรงงานที่ใช้เกือบทั้งหมดเป็นแรงงานในครัวเรือน ผลผลิตสัตว์น้ำของการประมงขนาดเล็กมีน้อยมากเมื่อเทียบกับประมงพาณิชย์ ได้มีการวิเคราะห์สัดส่วนของผลผลิตสัตว์น้ำของชาวประมงขนาดเล็กและประมงพาณิชย์เมื่อ พ.ศ. 2528 พบว่า ผลผลิตของชาวประมงพาณิชย์จะมากกว่าของชาวประมงขนาดเล็ก 3.5 เท่าในด้านปริมาณ แต่ในด้านมูลค่าแล้วจะเหลือเพียง 1.9 เท่า ทั้งนี้เนื่องจากสัตว์น้ำที่จับได้โดยชาวประมงขนาดเล็กนั้น เป็นสัตว์น้ำที่มีคุณภาพดี สามารถใช้สำหรับการบริโภคได้โดยตรง ราคาต่อหน่วยจะสูง สำหรับประมงพาณิชย์นั้น ผลผลิตกว่าหนึ่งในสามเป็นปลาแปดที่มีราคาต่ำมาก ดังนั้น เมื่อคิดออกมาเป็นมูลค่าทั้งหมดแล้วจึงมีไม่มากนัก

ชาวประมงขนาดเล็กมักจะนิยมใช้เครื่องมือทำการประมงหลายประเภท เพื่อให้สามารถจับสัตว์น้ำได้ตลอดปี เครื่องมือทำการประมงหลักที่นิยมใช้ส่วนใหญ่ ได้แก่ อวนลอยกึ่งและอวนลอยปู เนื่องจากสัตว์น้ำที่จับได้มีราคาสูง

ใน พ.ศ. 2537 ผลผลิตของการประมงขนาดเล็กมีทั้งสิ้น 158,604 ตัน คิดเป็นมูลค่า 6,796 ล้านบาท ซึ่งจะสูงกว่าปีที่ผ่านมาร้อยละ 2.6 ในผลผลิตจำนวนนี้ เป็นสัตว์น้ำประเภทปลา 51,410 ตัน มูลค่า 1,175 ล้านบาท โดยร้อยละ 93 จะเป็นปลาเศรษฐกิจที่มีราคา และที่เหลืออีกร้อยละ 7 เป็นปลาเบ็ด

สัตว์น้ำประเภทกุ้งมีผลผลิต 39,944 ตัน คิดเป็นมูลค่า 2,600 ล้านบาท ในจำนวนนี้เป็นกุ้งเคยร้อยละ 55 กุ้งแชบ๊วยร้อยละ 25.9 กุ้งโอ๊คร้อยละ 6.0 และที่เหลืออีกร้อยละ 13.1 เป็นกุ้งอื่นๆ

สัตว์น้ำประเภทปูมีผลผลิต 36,877 ตัน มูลค่า 1,619 ล้านบาท โดยร้อยละ 81.9 เป็นปูม้า และร้อยละ 16.7 เป็นปูทะเล ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 1.4 เป็นปูอื่นๆ

สัตว์น้ำประเภทปลาหมึกมีผลผลิต 30,373 ตัน มูลค่า 1,403 ล้านบาท หมึกกล้วยเป็นหมึกที่จับได้มากที่สุดมีปริมาณถึงร้อยละ 75.2 ของผลผลิตหมึกทั้งหมด รองลงมาเป็นหมึกหอม (21.7%) และหมึกกระดอง (3.1%) ส่วนหมึกสาหร่ายมีน้อยมากเพียง 14 ตันเท่านั้น

เมื่อพิจารณาผลผลิตสัตว์น้ำตามแหล่งทำการประมงและประเภทของเครื่องมือทำการประมง พบว่า ในปริมาณสัตว์น้ำ 158,604 ตัน นั้น เป็นผลผลิตจากแหล่งทำการประมงในอ่าวไทยถึง 131,999 ตัน หรือร้อยละ 83.2 ที่เหลืออีก 26,605 ตัน หรือร้อยละ 16.8 เป็นผลผลิตจากฝั่งทะเลอันดามัน ในด้านเครื่องมือทำการประมง สัตว์น้ำ อวนลอยจะเป็นเครื่องมือที่มีผลผลิตมากที่สุด คือ ร้อยละ 48.8 ของผลผลิตสัตว์น้ำทั้งหมด รองลงมาเป็นเครื่องมือที่เคลื่อนที่ (27.5%) เครื่องมือประจำที่ (20.5%) เครื่องมือประเภทเบ็ดมีผลผลิตน้อยที่สุดคือมีเพียงร้อยละ 3.3 เท่านั้น

ตารางที่ 3.1 ผลผลิตสัตว์น้ำของการประมงขนาดเล็ก, 2537

ประเภทของสัตว์น้ำ	ปริมาณ (ตัน)	มูลค่า (ล้านบาท)
ปลา	51,410	1,175
กุ้ง	39,944	2,600
ปู	36,877	1,619
ปลาหมึก	30,373	1,403
รวม	158,604	6,797

ตารางที่ 3.2 ผลผลิตของการประมงขนาดเล็กจำแนกตามแหล่งทำการประมงและเครื่องมือทำการประมง, 2537

ประเภทเครื่องมือทำการประมง	รวม		อ่าวไทย		อันดามัน	
	ตัน	ร้อยละ	ตัน	ร้อยละ	ตัน	ร้อยละ
รวม	158,604	100	131,999	83.2	26,605	16.8
อวนลอย	77,338	48.8	64,868	40.9	12,470	7.9
เครื่องมือเคลื่อนที่	43,525	27.4	39,137	24.7	4,388	2.8
เครื่องมือประจำที่	32,462	20.5	23,990	15.1	8,472	5.3
เบ็ด	5,279	3.3	4,004	2.5	1,275	0.8

3.7 การจำหน่ายสัตว์น้ำ

คงได้กล่าวแล้วว่าการทำการประมงขนาดเล็ก เป็นการทำการประมงเพื่อยังชีพ สัตว์น้ำที่จับได้ในแต่ละวัน ชาวประมงขนาดเล็กบางกลุ่มอาจจะเก็บไว้สำหรับการบริโภคในครัวเรือนเท่านั้น เพราะมีจำนวนน้อยและความตั้งใจในการทำการประมงก็เพื่อนำมาบริโภคเท่านั้น ชาวประมงกลุ่มนี้เกือบทั้งหมดจะทำการประมงโดยไม่ใช้เรือ สำหรับชาวประมงกลุ่มที่มีปริมาณสัตว์น้ำมากเกินไปกว่าที่จะบริโภคได้หมดและอยู่ใกล้กับแหล่งผู้บริโภค ก็จะนำส่วนที่เหลือไปจำหน่ายให้กับผู้บริโภคโดยตรง และหากมีปริมาณสัตว์น้ำมากก็จะขายให้กับพ่อค้าคนกลาง แพปลา โรงงานแปรรูป และพ่อค้าขายปลีก ซึ่งผู้ซื้อเหล่านี้จะเข้ามาซื้อสัตว์น้ำในชุมชนเอง หรือมีตัวแทนอยู่ในชุมชนทำการซื้อสัตว์น้ำจากชาวประมง พ่อค้าคนกลางและแพปลามักจะมีความสัมพันธ์กับชาวประมงในลักษณะของเจ้าหนี้และลูกหนี้ ทั้งนี้เนื่องมาจากพ่อค้าคนกลางและแพปลาต้องการให้มีสัตว์น้ำมาขายเป็นประจำเพื่อที่จะได้มีกำไรจากการซื้อขายสัตว์น้ำทุกวัน จึงได้ให้เงินกู้แก่ชาวประมงขนาดเล็กเพื่อนำไปซื้อปัจจัยการผลิตหรือใช้สำหรับการดำรงชีวิตประจำวัน หรืออาจจะจัดหาปัจจัยการผลิตให้แก่ชาวประมงโดยที่ชาวประมงยังไม่ต้องจ่ายเงิน เงินกู้เหล่านี้ชาวประมงขนาดเล็กจะไม่เสียดอกเบี้ย แต่จะต้องนำสัตว์น้ำมาขายให้กับเจ้าของเงินกู้

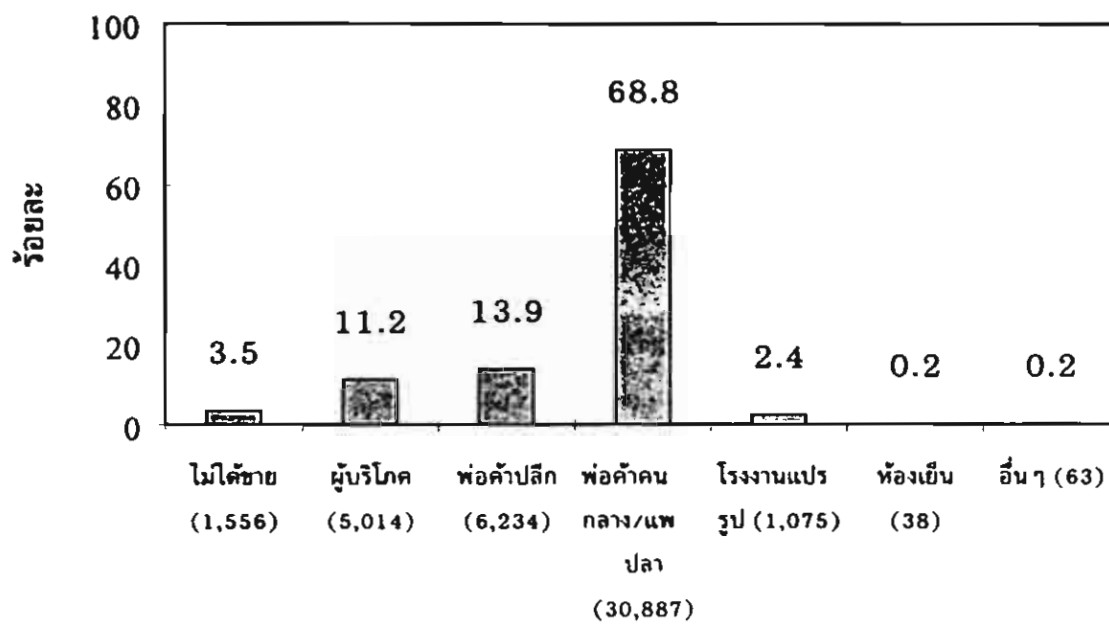
จากจำนวนครัวเรือนประมง ขนาดเล็ก 44,867 ครัวเรือน ร้อยละ 3.5 ไม่ได้ขายสัตว์น้ำให้กับผู้ใด จะใช้สำหรับการบริโภคในครัวเรือนเท่านั้น ร้อยละ 11.2 ขายให้กับผู้บริโภคโดยตรง ร้อย

ละ 13.9 ขายให้กับพ่อค้าปลีก และมีถึงร้อยละ 68.8 ที่ขายให้แก่พ่อค้าคนกลางหรือแพปลา ส่วนที่เหลืออีกเล็กน้อยคือร้อยละ 2.6 ขายให้แก่โรงงานแปรรูป ห้องเย็นและอื่นๆ

จะเห็นได้ว่า คริวเรือนประมงขนาดเล็กมีการขายสัตว์น้ำให้กับพ่อค้าคนกลางหรือแพปลา มากกว่าสองในสาม ซึ่งอาจจะแปลความหมายได้ว่า คริวเรือนประมงขนาดเล็กกว่าสองในสามมีภาระหนี้สินผูกพันอยู่กับพ่อค้าคนกลางและแพปลา

ในอดีต ชาวประมงขนาดเล็กที่มีหนี้สินอยู่กับพ่อค้าคนกลางหรือแพปลา เมื่อนำสัตว์น้ำไปขายให้ จะได้รับราคาที่ต่ำกว่าราคาตลาดเล็กน้อย และอาจมีการชั่งน้ำหนักที่ไม่เป็นธรรม ชาวประมงจึงถูกเอาเปรียบมาตลอด แต่ในภายหลัง เนื่องจากมีความต้องการสินค้าสัตว์น้ำเพิ่มมากขึ้นจากผู้บริโภคทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ แต่ในขณะเดียวกันปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้มีปริมาณลดลง และมีพ่อค้าคนกลางเพิ่มมากขึ้น การแข่งขันในการซื้อสัตว์น้ำจึงสูงขึ้น ดังนั้น ชาวประมงจึงสามารถเรียกร้องให้พ่อค้าคนกลางและแพปลารับซื้อสัตว์น้ำในราคาเดียวกับตลาด ซึ่งพ่อค้าคนกลางและแพปลาต้องยินยอม เพราะหากไม่ยินยอมชาวประมงก็จะไปขายสัตว์น้ำให้กับพ่อค้าคนกลางรายอื่น

โดยสรุปแล้ว รายได้ของชาวประมงขนาดเล็กจะขึ้นอยู่กับพ่อค้าคนกลางและแพปลาเป็นสำคัญ เพราะเป็นช่องทางหลักในการขายสัตว์น้ำของชาวประมงขนาดเล็ก ไม่มีองค์กรชาวประมงใดเลยที่เข้ามามีบทบาทในการซื้อขายสัตว์น้ำ ทำให้อำนาจในการต่อรองทางการตลาดของชาวประมงขนาดเล็กมีอยู่ค่อนข้างจำกัด ชาวประมงขนาดเล็กมีสภาพไม่ต่างจากเกษตรกรโดยทั่วไป คือจะเป็นผู้รับราคาเท่านั้น (Price takers) ไม่ว่าจะเป็นราคาของปัจจัยการผลิต หรือราคาของผลผลิต ชาวประมงขนาดเล็กจะไม่มีโอกาสได้เป็นผู้เสนอราคาเลย ในด้านปัจจัยการผลิต ราคาจะถูกกำหนดโดยผู้ขาย ชาวประมงต้องจ่ายเงินตามราคาที่กำหนดจึงจะได้รับปัจจัยการผลิต ในด้านของผลผลิตคือสัตว์น้ำ ชาวประมงขนาดเล็กก็ไม่มีโอกาสเสนอราคาแต่อย่างใด ผู้ซื้อจะเป็นผู้บอกราคาซื้อแต่ผู้เดียว หากชาวประมงต้องการขายในราคาที่สูงกว่าราคาที่กำหนด ก็จะไม่สามารถขายสัตว์น้ำได้

ภาพที่ 3.7 การจำหน่ายสัตว์น้ำของชาวประมงขนาดเล็ก

บทที่ 4

ปัญหาของการประมงขนาดเล็กและแนวทางแก้ไข

ภายใต้ภาวะเศรษฐกิจที่ตกต่ำของประเทศในปัจจุบัน ทำให้คนไทยในทุกสาขาอาชีพต้องประสบกับปัญหาต่าง ๆ มากมาย ผู้ที่เคยมีงานทำบางกลุ่มได้กลับกลายเป็นผู้ว่างงาน ผู้ประกอบการหลายรายประสบกับภาวะล้มละลาย แรงงานจากชนบทที่เข้ามาทำงานในเมืองโดยการขายแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมและอุตสาหกรรมก่อสร้างต้องถูกออกจากงาน เงินที่เคยส่งไปให้กับครอบครัวที่ชนบทก็ขาดหายไป และแรงงานเหล่านี้ต้องอพยพกลับไปสู่ชนบท ผู้ที่ยังมีที่ดินเหลือสำหรับทำการเกษตรและมีน้ำสำหรับการทำการเกษตรก็สามารถดำรงชีวิตต่อไปโดยไม่ลำบาก แต่ผู้ที่ไม่มียอดที่ดินหรือมีที่ดินแต่ทำการเกษตรไม่ได้ผล จะต้องเผชิญกับภาวะความยากลำบากยิ่งผลที่จะตามมาก็คือปัญหาอาชญากรรม ซึ่งจะทำให้ความสงบสุขของชุมชนและสังคมโดยรวมสูญหายไป

ชุมชนประมงขนาดเล็กเป็นอีกสังคมหนึ่งที่ได้รับผลจากเศรษฐกิจถดถอย แต่หากพิจารณาย้อนหลังกลับไป จะพบว่าชุมชนประมงขนาดเล็กมีปัญหาทั้งทางด้านความเป็นอยู่และการทำมาหากินเช่นเดียวกับชุมชนในชนบทอื่น ๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในด้านความเป็นอยู่นั้น เนื่องจากชุมชนประมงขนาดเล็กได้ตั้งอยู่กระจัดกระจายไปตามแนวชายฝั่งทะเล จึงห่างไกลจากตลาดหรือแหล่งชุมชนที่มีการพัฒนาหรือเจริญแล้ว การเดินทางติดต่อกับภายนอก เพื่อนำสัตว์น้ำไปจำหน่าย หรือการซื้อปัจจัยการผลิตเป็นไปด้วยความยากลำบากและเสียค่าใช้จ่ายสูง นอกจากนั้นแล้วชุมชนประมงขนาดเล็กยังขาดแคลนบริการสาธารณสุขโลก เช่น น้ำดื่ม น้ำใช้และในบางพื้นที่ยังไม่มีไฟฟ้าใช้ ตลอดจนบริการทางการศึกษาและสาธารณสุข

ในการศึกษาของสถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยใน พ.ศ.2521 ซึ่งทำการศึกษาชุมชนประมงขนาดเล็กจำนวน 12 ชุมชนในจังหวัดระยอง เพชรบุรี และพังงานั้น ได้พบว่าปัญหาหลักของชุมชนได้แก่ ปัญหาเรื่องค่าครองชีพ รองลงมาคือปัญหาด้านสาธารณสุขโลก การประกอบอาชีพและปัญหาโจรผู้ร้าย และเมื่อจัดลำดับความสำคัญของปัญหาดัง ๆ ที่ชุมชนประมงขนาดเล็กต้องการให้ช่วยเหลือแล้ว จะพบว่าปัญหาเรื่องน้ำบริโภค การคมนาคม และแสงสว่างเป็นเรื่องสำคัญที่ชุมชนต้องการความช่วยเหลือมากที่สุด คณะผู้วิจัยได้สรุปความเห็นเกี่ยวกับชุมชนประมงขนาดเล็กไว้ว่า “ประชากรประมงไม่ได้มีความต้องการมากมายเกินกว่าสิ่งจำเป็นของชีวิตที่ต้องการดำรงอยู่ เช่น ความต้องการน้ำ ซึ่งเป็นเรื่องของชีวิตทั้งหลาย โดยเฉพาะชีวิตชาวทะเล น้ำจืดเป็นปัญหาใหญ่ การคมนาคมช่วยให้ความเจริญสาขาต่าง ๆ และการติดต่อกับชุมชนอื่น ๆ เป็นไปโดยรวดเร็ว สบายขึ้น การไฟฟ้าจะทำให้เกิดความสะดวกสบายทั้งในด้านการครองชีวิตและการ

ประกอบอาชีพ เช่น แปรรูปผลผลิตเบื้องต้นให้เป็นผลผลิตแปรรูปต่าง ๆ ได้ดีขึ้นทั้งในด้านปริมาณ และคุณภาพ ส่วนความต้องการโครงการพัฒนาอื่น ๆ ที่มีน้อยนั้น อาจเป็นเพราะยังไม่มีผลกระทบ กระเทือนโดยตรงต่อความอยู่รอดของชีวิต”

จากข้อสรุปดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่าปัญหาของชุมชนประมงขนาดเล็กมิได้มีเพียงปัญหา จากการประกอบอาชีพประมงแต่เพียงอย่างเดียว แต่จะมีปัญหาเหมือนกับชุมชนในชนบทอื่น ๆ ดังนั้นการพัฒนาหรือการแก้ปัญหาของชุมชนประมงขนาดเล็ก จึงต้องทำเอกเช่นเดียวกันกับการพัฒนา ชุมชนในชนบทอื่น ๆ โดยทำการพัฒนาดังแต่เรื่องการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิต โดยมีเป้าหมายที่จะยกระดับความเป็นอยู่ของชุมชนให้ดีขึ้นกว่าเดิม

4.1 ปัญหาของชุมชนประมงขนาดเล็ก

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า ปัญหาของชุมชนประมงขนาดเล็กมีอยู่ด้วยกันหลายประการ ซึ่งในปัจจุบันปัญหาเหล่านี้ บางปัญหาได้ลดความรุนแรงลงไปบ้างเช่น ปัญหาด้านการศึกษา คมนาคม และสาธารณสุขโลก แต่ก็ยังคงเป็นปัญหาอยู่ ปัญหาสำคัญที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาชุมชนประมง ขนาดเล็กประกอบด้วย

1. ทรัพยากรประมงชายฝั่งมีจำกัด

ทรัพยากรประมงชายฝั่งเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดต่อการอยู่รอดของชุมชนประมงขนาดเล็ก การขาดแคลนทรัพยากรชายฝั่งจะมีผลทำให้การพัฒนาชุมชนประมงขนาดเล็กเกิดขึ้นไม่ได้ สาเหตุที่ทำให้ทรัพยากรมีไม่เพียงพอสำหรับครัวเรือนประมงขนาดเล็กในปัจจุบันได้แก่

ก. การเสื่อมโทรมของทรัพยากรประมงชายฝั่ง การเสื่อมโทรมของทรัพยากรชายฝั่งเกิดขึ้นจาก

1) การขยายตัวของอุตสาหกรรมในบริเวณชายฝั่งและริมแม่น้ำที่ไหลลงสู่ทะเล อุตสาหกรรมเหล่านี้ ได้ปล่อยของเสียลงสู่ทะเล ทำให้สัตว์น้ำที่อาศัยอยู่ในบริเวณชายฝั่งมีการขยายพันธุ์และเจริญเติบโตได้น้อยลงกว่าปกติ การปล่อยน้ำที่มีอุณหภูมิสูงลงสู่บริเวณชายฝั่งก็มีผลทำให้ วงจรชีวิตของสัตว์น้ำหลายชนิดเปลี่ยนแปลงไป

2) การขยายตัวของภาคเกษตรกรรม การทำการเกษตรในบริเวณต้นน้ำได้มีการใช้ สารเคมีเป็นจำนวนมากในการกำจัดศัตรูพืช สารเคมีเหล่านี้ได้ถูกฝนชะล้างลงสู่ทะเล ทำให้เกิดผล

เสียแก่ทรัพยากรชายฝั่งโดยตรง เช่น อัตราการฟักเป็นตัวของไข่สัตว์น้ำลดลง อัตราการรอดตายของสัตว์น้ำวัยอ่อนลดลง และอาจรุนแรงจนถึงทำให้เกิดการกลายพันธุ์ขึ้นมาได้ในอนาคต

3) การปล่อยน้ำเสียของชุมชนลงสู่แหล่งน้ำ น้ำใช้จากชุมชนจะถูกทิ้ง โดยตรงลงสู่แหล่งน้ำต่าง ๆ ซึ่งในที่สุดจะไหลลงสู่ทะเล ในปัจจุบันครัวเรือนได้มีการใช้สารเคมีเป็นจำนวนมากในชีวิตประจำวันในรูปของผงซักฟอก น้ำยาล้างสิ่งสกปรกต่าง ๆ อีกทั้งการทิ้งขยะจำนวนมากน้อยลงสู่แหล่งน้ำ ทำให้บริเวณชายฝั่งที่อยู่ติดกับเมืองใหญ่มีการปนเปื้อนของของเสียจากชุมชนมาก สัตว์น้ำในบริเวณนั้นก็จะลดลงในที่สุด

4) มีการทำการประมงที่เป็นการทำลายทรัพยากร เช่น การใช้วัตถุระเบิด การใช้ยาเบื่อเมา รวมทั้งการใช้เครื่องมือทำการประมง ชนิดที่ทำลายทรัพยากรประมงและพื้นที่ท้องทะเล เครื่องมือนี้ได้แก่ โพงพาง อวนรุนและอวนลาก

5) การทำการประมงเป็นแบบเสรีไม่มีการควบคุม จึงทำให้มีจำนวนชาวประมงมากกว่า ทรัพยากรประมงที่จะมีให้จับในแต่ละปี ปริมาณการลงแรงทำการประมงโดยรวม (Total amount of fishing effort) ได้อยู่ในระดับที่เกินจุดผลจับถาวรสูงสุด (Maximum sustainable yield) ขนาดของสต็อก (stock size) ของสัตว์น้ำชายฝั่งจึงลดลงทุกขณะ ดังนั้นปริมาณผลจับเฉลี่ยต่อคนต่อปีของชาวประมงจึงลดลงทุกปี

ข. การจัดการประมงชายฝั่งล้มเหลว การจัดการประมงชายฝั่งของประเทศไทยได้ดำเนินการมากกว่า 3 ทศวรรษ ภายใต้แนวคิดสองประการคือ ประการแรกรัฐเป็นผู้ที่มีสิทธิ์ในการจัดการประมงแต่ผู้เดียว และประการที่สองผู้ที่ละเมิดมาตรการในการจัดการประมง รัฐจะต้องเป็นผู้ควบคุมมาลงโทษ ผลที่ได้จากการดำเนินการที่ผ่านมาสามารถกล่าวได้ว่า ไม่ประสบผลสำเร็จ สาเหตุที่ทำให้การจัดการประมงชายฝั่งไม่สัมฤทธิ์ผลตามที่ต้องการได้แก่

1) ชาวประมงส่วนใหญ่โดยเฉพาะชาวประมงพาณิชย์ไม่ให้ความร่วมมือในมาตรการต่าง ๆ ที่รัฐกำหนด เพราะคิดแต่เพียงว่าทรัพยากรประมง เป็นสาธารณสมบัติ หากคนไม่จับในวันนี้ คนอื่นก็จะจับสัตว์น้ำเหล่านี้ไป คนก็จะเป็นผู้เสียผลประโยชน์ ชาวประมงส่วนใหญ่จะคิดเหมือนกันว่า หากไม่จับสัตว์น้ำที่มีขนาดยังเล็กอยู่ เพื่อปล่อยให้โตสำหรับจับมาใช้ในวันข้างหน้า สัตว์น้ำเหล่านี้ก็จะถูกชาวประมงคนอื่นจับอยู่ดี หรือหากสัตว์น้ำเหล่านี้ไม่ถูกจับ ก็ไม่มีใครสนใจได้ว่า ตนเองจะได้ประโยชน์จากสัตว์น้ำนี้ในอนาคต ดังนั้นชาวประมงจึงมุ่งจับสัตว์น้ำให้มากที่สุดในวันนี้เป็นสำคัญ ไม่ว่าสัตว์น้ำจะมีขนาดเล็กหรือใหญ่ มาตรการที่รัฐกำหนดขึ้น เช่น การห้ามจับสัตว์น้ำในบางฤดูกาล บางท้องที่จึงถูกละเมิดมาตลอด

2) ชาวประมงไม่มีส่วนร่วมในการจัดการประมงชายฝั่ง รัฐเป็นผู้ดำเนินการแต่ผู้เดียว ชาวประมงจึงมีความรู้สึกว่มาตรการต่าง ๆ ที่รัฐออกมานั้นก็เพื่อการบังคับชาวประมง ไม่มี

ใครเข้าใจถึงผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต จากมาตรการเหล่านี้ ชาวประมงจึงต่อต้านไม่ปฏิบัติตามมาตรการต่าง ๆ ที่กำหนดออกมาใช้

3) การจัดการประมงชายฝั่งขาดเอกภาพ กรมประมงไม่สามารถเป็นหน่วยงานเดียวในการดำเนินการเกี่ยวกับการจัดการประมงชายฝั่ง ยังต้องอาศัยหน่วยงานอื่น ๆ เช่น กรมเจ้าท่า กรมตำรวจ กรมอภัยการ กรมการปกครอง เป็นต้น ในการดำเนินการแต่ละหน่วยงานก็จะยึดหลักกฎหมายของตนเองเป็นสำคัญ ดังนั้นมาตรการในการจัดการประมงที่กรมประมงได้ประกาศใช้จึงไม่สัมฤทธิ์ผล

4) ค่าใช้จ่ายในการตรวจจับ (Enforcement cost) สูง และการตรวจจับขาดประสิทธิภาพ ในการตรวจจับผู้ละเมิดมาตรการในการจัดการประมงให้ได้ผลจริงจาง รัฐต้องใช้งบประมาณเป็นจำนวนมากในการสร้างกองเรือตรวจชายฝั่ง รวมทั้งค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ในการดำเนินการตรวจจับ ซึ่งนับเป็นต้นทุนที่สูงมาก ได้มีผู้กล่าวว่า ค่าใช้จ่ายในการตรวจจับอาจจะสูงกว่าผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากการตรวจจับ ซึ่งหากเป็นเช่นนั้นจริง ก็ไม่ควรมีการกำหนดมาตรการในการจัดการประมงใด ๆ ขึ้นมา สำหรับประเทศไทยซึ่งมีความยาวชายฝั่งประมาณ 2,600 กิโลเมตร นั้น จำนวนเรือตรวจชายฝั่งมีอยู่เพียงเล็กน้อย ไม่พอเพียงต่อการตระเวนตรวจจับได้ ผู้ละเมิดเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่ถูกจับได้ ทำให้ชาวประมงขนาดเล็กจำนวนไม่น้อยไม่พอใจต่อการทำงานของหน่วยงานอนุรักษ์ทรัพยากรประมงของกรมประมง และภายใต้ภาวะเศรษฐกิจที่ตกต่ำในปัจจุบันอีก ทั้งค่าใช้จ่ายในการตรวจจับสูงขึ้นมาก การปฏิบัติงานของกองเรือตรวจชายฝั่ง จะทำได้ลำบากยิ่งขึ้น

5) การจัดการประมงในอดีตจนถึงปัจจุบัน ได้ยึดเอาเหตุผลทางชีววิทยาและเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ไม่ให้ความสนใจเท่าใดนักต่อเหตุผลทางสังคมศาสตร์ ทั้งนี้เนื่องจากผู้ที่กำหนดมาตรการในการจัดการประมงมีความรู้เฉพาะด้านชีววิทยาเป็นหลัก และใช้เหตุผลทางเศรษฐกิจในการสนับสนุน ซึ่งในการจัดการประมงนั้นเป็นการจัดการที่ตัวชาวประมง จึงต้องใช้ความรู้ทางสังคมศาสตร์เข้ามาใช้ประกอบกันไปด้วย จึงจะทำให้การจัดการประมงสัมฤทธิ์ผลได้

2. ต้นทุนในการทำการประมงสูงขึ้น

จากการขยายตัวของเศรษฐกิจ มีผลทำให้ปัจจัยการผลิตของการทำการประมงสูงขึ้น น้ำมันนับเป็นปัจจัยการผลิตที่มีราคาเพิ่มสูงขึ้นมาก เรือประมงและเครื่องมือทำการประมงก็มีราคาสูงขึ้นเช่นเดียวกัน เมื่อรวมกันทั้งหมดแล้ว ทำให้ต้นทุนในการทำการประมงสูงขึ้น นอกจากนั้นแล้วการที่ทรัพยากรประมงลดน้อยลง ทำให้ชาวประมงต้องใช้เวลามากขึ้นในการทำการประมง ค่าใช้จ่ายก็เพิ่มขึ้น ต้นทุนต่อหน่วยของการจับสัตว์น้ำ จึงสูงขึ้นกว่าเดิม ซึ่งหากราคาของสัตว์น้ำไม่ได้สูงขึ้นเป็นสัดส่วน กับการเพิ่มขึ้นของต้นทุน ชาวประมงก็จะไม่สามารถทำการประมงต่อไปได้ เพราะจะมีสภาพเช่นเดียวกันกับชาวนาไทยที่ยังทำนานานขึ้นก็จะมีหนี้สินเพิ่มขึ้น

3. ขาดอำนาจต่อรองทางการตลาด

ผลจากการที่ชาวประมงขนาดเล็กไม่มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่ม เมื่อจำหน่ายสัตว์น้ำให้กับพ่อค้าคนกลางจะมีจำนวนในการต่อรองน้อยมาก ราคาสัตว์น้ำจะถูกกำหนดโดยพ่อค้าคนกลาง ปัจจัยการผลิตหรือแม้แต่สินค้าที่จำเป็นต่อการครองชีพ ราคาก็ถูกกำหนดโดยผู้ขาย ดังนั้นชาวประมงขนาดเล็กจึงเป็นผู้รับราคา (Price takers) อยู่ตลอดเวลา ปริมาณสัตว์น้ำที่ชาวประมงขนาดเล็กแต่ละคนจับได้ก็มีปริมาณเพียงเล็กน้อย ไม่สามารถมีอิทธิพลใด ๆ ต่อการกำหนดราคาสัตว์น้ำของพ่อค้าคนกลาง ดังนั้นคราปโคที่ชาวประมงขนาดเล็กยังไม่มี การรวมตัวกันอย่างเข้มแข็งแล้ว อำนาจต่อรองทางการตลาด ทั้งในด้านการขายสัตว์น้ำที่จับได้และการซื้อปัจจัยการผลิตก็จะไม่มีทางเกิดขึ้น

4. มีรายได้ต่ำและขาดเงินทุน

ผลจากการที่มีผลจับอยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างต่ำ และขายได้ในราคาที่ไม่เป็นธรรม รวมทั้งต้นทุนในการผลิตสูง จึงทำให้รายได้ของชาวประมงขนาดเล็กในแต่ละวันมีเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ในบางวันก็เพียงพอต่อการดำรงชีพ และวันใดรายได้ไม่เพียงพอชาวประมงก็ต้องไปกู้ยืมจากพ่อค้าคนกลาง โดยที่ไม่ต้องเสียดอกเบี้ยแต่มีข้อกำหนดว่าจะต้องนำสัตว์น้ำที่จับได้มาขายให้กับพ่อค้าให้เงินกู้เท่านั้น โดยราคาที่ได้รับจะต่ำกว่าราคาตลาด ชาวประมงขนาดเล็กจึงตกอยู่ในวงจรแห่งความยากจนอย่างยากที่จะหลุดพ้นออกมาได้ และเมื่อชาวประมงติดอยู่ในวงจรแห่งความยากจนก็จะมีโอกาสที่จะมีเงินทุน สำหรับการพัฒนาเรือประมงและเครื่องมือทำการประมงให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้นได้ ดังนั้นหากรัฐสามารถฟื้นฟูทรัพยากรประมงชายฝั่งให้มีความอุดมสมบูรณ์ขึ้นมาได้ แต่ชาวประมงขนาดเล็กยังมีประสิทธิภาพในการทำการประมงต่ำอยู่ ทรัพยากรประมงเหล่านี้ก็จะถูกชาวประมงพาณิชย์เก็บเกี่ยวผลประโยชน์ไปหมด

5. โอกาสในการหารายได้จากแหล่งรายได้อื่น ๆ มีน้อย

ชุมชนประมงโดยปกติแล้วจะเป็นชุมชนขนาดเล็กอยู่ห่างจากเมืองใหญ่ การจ้างงานในชุมชนจะมีน้อยมากหรือถึงแม้จะมีก็แค่เป็นแค่เพียงการว่าจ้างงานในระยะเวลาอันสั้น นอกจากนั้นแล้วชาวประมงขนาดเล็กยังไม่มีความรู้หรือประสบการณ์ในการประกอบอาชีพอื่นนอกจากการทำการประมง ดังนั้นชาวประมงขนาดเล็กจึงมีโอกาสน้อยมากในการที่จะหารายได้จากแหล่งรายได้อื่น ๆ รายได้จะขึ้นอยู่กับปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้เพียงอย่างเดียว รายได้ของชาวประมงขนาดเล็กจึงยากที่จะเพิ่มขึ้นได้

6. ขาดบริการสาธารณสุขปโภค

การที่ชุมชนประมงตั้งอยู่ในพื้นที่ห่างไกล ทำให้บริการสาธารณสุขปโภคที่จัดให้โดยรัฐไปไม่ถึงชุมชนประมงขนาดเล็กในหลายชุมชน การขาดแคลนบริการสาธารณสุขปโภค ทำให้การพัฒนาความเป็นอยู่และอาชีพของชาวประมงขนาดเล็กเป็นไปได้โดยยาก

ปัญหาเหล่านี้ชาวประมงขนาดเล็กได้เผชิญมาเป็นเวลาหลายทศวรรษ ถึงแม้ว่ารัฐจะได้มีโครงการพัฒนาการประมงของประเทศมาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 แต่ผลของการพัฒนาก็ยังมิได้ตกไปถึงมือของชาวประมงขนาดเล็ก ชาวประมงขนาดเล็กของไทยจึงถูกตรึงอยู่กับแหล่งทำการประมงชายฝั่งที่มีทรัพยากรประมงที่เสื่อมโทรมและถูกบดขยี้ระหว่างชาวชนบทผู้ยากไร้ ที่แสวงหาทางยังชีพ บนแผ่นดินกับชาวประมงพาณิชย์ที่กอบโกยเอาสัตว์น้ำที่มีค่าออกฝั่งออกไป

4.2 แนวทางในการแก้ปัญหาของชุมชนประมงขนาดเล็ก

ปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนประมงขนาดเล็กที่ได้แสดงไว้ใน 4.1 นั้น มีแนวทางในการแก้ไขดังนี้

0 การฟื้นฟูทรัพยากรประมงชายฝั่ง

ดังได้กล่าวแล้วว่าทรัพยากรประมงชายฝั่งเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการกำหนดวิถีชีวิตของชาวประมงขนาดเล็ก ดังนั้นในการพัฒนาประมงขนาดเล็ก ปัญหาแรกที่จะต้องแก้ไขคือ ปัญหาทรัพยากรประมงมีไม่เพียงพอสำหรับชาวประมงขนาดเล็ก การแก้ไขปัญหานี้ทำได้ 2 แนวทางด้วยกันคือ เร่งฟื้นฟูทรัพยากรประมงชายฝั่งให้มีความอุดมสมบูรณ์ดังเดิม และการลดจำนวนชาวประมงขนาดเล็กลง ซึ่งในทางปฏิบัตินั้นการลดจำนวนชาวประมงขนาดเล็กกระทำได้โดยยาก เพราะจะสร้างความเดือนร้อนแก่ชาวประมงขนาดเล็กที่ต้องออกไป อันอาจจะก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมขึ้นมาได้ ดังนั้นการฟื้นฟูทรัพยากรประมงชายฝั่งจึงเป็นแนวทางเดียวที่เหลือสำหรับการแก้ปัญหาการขาดแคลนทรัพยากรประมงของชาวประมงขนาดเล็กได้ การฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่งทำได้โดย

1) ทำการจัดระเบียบใหม่สำหรับการทำการประมง ดันเหตุสำคัญที่ทำให้
ทรัพยากรประมงชายฝั่งเสื่อมโทรม ได้แก่ ทรัพยากรประมงเป็นสาธารณสมบัติ ไม่มีใครเป็นเจ้าของ
ที่แท้จริง จึงมีแต่ผู้ใช้ประโยชน์ไม่มีผู้ดูแลรักษา ดันเหตุที่สองคือการทำการประมงเป็นแบบเสรี คน
ทุกคนในสังคมไทยสามารถเข้ามาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรประมงได้อย่างเสรี ดังนั้นในการแก้
ปัญหาการทำการประมงมากเกินไป (Overfishing) ให้ได้ผลอย่างจริงจังแล้ว จะต้องแก้ที่ดันเหตุทั้ง
สองประการนี้ จึงจำเป็นที่จะต้องมีการจัดระเบียบใหม่สำหรับการทำการประมง โดยการกำหนดให้
ทรัพยากรประมงต้องมีเจ้าของที่แน่ชัด ไม่เป็นสาธารณสมบัติอีกต่อไป ซึ่งสำหรับการประมงขนาดเล็กนั้น
ทรัพยากรประมงชายฝั่งจะต้องให้เป็นสมบัติของชุมชน (Communal property) และการทำ
การประมงจะต้องมีการควบคุมโดยการใช้มาตรการในการจัดการประมง (Fishery management
measures) เป็นเครื่องมือในการควบคุม เพื่อให้ปริมาณการลงแรงทำการประมงทั้งหมด (Total
amount of fishing efforts) อยู่ในระดับที่เหมาะสมกับขนาดของทรัพยากรประมงที่มีอยู่

2) เปลี่ยนวิธีการจัดการประมงจากเดิมที่ใช้ระบบการจัดการประมงโดยรัฐ
(Government-based fishery management) มาสู่ระบบการจัดการประมงโดยชุมชน (Community-
based fishery management) การที่รัฐได้เป็นผู้ดำเนินการในการจัดการประมงตั้งแต่อดีตจนถึง
ปัจจุบัน ผลสำเร็จของการดำเนินการมีค่อนข้างต่ำ และมีต้นทุนในการจัดการสูง จากแนวคิดในเรื่อง
ของการจัดระเบียบใหม่ในการทำการประมง ชาวประมงหรือในภาพกว้างคือชุมชนประมงผู้ซึ่งเป็น
เจ้าของและผู้ใช้ทรัพยากรประมง ควรจะเป็นผู้ที่เข้ามารับผิดชอบในการดำเนินการเกี่ยวกับการจัด
การประมงชายฝั่ง จะทำให้การจัดการประมงชายฝั่งมีประสิทธิภาพสูงกว่าเดิม ทรัพยากรประมงชาย
ฝั่งจะมีการใช้อย่างชาญฉลาด (Wise use) ซึ่งจะส่งผลให้มีการพัฒนาประมงขนาดเล็กได้อย่างยั่งยืน
ซึ่งการเปลี่ยนวิธีการจัดการประมงนี้ จะเป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของการประมงของไทย รัฐจะ
ต้องมีความจริงใจในการกระจายอำนาจในการจัดการไปสู่ชุมชน ปรับปรุงกฎหมายที่มีอยู่เดิมหรือ
ร่างกฎหมายใหม่ที่คิดจะจัดการประมงใหม่ให้ชุมชนประมงเป็นผู้ที่มีบทบาทอย่างเต็มที่ในการจัดการ
ประมง รัฐจะทำหน้าที่เพียงแค่เป็นที่ปรึกษาด้านวิชาการและให้การสนับสนุนในด้านต่าง ๆ ให้แก่
ชุมชน ชุมชนจะทำการบริหารและจัดการประมงภายใต้ระบบประชาธิปไตย

3) ควบคุมการก่อให้เกิดมลภาวะแก่สิ่งแวดล้อมทางประมง รัฐจะต้องทำการควบ
คุมโรงงานอุตสาหกรรม ชุมชนเมือง และผู้ทำเกษตรกรรมไม่ให้มีการปล่อยของเสียลงสู่ทะเลอย่าง
จริงจัง โดยใช้หลักผู้ก่อให้เกิดมลภาวะผู้นั้นจะต้องเป็นผู้จ่าย (Polluter pays principle) รวมทั้งจะ
ต้องมีการควบคุมไม่ให้มีการใช้เครื่องมือทำการประมงที่ทำลายแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำใน
บริเวณชายฝั่งอย่างจริงจัง

4) ทำการปล่อยสัตว์น้ำเพิ่มเติมลงในบริเวณชายฝั่ง เพื่อเป็นการเพิ่มปริมาณสัตว์น้ำในบริเวณชายฝั่งให้มากขึ้นโดยเร็ว จะต้องมีการปล่อยสัตว์น้ำที่สามารถเพาะขยายพันธุ์ได้เข้าไปเสริม สัตว์น้ำที่สามารถเพาะขยายพันธุ์ได้แล้ว ในปัจจุบันมีหลายชนิดเช่น ปลา กุ้ง เป็นต้น

5) ทำการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมในทะเลและการสร้างที่อยู่อาศัยเพิ่มเติมให้แก่สัตว์น้ำ แหล่งหญ้าทะเลและแนวปะการังได้ถูกทำลายลงไปเป็นจำนวนมากในบริเวณชายฝั่ง ทำให้แหล่งอาหารและที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำลดน้อยลง ดังนั้นจึงต้องเร่งฟื้นฟูแหล่งหญ้าทะเลและแนวปะการังโดยเร่งด่วน และหากจำเป็นและมีความเหมาะสมกับสิ่งแวดล้อม การสร้างปะการังเทียม (Artificial reef) หรือแหล่งที่อยู่อาศัยเทียมให้กับสัตว์น้ำ ก็สมควรที่จะมีการลงทุนสร้างขึ้น แนวปะการังเทียมที่สร้างขึ้นนี้ สามารถใช้ประโยชน์โดยตรงคือ สัตว์น้ำจะมีที่อยู่อาศัยเพิ่มขึ้น ปริมาณของสัตว์น้ำทั้งในด้านของน้ำหนักและจำนวนก็จะเพิ่มขึ้นโดยเร็ว สำหรับประโยชน์ทางอ้อม คือเป็นอุปสรรคป้องกันไม่ให้เรือประมงอวนลากและอวนรุน ซึ่งเป็นเครื่องมือทำการประมงที่มีการทำลายสูงเข้ามาทำการประมงในบริเวณนี้ได้ โอกาสที่ชาวประมงพาณิชย์จะเข้ามาแย่งชิงทรัพยากรชายฝั่งไปจากชาวประมงขนาดเล็กก็จะลดน้อยลงไป

ข. การเพิ่มรายได้ให้กับชาวประมงขนาดเล็ก

รายได้ของชาวประมงขนาดเล็กเกือบทั้งหมดจะมาจากการจำหน่ายสัตว์น้ำที่จับมาได้ในแต่ละวัน ดังนั้นจำนวนรายได้ที่ชาวประมงขนาดเล็กจะได้รับก็ขึ้นอยู่กับตัวแปรสองตัว ตัวแปรตัวแรกคือ ปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้ ซึ่งจะได้น้อยหรือมากก็ขึ้นอยู่กับความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรประมงและความสามารถในการจับสัตว์น้ำของชาวประมง ตัวแปรตัวที่สองคือ ราคาของสัตว์น้ำที่ได้รับจากผู้ซื้อ ซึ่งราคาของสัตว์น้ำก็ขึ้นอยู่กับคุณภาพของสัตว์น้ำและการแข่งขันในตลาด ดังนั้นการที่จะเพิ่มรายได้ให้กับชาวประมงขนาดเล็กจะต้องแก้ปัญหาเหล่านี้ให้ได้และในกรณีที่จะต้องหารายได้อื่นเสริม ก็จะต้องพิจารณาอาชีพที่ชาวประมงสามารถทำได้โดยไม่ต้องลงทุนเพิ่มขึ้นมาก แนวทางในการเพิ่มรายได้ของชาวประมงขนาดเล็กมีดังนี้

1) ปรับปรุงประสิทธิภาพของเรือประมงและเครื่องมือทำการประมง หลังจากที่มีการฟื้นฟูทรัพยากรประมงชายฝั่งขึ้นมาแล้ว จะต้องมีการพัฒนาวิธีการทำการประมงให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น เพื่อที่จะได้จับสัตว์น้ำได้มากขึ้น อันจะเป็นผลทำให้ต้นทุนในการจับสัตว์น้ำต่อหน่วยลดลงกว่าเดิม การที่มีต้นทุนลดลงและขายสัตว์น้ำได้ในราคาเดิม รายได้สุทธิของชาวประมงขนาดเล็กย่อมสูงขึ้น อย่างไรก็ตาม ในการพัฒนาเทคโนโลยีการทำการประมงให้กับชาวประมงขนาดเล็กนั้น ควรยึดหลักในการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม (Appropriate technology) จึงจะสอดคล้องกับสภาพ

ของทรัพยากรประมง และฐานะทางเศรษฐกิจของชาวประมงขนาดเล็ก ในกรณีที่สามารสร้าง ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรประมงชายฝั่งได้เป็นอย่างดีแล้ว เรือประมงที่ใช้อาจไม่จำเป็นต้อง เป็นเรือมีเครื่องยนต์ก็ได้ เพราะชาวประมงไม่ต้องออกไปจับสัตว์น้ำในที่ห่างไกล สามารถทำการ ประมงในแหล่งทำการประมงใกล้บ้าน โดยการใช้เรือแจวหรือเรือใบ ซึ่งไม่ต้องเสียเงินซื้อเครื่อง ยนต์และน้ำมันเชื้อเพลิง ต้นทุนในการประมงจะลดลงอย่างมาก อีกทั้งยังสามารถลดการพึ่งพาปัจจัย การผลิตจากภายนอกได้อีกด้วย

2) ปรับปรุงเทคโนโลยีหลังการจับสัตว์น้ำ สัตว์น้ำเป็นสินค้าเกษตรที่เน่าเสียได้ ง่าย และราคาจะขึ้นอยู่กับความสดของสัตว์น้ำเป็นสำคัญ ดังนั้นหลังจากที่ชาวประมงขนาดเล็กจับ สัตว์น้ำได้แล้วจะต้องมีวิธีการเก็บรักษาสัตว์น้ำให้มีคุณภาพดีที่สุด ยิ่งหากสามารถรักษาให้สัตว์น้ำมี ชีวิตอยู่ได้ด้วยแล้ว ราคาที่รับก็จะสูงมาก การเก็บรักษาสัตว์น้ำที่ตายแล้วด้วยน้ำแข็งจะเป็นวิธีที่ ง่ายที่สุด แต่อาจจะมีปัญหาที่ในบางชุมชนประมง น้ำแข็งมีไม่เพียงพอและมีราคาแพง ปัญหาที่ สำคัญในการเก็บรักษาสัตว์น้ำหลังการจับก็คือ ชาวประมงขนาดเล็กอาจไม่มั่นใจว่า การลงทุนซื้อน้ำ แข็งมาแช่สัตว์น้ำนั้น จะคุ้มกับราคาที่ได้เพิ่มขึ้นหรือไม่ ถ้าหากมีการยืนยันอย่างชัดเจนว่าทำให้ราย ได้เพิ่ม ทุกคนก็จะยอมลงทุน

3) ปรับปรุงการตลาดสัตว์น้ำให้มีการแข่งขันมากขึ้น ถึงแม้ว่าชาวประมงจะจับ สัตว์น้ำได้มาก มีการรักษาคุณภาพของสัตว์น้ำเป็นอย่างดี แต่ตลาดสินค้าสัตว์น้ำเป็นตลาดของผู้ซื้อ ไม่มีการแข่งขันหรือมีก็น้อยมาก ทั้งนี้เนื่องจากในอดีตที่ผ่านมาปริมาณสัตว์น้ำที่ชาวประมงขนาด เล็กจับได้ในแต่ละวัน ไม่ได้มีมากพอสำหรับขายให้กับพ่อค้าคนกลางได้หลายคน ในแต่ละชุมชน ประมงจะมีพ่อค้าคนกลางได้เพียง 1 หรือ 2 รายเท่านั้น และพ่อค้าคนกลางก็มีความสัมพันธ์กับชาว ประมงขนาดเล็กในรูปแบบต่าง ๆ กัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์กันในลักษณะของลูกหนี้ และเจ้าหนี้ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ชนิดไม่รู้จบ คือชาวประมงจะเป็นลูกหนี้แบบถาวร ดังนั้นการที่จะ ให้มีพ่อค้าคนกลางรายใหม่เกิดขึ้น จึงเป็นไปได้ค่อนข้างลำบาก ในการปรับปรุงตลาดสัตว์น้ำให้มี การแข่งขันกันมากขึ้น จึงจะหวังพึ่งพ่อค้าคนกลางรายใหม่ไม่ได้ ชาวประมงขนาดเล็กต้องมีการรวม ตัวกันเพื่อให้เกิดอำนาจต่อรองกับพ่อค้าคนกลาง และสร้างการแข่งขันในตลาดให้เกิดขึ้นโดยการ รวมสินค้าไปจำหน่ายในเมือง โดยผลัดกันไปขาย หรือหากมีชุมชนประมงขนาดเล็กอื่น อยู่ใกล้เคียง กัน ก็สามารถใช้วิธีการสร้างตลาดกลางขึ้นในชุมชนที่มีการคมนาคมสะดวก ผลผลิตสัตว์น้ำจากทุก ชุมชนนำไปขายที่ตลาดกลางนี้ ปริมาณสัตว์น้ำที่ซื้อขายในแต่ละวันจะมีปริมาณมาก พ่อค้าคนกลาง ที่จะมาซื้อสัตว์น้ำก็จะเพิ่มจำนวนมากขึ้นก่อให้เกิดมีการแข่งขันกันในการซื้อสัตว์น้ำ

4) ส่งเสริมให้มีการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำเพื่อสร้างรายได้เสริม การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจะเป็นการสร้างรายได้ให้กับชาวประมงขนาดเล็กได้เป็นอย่างดี เพราะเป็นกิจกรรมที่ใกล้เคียงกับการทำการประมง จะต่างกันที่รายได้จากการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ จะต้องรอให้สัตว์น้ำที่เลี้ยงโตถึงขนาดที่ตลาดต้องการก่อน โดยจะมีรายได้ครั้งเดียวแต่จำนวนมาก ในการส่งเสริมให้มีการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจะต้องเลือกสัตว์น้ำชนิดที่เลี้ยงง่าย โตเร็วและมีตลาดรองรับ สัตว์น้ำที่กรมประมงได้เคยส่งเสริมให้ชาวประมงขนาดเล็กเลี้ยงได้แก่ การเลี้ยงหอย การเลี้ยงปลาในกระชัง เป็นต้น แต่มีปัญหาด้านการตลาด เนื่องจากไม่มีการสร้างตลาดขึ้นมารองรับผลผลิต ดังนั้นในการส่งเสริมการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำเพื่อสร้างรายได้เสริมให้แก่ชาวประมงขนาดเล็กนั้น จะต้องทำให้ครบวงจรตั้งแต่การเลี้ยงการเก็บเกี่ยวและรักษา การแปรรูป และการตลาด

5) ส่งเสริมให้มีการสร้างมูลค่าเพิ่มแก่สัตว์น้ำที่จับได้ ชาวประมงขนาดเล็กเมื่อจับสัตว์น้ำได้อาจไม่จำเป็นต้องขายในรูปของสัตว์น้ำสด แต่นำสัตว์น้ำนั้นมาแปรรูปเบื้องต้นแล้วจำหน่าย จะได้ราคาสูงขึ้น เช่น ปูเมื่อจับได้แล้วนำมาต้มแกะเอาแต่เนื้อไปขาย หรือหอยแมลงภู่ที่เลี้ยงก็นำมาแปรรูปเป็นหอยดากแห้ง ซึ่งการแปรรูปเบื้องต้นจะช่วยให้แรงงานในครัวเรือนมีงานทำ และรายได้ที่ได้จากการขายผลิตภัณฑ์แปรรูปเหล่านี้จะสูงกว่าการที่จะขายในรูปของสัตว์น้ำสด อีกทั้งยังสามารถเก็บผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำไว้ขายได้นานกว่าสัตว์น้ำสด

6) ปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับการทำการประมง ท่าเทียบเรือประมงนับว่าเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับการทำการประมงที่สำคัญที่สุด หากมีท่าเทียบเรือประมงที่ดี ชาวประมงจะมีสถานที่สำหรับการรับปัจจัยการผลิตลงสู่เรือด้วยความสะดวก และมีท่าสำหรับน้ำสัตว์น้ำที่จับได้ขึ้นมาจำหน่ายได้ด้วยความรวดเร็ว นอกจากนั้นแล้วท่าเทียบเรือประมงยังเป็นที่หลบภัยธรรมชาติจากลมพายุได้ในระดับหนึ่งอีกด้วย ดังนั้นรัฐจึงได้มีโครงการพัฒนาให้มีท่าเทียบเรือประมงที่เหมาะสมให้กับชุมชนประมงขนาดเล็กอย่างต่อเนื่อง ในปัจจุบันหลายชุมชนประมงขนาดเล็กได้มีท่าเทียบเรือประมงในชุมชนของตนเอง

อย่างไรก็ตาม ในการสร้างท่าเทียบเรือประมงสำหรับชุมชนประมงขนาดเล็กนั้นไม่จำเป็นที่จะต้องมีการสร้างขึ้นในทุกชุมชน เพราะหากสร้างให้มีขึ้นในทุกชุมชนแล้ว รัฐจะต้องใช้งบประมาณเป็นจำนวนมาก ผลตอบแทนจากการลงทุนจะอยู่ในระดับต่ำ และการพัฒนาระบบการตลาดสัตว์น้ำ สำหรับชาวประมงขนาดเล็กไม่มีโอกาสเกิดขึ้น เพราะปริมาณสัตว์น้ำที่นำขึ้นมาในแต่ละท่าเทียบเรือประมงจะมีเพียงเล็กน้อย ไม่สามารถสร้างแรงจูงใจให้มีผู้ซื้อเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นในการสร้างท่าเทียบเรือประมงสำหรับชุมชนประมงขนาดเล็กนั้น ควรจะมีการจัดชุมชนออกเป็นกลุ่มๆ โดยในแต่ละกลุ่มจะประกอบด้วยชุมชนที่ชุมชนก็ขึ้นอยู่กับความเหมาะสม ในแต่ละกลุ่มให้มีการ

เลือกว่าควรจะทำแท็บเรือประมงที่ชุมชนใดเพียงแห่งเดียว โดยชุมชนที่ได้รับการคัดเลือก ควรจะมีการคมนาคมติดต่อกับเมืองได้สะดวกที่สุด เมื่อทำแท็บเรือประมงได้สร้างขึ้นแล้ว ชาวประมงทุกรายในกลุ่มจะนำสัตว์น้ำขึ้นมาจำหน่าย ทำให้มีปริมาณสัตว์น้ำสำหรับการซื้อขายเป็นจำนวนมากในแต่ละวัน พ่อค้าคนกลางที่เคยกระจายอยู่ในแต่ละชุมชนก็จะต้องมาทำการซื้อขายสัตว์น้ำที่ทำแท็บเรือประมงนี้ และอาจมีพ่อค้าคนกลางจากในเมืองหรือที่อื่น ๆ เข้ามาทำการซื้อขายสัตว์น้ำด้วย จำนวนผู้ซื้อสัตว์น้ำก็จะมีจำนวนมากทำให้เกิดการแข่งขันในการซื้อขายสัตว์น้ำ ซึ่งจะนำไปสู่ระบบการซื้อขายสัตว์น้ำโดยวิธีการประมูลในที่สุด ซึ่งจะทำให้ชาวประมงมีอำนาจต่อรองในการขายสัตว์น้ำมากขึ้น รายได้ของชาวประมงก็จะเพิ่มขึ้นในที่สุด นอกจากนั้นแล้วการทำแท็บเรือประมงมาซื้อขายกันมาก ก็มีความต้องการปัจจัยการผลิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งน้ำมันแข็งสำหรับการเก็บรักษาสัตว์น้ำ เมื่อมีความต้องการมากพอ การสร้างโรงงานน้ำมันแข็งจะเกิดขึ้น ราคาน้ำมันแข็งจะลดลงเพราะไม่ต้องเสียค่าขนส่ง ปัจจัยการผลิตอื่น ๆ เช่น น้ำมัน อวน เชือก เมื่อมีผู้ซื้อมากขึ้น จะทำให้มีร้านจำหน่ายมากขึ้น ก่อให้เกิดการแข่งขันในตลาด ราคาของปัจจัยการผลิตจะถูกกดต่ำกว่าเดิม

7) สร้างอำนาจต่อรองให้กับชาวประมงขนาดเล็ก โดยการรวมตัวเป็นองค์กรชาวประมงขนาดเล็ก ในปัจจุบันชาวประมงขนาดเล็กในหลายพื้นที่โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวประมงขนาดเล็กในเขตภาคใต้ของประเทศ ได้มีการรวมตัวกันในลักษณะเป็นกลุ่มธรรมชาติ คือเป็นการรวมตัวกันเพื่อร่วมมือกันในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีพ การรวมตัวแบบนี้ไม่มีการจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลแต่อย่างใด จึงมักจะต้องเผชิญกับปัญหาทางด้านกฎหมายอยู่เนือง ๆ ในการทำกิจกรรม ดังนั้นเพื่อให้องค์กรชาวประมงมีอำนาจต่อรองอย่างเต็มที่ และรัฐสามารถให้การสนับสนุนได้อย่างสมบูรณ์แล้ว องค์กรเหล่านี้ควรจะเป็นนิติบุคคลโดยอาจจะเป็นสหกรณ์ประมง กลุ่มเกษตรกรทำการประมงหรือสมาคมประมงก็ได้ ในหลายประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศญี่ปุ่น สหกรณ์ประมงได้มีบทบาทอย่างมากในการพัฒนาชุมชนประมงขนาดเล็ก โดยสหกรณ์ประมงจะทำหน้าที่ในการจัดการประมงชายฝั่ง เป็นตัวแทนของชาวประมงในการเรียกร้องสิทธิที่พึงได้ของชาวประมงจากรัฐ ซื้อปัจจัยการผลิตให้กับสมาชิก และการซื้อขายสินค้าสัตว์น้ำ ทั้งนี้สหกรณ์ประมงจะทำหน้าที่อย่างเข้มแข็งในการรักษาผลประโยชน์ของชาวประมงที่เป็นสมาชิก ซึ่งการที่สหกรณ์ประมงของประเทศเหล่านี้สามารถมีบทบาทได้อย่างสมบูรณ์ ก็เนื่องจากมีบทบาทบัญญัติแห่งกฎหมายรองรับและสนับสนุน โดยได้มีการออกกฎหมายสหกรณ์ประมงขึ้นมาโดยเฉพาะ ซึ่งกฎหมายนี้จะกำหนดสิทธิอำนาจและหน้าที่ของสหกรณ์ประมงไว้อย่างชัดเจน

สำหรับประเทศไทยนั้น กิจกรรมสหกรณ์ประมงมีการพัฒนาอย่างเชื่องช้า ซึ่งสาเหตุสำคัญประการหนึ่งก็คือพระราชบัญญัติสหกรณ์ที่ใช้อยู่ในปัจจุบันไม่เหมาะสมกับลักษณะของสหกรณ์ประมง การที่มีพระราชบัญญัติสหกรณ์ฉบับเดียว เพื่อใช้กับสหกรณ์ทุกประเภทนั้น อาจจะ

ใช้ได้ในอดีตแต่ในปัจจุบันสภาพของเศรษฐกิจสังคมและการเมืองมีความซับซ้อนขึ้นกว่าในอดีต ปัญหาการเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและการแย่งชิงกันใช้ทรัพยากรธรรมชาติทวีความรุนแรงขึ้นอย่างรวดเร็ว บทบัญญัติต่าง ๆ ในพระราชบัญญัติสหกรณ์ที่ใช้อยู่ในปัจจุบันจึงไม่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาสหกรณ์ประมง ดังนั้นรัฐจึงควรเร่งออกพระราชบัญญัติสหกรณ์ประมงมาใช้โดยเร็ว โดยพระราชบัญญัตินี้ นอกจากจะครอบคลุมเกี่ยวกับการจัดตั้งและการดำเนินการด้านธุรกิจของสหกรณ์ประมงแล้ว ยังจะต้องมีบทบัญญัติเกี่ยวกับการจัดการประมงโดยชุมชน การได้รับและการใช้สิทธิในการทำประมง การเป็นเจ้าของทรัพยากรประมง ฯลฯ เป็นต้น

การรวมตัวของชาวประมงขนาดเล็กของไทยได้รับการช่วยเหลือ และสนับสนุนจากทั้งหน่วยงานของรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งในอดีตที่ผ่านมาการทำงานยังมีการประสานกันค่อนข้างน้อย แต่ในปัจจุบันทั้งสองฝ่ายได้มีการประสานงานกันมากขึ้น ซึ่งหากทั้งสองฝ่ายได้มีการร่วมมือกันอย่างจริงจังและจริงใจแล้ว การจัดตั้งองค์กรชาวประมงเพื่อสร้างอำนาจต่อรองและการพัฒนาชาวประมงขนาดเล็กก็จะดำเนินการได้มีประสิทธิภาพมากกว่าอดีตที่ผ่านมา

ค. การพัฒนาการศึกษาสาธารณูปโภคและสาธารณสุข

การพัฒนาการศึกษาและสาธารณูปโภคต่าง ๆ รัฐได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยอยู่ภายใต้การดำเนินการและรับผิดชอบของหลายหน่วยงานด้วยกันอาทิเช่น กระทรวงเกษตรและสหกรณ์การเกษตร กระทรวงคมนาคม กระทรวงมหาดไทย กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงสาธารณสุข เป็นต้น ซึ่งในบางครั้งก็มีการทำงานซ้ำซ้อนกันบ้าง การพัฒนาในด้านนี้ทำให้คุณภาพชีวิตของคนในชนบทดีขึ้นกว่าในอดีตที่ผ่านมา

1) การศึกษา การศึกษาที่รัฐต้องจัดให้กับชาวประมงขนาดเล็กมีทั้งการศึกษาในโรงเรียนและนอกโรงเรียน ซึ่งโดยปกติแล้วผู้ที่อาศัยอยู่ในชนบทจะเข้ารับการศึกษานเฉพาะภาคบังคับเท่านั้น รัฐจึงต้องจัดการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อเพิ่มเติมความรู้และความสามารถในการประกอบอาชีพและการพัฒนาชุมชน ความรู้ที่ชาวประมงได้รับจะเป็นทรัพย์สินที่มีค่ายิ่ง เพราะเป็นทรัพย์สินที่ขโมยไปไม่ได้ และใช้ไม่มีวันหมด การศึกษาจะช่วยให้มีการพัฒนาการรวมตัวกันเป็นกลุ่ม การสร้างผู้นำในชุมชน และการรู้จักคิดอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ได้เป็นอย่างดี การพัฒนาชุมชนประมงขนาดเล็กจะเกิดขึ้นได้โดยยาก หากการศึกษาของคนในชุมชนยังอยู่ในระดับต่ำ

2) สาธารณูปโภค ในอดีตปัญหาที่สำคัญของชุมชนประมงขนาดเล็ก คือการขาดแคลนน้ำจืดสำหรับการอุปโภคและบริโภค ในฤดูแล้งชาวประมงขนาดเล็กในหลายท้องที่ต้องซื้อน้ำ

จัดจากภายนอกมาใช้ในราคาที่ค่อนข้างสูง เพราะการขนส่งลำบาก ดังนั้นในการพัฒนา สาธารณูปโภคให้กับชุมชนประมงขนาดเล็ก สิ่งแรกที่รัฐต้องทำคือ การจัดหาแหล่งน้ำจืดสำหรับชุมชนประมงให้เพียงพอ อาจทำได้โดยการขุดบ่อน้ำบาดาล หรือสร้างที่เก็บน้ำฝนขนาดใหญ่ให้กับชุมชน บางชุมชนที่ตั้งอยู่บริเวณป่าชายเลน ซึ่งไม่สามารถเจาะบ่อน้ำบาดาลหรือสร้างที่เก็บน้ำฝนในชุมชนได้ รัฐอาจจะสร้างที่เก็บน้ำฝนในพื้นที่ที่ใกล้กับชุมชนนั้นแทน และให้มีการใช้ประโยชน์ร่วมกัน

บริการด้านไฟฟ้าและการคมนาคมก็ควรจัดให้กับชุมชนประมงขนาดเล็กอย่างเพียงพอ การมีการคมนาคมที่สะดวกรวดเร็ว จะทำให้ชาวประมงสามารถนำสัตว์น้ำไปขายยังแหล่ง ผู้บริโภคได้โดยที่คุณภาพของสัตว์น้ำยังดีอยู่ และเมื่อคนในชุมชนเกิดการเจ็บป่วยที่ต้องรักษาโดย แพทย์ ก็สามารถนำคนไข้มายังสถานพยาบาลได้ทันเวลา นอกจากนั้นแล้วการมีการคมนาคมที่ สะดวกรวดเร็ว ก็จะช่วยชักจูงให้พ่อค้าคนกลางเข้ามาซื้อสัตว์น้ำมากขึ้น อย่างไรก็ตามการคมนาคม ที่สะดวกก็อาจจะส่งผลร้ายให้กับชุมชนประมงขนาดเล็กได้ เช่นสิ่งชั่วร้ายจากเมืองในรูปแบบต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งยาเสพติด และอบายมุขต่าง ๆ จะเข้ามาสู่ชุมชนได้ง่ายและรวดเร็ว ซึ่งหากสถาบัน ครอบครัวและตัวชุมชนไม่มีความแข็งแกร่งเพียงพอแล้ว ผลร้ายในรูปแบบต่าง ๆ จะเกิดขึ้นแก่ชุมชน

ในด้านไฟฟ้านั้นในปัจจุบันเกือบทุกชุมชนประมงขนาดเล็ก จะมีไฟฟ้าใช้แล้ว ในชุมชนที่ยังไม่มีไฟฟ้าใช้ ก็ได้มีการนำเอาเซลล์แสงอาทิตย์ไปใช้แปลงพลังงานแสงอาทิตย์ให้เป็น พลังงานไฟฟ้าบรรจุในแบตเตอรี่ให้ชาวประมงได้มีไฟฟ้าใช้ได้ในระดับหนึ่ง การมีไฟฟ้าใช้นอกจากจะทำให้คุณภาพชีวิตของชาวประมงดีขึ้นแล้ว ชาวประมงยังสามารถใช้พลังงานจากไฟฟ้า สำหรับการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสัตว์น้ำที่จับได้

3) บริการด้านสาธารณสุข การมีพลานามัยที่แข็งแรงเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดสำหรับ ชาวประมง เพราะในการทำการประมงจะต้องใช้ความแข็งแรงของร่างกายเป็นหลัก ชาวประมงจะ แข็งแรงได้ก็ต้องมีอาหารบริโภคเพียงพอและถูกต้องตามหลักโภชนาการ มีการดูแลป้องกันรักษา โรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเป็นอย่างดี ดังนั้นรัฐจะต้องจัดให้มีบริการด้านสาธารณสุขให้เพียงพอ สำหรับชาวประมงขนาดเล็ก ซึ่งเมื่อชาวประมงมีร่างกายแข็งแรงก็จะสามารถจับสัตว์น้ำได้มากขึ้น หรือประกอบอาชีพเสริมอื่นได้อันจะทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น และเมื่อร่างกายไม่เจ็บป่วย ชาวประมงก็ จะไม่ต้องเสียเงินสำหรับการรักษาพยาบาลและค่าเสียโอกาสจากการเจ็บป่วย เป็นที่น่าสังเกตว่า ชาว ประมงขนาดเล็กที่ทำการประมงนานหลายปี จะมีปัญหาเกี่ยวกับการมองเห็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการ เป็นต้อที่ดวงตา ทั้งนี้เนื่องจากชาวประมงไม่ได้มีการป้องกันดวงตาในขณะที่ออกไปทำการประมง การมองไปยังสิ่งที่มีการสะท้อนแสงสูงและมีแดดแรงกล้าเป็นสิ่งที่ทำลายการมองเห็นของชาว

ประมงลงไปทีละน้อย ดังนั้นรัฐจึงควรมีโครงการป้องกันการเกิดปัญหาในการมองเห็นของชาวประมงขนาดเล็กโดยเร่งด่วน เพื่อไม่ให้ชาวประมงขนาดเล็กต้องเผชิญกับการมองไม่เห็นในอนาคตซึ่งจะเป็นโศกนาฏกรรมของชาวประมงและครอบครัว

ผลจากการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมของโลก ทำให้ผู้ที่ทำงานกลางแจ้งถูกแดดเผาอยู่ตลอดเวลา มีโอกาสที่จะเกิดโรคร้ายต่าง ๆ เช่น มะเร็งผิวหนังได้โดยง่าย การให้ความรู้แก่ชาวประมงในการปกป้องตนเองให้พ้นหรือบรรเทาจากภัยเหล่านี้ ต้องมีการดำเนินการโดยเร่งด่วน

บรรณานุกรม

- วีระวัฒน์ หงสกุล. 2524. การบริหารการประมงทะเลของไทย ตอนที่ 5 การพัฒนาประมงพื้นบ้าน. ข่าวประมง 8(1): 23-47 (มกราคม 2524).
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. 2535. รายงานการสำรวจรายได้และรายจ่ายของครัวเรือนประมงทะเลขนาดเล็ก พ.ศ. 2533. สำนักนายกรัฐมนตรี. กรุงเทพฯ. 71 หน้า.
- , 2539. รายงานผลเบื้องต้นสำมะโนประมงทะเล พ.ศ. 2538. สำนักนายกรัฐมนตรี. กรุงเทพฯ. 30 หน้า.
- , 2540. สำมะโนประมงทะเล พ.ศ. 2538. สำนักนายกรัฐมนตรี. กรุงเทพฯ. 209 หน้า.
- FAO. 1975. Report of Expert Consultation on Small-Scale Fisheries Development, Rome, 8-12 September 1975. FAO Fish. Rep. No. 169. 16 p.
- Juntarashote, K. and S. Daosukho. 1986. Handbook for Fishery Extension Workers in Southeast Asia. Southeast Asian Fisheries Development Center. Bangkok. 192 p.
- Panayotou, T. 1985. Small-Scale Fishery in Asia: Socio-Economic Analysis and Policy: International Development Research Center. Ottawa.
- SEAFDEC. 1989. Fishery Statistical Bulletin for South China Sea Area 1987. Southeast Asian Fisheries Development Center, Bangkok. 162 p.
- Yamamoto, T and Juntarashote, K. 1982. Socio-Economic Status, Living Conditions and Income Conditions of the Marine Fishing Households in Paknam Pran Buree, Thailand. Southeast Asian Fisheries Development Center, Bangkok.

ภาคผนวก

สรุปผลสำมะโนประมงทะเล พ.ศ. 2538

1. การทำประมงทะเล/เพาะเลี้ยงชายฝั่ง

1.1 จำนวนครีวเรือนประมง (รวมเพาะเลี้ยงชายฝั่ง)

ผลจากสำมะโนประมงทะเล พ.ศ.2538 พบว่า ทั่วประเทศ (24 จังหวัดชายทะเล) มีครีวเรือนประมงทั้งสิ้น 80,704 ครีวเรือน ในจำนวนนี้เป็นครีวเรือนที่ทำประมงทะเลอย่างเดียว ร้อยละ 62.2 ทำเพาะเลี้ยงชายฝั่งอย่างเดียว ร้อยละ 34.2 และทำทั้งประมงทะเลและเพาะเลี้ยงชายฝั่ง ร้อยละ 3.6

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบเป็นรายเขตประมงพบว่า เขตประมง 5 และเขตประมง 3 มีสัดส่วนของครีวเรือนที่ทำประมงทะเลอย่างเดียวมากที่สุดใกล้เคียงกันคือ ร้อยละ 73.6 และร้อยละ 70.1 ส่วนเขตประมง 2 มีสัดส่วนของครีวเรือนที่ทำเพาะเลี้ยงชายฝั่งอย่างเดียวมากที่สุดคือ ร้อยละ 50.7 สำหรับครีวเรือนที่ทำทั้งประมงทะเลและเพาะเลี้ยงชายฝั่งมีสัดส่วนไม่มากนักในทุกเขตประมง

1.2 จำนวนครีวเรือนลูกจ้างประมง

ทั่วประเทศ (24 จังหวัดชายทะเล) มีครีวเรือนลูกจ้างประมงทั้งสิ้น 29,302 ครีวเรือนในจำนวนนี้เป็นครีวเรือนลูกจ้างทำประมงทะเลอย่างเดียวร้อยละ 78.1 ครีวเรือนลูกจ้างทำเพาะเลี้ยงชายฝั่งอย่างเดียวร้อยละ 21.3 และครีวเรือนลูกจ้างที่ทำทั้งประมงทะเลและเพาะเลี้ยงชายฝั่งร้อยละ 0.6

เมื่อเปรียบเทียบเป็นรายเขตประมง พบว่า เขตประมง 2 มีสัดส่วนของครีวเรือนลูกจ้างทำประมงทะเลอย่างเดียวสูงมากถึงร้อยละ 90.5 ส่วนเขตประมง 1 เขตประมง 5 และเขตประมง 4 มีสัดส่วนของครีวเรือนลูกจ้างทำเพาะเลี้ยงชายฝั่งอย่างเดียวมากที่สุดใกล้เคียงกันคือ ประมาณร้อยละ 26 สำหรับสัดส่วนของครีวเรือนลูกจ้างที่ทำทั้งประมงทะเลและเพาะเลี้ยงชายฝั่งมีเพียงเล็กน้อยในทุกเขตประมง (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 จำนวนครีวเรือนลูกจ้างประมง จำแนกตามลักษณะของการดำเนินการ และเขตประมง

เขตประมง	รวม		ลูกจ้างทำประมงทะเลอย่างเดียว		ลูกจ้างทำเพาะเลี้ยงชายฝั่งอย่างเดียว		ลูกจ้างทำทั้งประมงทะเลและเพาะเลี้ยงชายฝั่ง	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
รวมทั้งสิ้น	29,302	100.0	22,894	78.1	6,223	21.3	185	0.6
เขตประมง 1	2,598	100.0	1,901	73.2	678	26.1	19	0.7
เขตประมง 2	3,442	100.0	3,116	90.5	307	8.9	19	0.6
เขตประมง 3	4,417	100.0	3,828	86.7	546	12.3	43	1.0
เขตประมง 4	11,521	100.0	8,631	74.9	2,809	24.4	81	0.7
เขตประมง 5	7,324	100.0	5,418	74.0	1,883	25.7	23	0.3

2. การทำประมงทะเล

2.1 ประเภทของการดำเนินงาน

เมื่อพิจารณาเฉพาะด้านการทำประมงทะเล พบว่า ทั่วประเทศมีครัวเรือนที่ทำประมงทะเลทั้งสิ้น 53,112 ครัวเรือน ซึ่งได้แก่ครัวเรือนที่ทำประมงทะเลอย่างเดียว 50,176 ครัวเรือน รวมกับครัวเรือนที่ทำทั้งประมงทะเลและเพาะเลี้ยงชายฝั่งอีก 2,936 ครัวเรือน เขตประมง 5 เป็นเขตที่มีครัวเรือนทำประมงทะเลมากที่สุด คือ 16,846 ครัวเรือน (ร้อยละ 31.7) รองลงมาได้แก่ เขตประมง 4 จำนวน 16,802 ครัวเรือน (ร้อยละ 31.6) และเขตประมง 3 จำนวน 7,311 ครัวเรือน (ร้อยละ 13.8)

เมื่อเปรียบเทียบในระดับจังหวัด พบว่า สงขลาเป็นจังหวัดที่มีครัวเรือนทำประมงทะเลมากที่สุดในประเทศ คือ 5,885 ครัวเรือน หรือร้อยละ 11.1 ของครัวเรือนทำประมงทะเลทั่วประเทศ รองลงมาคือ นครศรีธรรมราช 4,791 ครัวเรือน (ร้อยละ 9.0) และพังงา 3,970 ครัวเรือน (ร้อยละ 7.5)

ในการดำเนินงานของครัวเรือนที่ทำประมงทะเลทั่วประเทศ พบว่า ส่วนใหญ่ร้อยละ 97.3 ดำเนินกิจการเป็นของตนเอง (ส่วนบุคคล) มีเพียงร้อยละ 2.7 ที่ดำเนินกิจการร่วมกับครัวเรือนอื่น และที่ดำเนินงานในรูปบริษัทและห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลมีเพียง 24 บริษัทเท่านั้น (ตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 จำนวนครัวเรือนที่ทำประมงทะเล จำแนกตามประเภทของการดำเนินงาน และเขตประมง

เขตประมง	รวม		ดำเนินงานเป็นของตนเอง		ดำเนินงานร่วมกัน		บริษัทและห้างหุ้นส่วนนิติบุคคล	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
รวมทั้งสิ้น	53,112	100.0	51,468	97.3	1,420	2.7	24	0.0
เขตประมง 1	6,287	100.0	6,244	99.3	41	0.7	2	0.0
เขตประมง 2	5,866	100.0	5,795	98.8	69	1.2	2	0.0
เขตประมง 3	7,311	100.0	7,255	99.2	56	0.8	-	-
เขตประมง 4	16,802	100.0	15,887	94.6	914	5.4	1	0.0
เขตประมง 5	16,846	100.0	16,487	97.9	340	2.0	19	0.1

2.2 ขนาดของการดำเนินงาน

ขนาดของการดำเนินงานของครัวเรือนที่ทำประมงทะเลพิจารณาได้จากประเภทและขนาดของเรือที่ใช้ ซึ่งในการวิเคราะห์สามารถจัดแบ่งกลุ่มออกเป็น 2 กลุ่ม คือ ครัวเรือนที่ทำประมงขนาดเล็ก และครัวเรือนที่ทำประมงพาณิชย์ ครัวเรือนที่ทำประมงขนาดเล็กได้แก่ ครัวเรือนที่ทำประมงโดยไม่ใช้เรือ และใช้เรือไม่มีเครื่องยนต์ ใช้เรือมีเครื่องยนต์นอกเรือ (เรือหางยาว) ใช้เรือมีเครื่องยนต์ในเรือที่มีระวางบรรทุกรวม (ตันกรอสรวมของเรือทุกลำที่ใช้) น้อยกว่า 10 ตันกรอส ส่วนครัวเรือนที่ทำประมงพาณิชย์ได้แก่ ครัวเรือนที่ทำประมงโดยใช้เรือมีเครื่องยนต์ในเรือที่มีระวางบรรทุกรวม 10 ตันกรอสขึ้นไป

ทั่วประเทศมีสัดส่วนของครัวเรือนที่ทำประมงทะเลขนาดเล็กมากที่สุดคือร้อยละ 89.7 และที่เหลือเป็นครัวเรือนที่ทำประมงทะเลพาณิชย์ ร้อยละ 10.3 เมื่อเปรียบเทียบเป็นรายเขตประมง พบว่า ครัวเรือนที่ทำประมงทะเลขนาดเล็กมีสัดส่วนมากที่สุดในทุกเขตและส่วนใหญ่ใช้เรือมีเครื่องยนต์นอกเรือ (เรือหางยาว) ประกอบการประมงในระยะไม่ห่างจากฝั่ง สำหรับครัวเรือนที่ทำประมงทะเลพาณิชย์ ซึ่งประกอบาการประมงในระยะห่างไกลจากฝั่ง มีสัดส่วนมากที่สุดในเขตประมง 2 คิดเป็น ร้อยละ 26.2 ของ

ครัวเรือนที่ทำประมงทะเลในเขตประมง 2 โดยพบมากในจังหวัดสมุทรสาคร สมุทรปราการ และสมุทรสงคราม

นอกจากนี้เมื่อ พิจารณาประเภทของเครื่องมือทำประมงหลักที่ใช้ พบว่า ครึ่งหนึ่งของครัวเรือนที่ทำประมงทะเลขนาดเล็กใช้เครื่องมือประมงอวนดักตา โดยส่วนใหญ่เป็นอวนลอยกุ้งและอวนจมปูซึ่งพบมากในเขตประมง 4 ส่วนเครื่องมืออื่นส่วนใหญ่ที่ใช้ ได้แก่ ลอบพบมากที่สุดเขตประมง 5 สำหรับครัวเรือน ที่ทำประมงทะเลพาณิชย์ส่วนใหญ่ใช้เครื่องมืออวนลากแผ่นตะเฆ่ โดยพบมากที่สุดเขตประมง 4

3. เรือประมง

ทั่วประเทศมีเรือประมงทั้งสิ้น 54,538 ลำ เขตประมง 4 มีเรือประมงมากที่สุด 16,947 ลำ หรือร้อยละ 31.1 ของเรือประมงทั่วประเทศ รองลงมาคือ เขตประมง 5 16,873 ลำ (ร้อยละ 30.9) และเขตประมง 3 7,573 ลำ (ร้อยละ 13.9)

เมื่อเปรียบเทียบจำนวนเรือประมงเป็นรายจังหวัด พบว่า สงขลามีจำนวนเรือประมงมากที่สุดในประเทศ 5,668 ลำ (ร้อยละ 10.4) รองลงมาคือ นครศรีธรรมราชมี 5,015 ลำ (ร้อยละ 9.2) และสตูลมี 3,908 ลำ (ร้อยละ 7.2)

3.1 ประเภทของเรือ

จากแผนภูมิ 4 จะเห็นว่า เรือประมงทั่วประเทศส่วนใหญ่เป็นเรือมีเครื่องยนต์นอกเรือ (เรือหางยาว) มากที่สุด ร้อยละ 66.8 รองลงมาเป็นเรือมีเครื่องยนต์ในเรือ ร้อยละ 28.0 และเรือไม่มีเครื่องยนต์ร้อยละ 5.2 ตามลำดับ และเมื่อเปรียบเทียบเป็นรายเขตประมง จะเห็นว่าเรือประมงในทุกเขตประมง ส่วนใหญ่เป็นเรือมีเครื่องยนต์นอกเรือ (เรือหางยาว) เช่นเดียวกัน ยกเว้นเขตประมง 2 ที่ส่วนใหญ่เป็นเรือมีเครื่องยนต์ในเรือคิดเป็นร้อยละ 62.8 ของเรือประมงในเขตประมง 2

3.2 จำนวนเรือมีเครื่องยนต์ในเรือ จำแนกตามขนาดของเรือ (ตันกรอสเรือ)

เรือมีเครื่องยนต์ในเรือทั่วประเทศ จำนวน 15,282 ลำ นั้น เป็นเรือประมงขนาดเล็กคือมีระวางบรรทุกน้อยกว่า 10 ตันกรอส มากที่สุด 6,925 ลำ (ร้อยละ 45.3) รองลงมาเป็นเรือประมงขนาดกลางคือมีระวางบรรทุก (ตันกรอส) 10-49 ตันกรอส จำนวน 6,547 ลำ (ร้อยละ 42.8) และเรือประมงขนาดใหญ่คือมีระวางบรรทุก 50 ตันกรอสขึ้นไป มีน้อยที่สุด 1,810 ลำ (ร้อยละ 11.9)

เมื่อเปรียบเทียบจำนวนเรือมีเครื่องยนต์ในเรือเป็นรายเขตประมง พบว่า เขตประมง 2 มีจำนวนเรือมีเครื่องยนต์ในเรือมากที่สุด 4,219 ลำ ส่วนใหญ่เป็นเรือประมงขนาดกลางคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 41.2 รองลงมาคือ เขตประมง 1 มี 2,929 ลำ ส่วนใหญ่เป็นเรือประมงขนาดเล็กคิดเป็นร้อยละ 72.9 และเขตประมง 4 มีจำนวน 2,841 ลำ ส่วนใหญ่เป็นเรือประมงขนาดกลางคิดเป็นร้อยละ 56.3 (ตารางที่ 3)

ตารางที่ 3 จำนวนเรือมีเครื่องยนต์ในเรือ จำแนกตามขนาดของเรือ และเขตประมง

เขตประมง	รวม		น้อยกว่า 10 คันกรอส		10-49 คันกรอส		50 คันกรอสขึ้นไป	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
รวมทั้งสิ้น	15,282	100.0	6,925	45.3	6,547	42.8	1,810	11.9
เขตประมง 1	2,929	100.0	2,134	72.9	680	23.2	115	3.9
เขตประมง 2	4,219	100.0	1,586	37.6	1,738	41.2	895	21.2
เขตประมง 3	2,729	100.0	1,281	46.9	1,320	48.4	128	4.7
เขตประมง 4	2,841	100.0	1,026	36.1	1,598	56.3	217	7.6
เขตประมง 5	2,564	100.0	898	35.0	1,211	47.2	456	17.8

3.3 จำนวนเรือมีเครื่องยนต์ในเรือ จำแนกตามประเภทของเครื่องมือทำประมงหลัก

ในจำนวนเรือมีเครื่องยนต์ในเรือขนาดเล็ก (มีระวางบรรทุกน้อยกว่า 10 คันกรอส) ทั้งสิ้น 6,925 ลำ เป็นเรือประมงที่ใช้เครื่องมืออวนลากแผ่นตะเฒ่มากที่สุดร้อยละ 19.1 โดยพบมากในเขตประมง 4 รองลงมาเป็นเรือประมงที่ใช้อวนจมปูร้อยละ 15.7 และอวนลอยกุ้งร้อยละ 14.2 ตามลำดับ เรือมีเครื่องยนต์ในเรือขนาดเล็กซึ่งใช้เครื่องมือดังกล่าวพบมากในเขตประมง 1 สำหรับเรือมีเครื่องยนต์ในเรือขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ คือ มีระวางบรรทุก 10 คันกรอสขึ้นไป จำนวน 8,357 ลำ ส่วนใหญ่ใช้เครื่องมืออวนลาก ได้แก่ อวนลากแผ่นตะเฒ่ และอวนลากคู่ คิดเป็นร้อยละ 58.0 โดยพบมากในเขตประมง 2 และเขตประมง 4 (ตารางที่ 4)

ตารางที่ 4 จำนวนเรือมีเครื่องยนต์ในเรือ จำแนกตามขนาดของเรือ (คันกรอส) และเครื่องมือทำประมงหลัก

เครื่องมือทำประมงหลัก	รวม		น้อยกว่า 10 คันกรอส		10 คันกรอสขึ้นไป	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
รวม	15,282	100.0	6,925	100.0	8,357	100.0
อวนลาก	6,198	40.5	1,349	19.5	4,849	58.0
อวนลากแผ่นตะเฒ่	4,800	31.9	1,320	19.1	3,560	42.6
อวนลากคู่	1,318	8.6	29	0.4	1,289	15.4
อวนล้อมจับ	1,092	7.1	180	2.6	912	10.9
อวนล้อมจับปลากระดัก	305	2.0	108	1.6	197	2.3
อวนดำ	475	3.1	17	0.2	458	5.5
อวนล้อมจับ	114	0.7	14	0.2	100	1.2
อวนล้อมจับปลาทุ	142	0.9	34	0.5	108	1.3
อื่นๆ	56	0.4	7	0.1	49	0.6
อวนครอบ	1,711	11.2	749	10.8	962	11.5
อวนคิวดา	3,324	21.8	2,624	37.9	700	8.4
อวนจมปู	1,277	8.4	1,085	15.7	192	2.3
อวนลอยกุ้ง	1,118	7.3	984	14.2	134	1.6
อื่นๆ	929	6.1	555	8.0	374	4.5
ลอบ	1,093	7.2	842	12.1	251	3.0
อวนรุน	1,142	7.5	648	9.4	494	5.9
เครื่องมืออื่นๆ	722	4.7	533	7.7	189	2.3

4. การเพาะเลี้ยงชายฝั่ง

4.1 จำนวนครัวเรือนและเนื้อที่เพาะเลี้ยงชายฝั่ง

ด้านการเพาะเลี้ยงชายฝั่ง พบว่า ทั่วประเทศมีครัวเรือนที่ทำการเพาะเลี้ยงชายฝั่งทั้งสิ้น 30,528 ครัวเรือน ซึ่งประกอบด้วยครัวเรือนที่ทำการเพาะเลี้ยงชายฝั่งอย่างเดียว 27,592 ครัวเรือน รวมกับครัวเรือนที่ทำทั้งประมงทะเลและเพาะเลี้ยงชายฝั่งอีก 2,936 ครัวเรือน ครัวเรือนเพาะเลี้ยงชายฝั่งส่วนใหญ่ ร้อยละ 97.2 เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำประเภทเดียว และมีเพียงร้อยละ 2.8 ที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำหลายประเภทในจำนวนครัวเรือนที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำประเภทเดียว พบว่า เป็นครัวเรือนเพาะเลี้ยงกุ้งทะเลมากที่สุดคือ ร้อยละ 82.9 รองลงมา เป็นเพาะเลี้ยงปลา ร้อยละ 8.6 และหอย ร้อยละ 7.8 สำหรับเนื้อที่เพาะเลี้ยงชายฝั่งมีจำนวนทั้งสิ้น 447,553 ไร่ ส่วนใหญ่เป็นเนื้อที่เพาะเลี้ยงกุ้งทะเลคือ ร้อยละ 94.1 ที่เหลือเป็นเนื้อที่เพาะเลี้ยงหอย ร้อยละ 3.5 ปู ร้อยละ 1.4 และปลา ร้อยละ 1.0

เมื่อเปรียบเทียบจำนวนครัวเรือนที่ทำการเพาะเลี้ยงชายฝั่งเป็นรายเขตประมง พบว่า เขตประมง 4 มีครัวเรือนที่ทำการเพาะเลี้ยงชายฝั่งมากที่สุดคือ มี 10,280 ครัวเรือน หรือร้อยละ 33.7 ของครัวเรือนที่ทำการเพาะเลี้ยงชายฝั่งทั้งสิ้น และในเขตนี้ครัวเรือนส่วนใหญ่เพาะเลี้ยงกุ้งทะเล สำหรับเขตประมง 2 มีเนื้อที่เพาะเลี้ยงชายฝั่งมากที่สุดคือ 138,552 ไร่ หรือร้อยละ 31.0 ของเนื้อที่เพาะเลี้ยงชายฝั่งทั้งสิ้น และส่วนใหญ่เป็นเนื้อที่เพาะเลี้ยงกุ้งทะเล (ตารางที่ 5)

สำหรับการดำเนินงานของครัวเรือนที่ทำการเพาะเลี้ยงชายฝั่ง พบว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่คือ ร้อยละ 89.8 ดำเนินงานเป็นของตนเอง (ส่วนบุคคล) มีเพียงร้อยละ 9.8 ดำเนินงานร่วมกันกับครัวเรือนอื่น ส่วนการดำเนินงานในรูปบริษัทและห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลมีเพียง ร้อยละ 0.4 เท่านั้น

ตารางที่ 5 จำนวนครัวเรือนและเนื้อที่เพาะเลี้ยงชายฝั่ง จำแนกตามเขตประมง

เขตประมง	ครัวเรือน		เนื้อที่เพาะเลี้ยง	
	จำนวน	ร้อยละ	เนื้อที่ (ไร่)	ร้อยละ
รวมทั้งสิ้น	30,528	100.0	447,553	100.0
เขตประมง 1	5,291	17.3	124,094	27.7
เขตประมง 2	6,273	20.6	138,552	31.0
เขตประมง 3	3,036	9.9	53,685	12.0
เขตประมง 4	10,280	33.7	87,010	19.4
เขตประมง 5	5,648	18.5	44,212	9.9

4.2 ประเภทของการเพาะเลี้ยงที่สำคัญ

1) การเพาะเลี้ยงกุ้งทะเล

ทั่วประเทศมีครัวเรือนเพาะเลี้ยงกุ้งทะเลทั้งสิ้น 25,210 ครัวเรือน และมีเนื้อที่เพาะเลี้ยง 421,282 ไร่ เขตประมง 4 มีครัวเรือนเพาะเลี้ยงกุ้งทะเลมากที่สุด คือ 9,083 ครัวเรือน หรือร้อยละ 36.0 ของ

ครัวเรือนเพาะเลี้ยงกุ้งทะเลทั้งสิ้น ในขณะที่เขตประมง 2 มีเนื้อที่เพาะเลี้ยงกุ้งทะเลมากที่สุด คือ 123,581 ไร่ หรือร้อยละ 29.3 ของเนื้อที่เพาะเลี้ยงกุ้งทะเลทั้งสิ้น เมื่อเปรียบเทียบในระดับจังหวัด พบว่า นครศรีธรรมราช เป็นจังหวัดที่มีครัวเรือนเพาะเลี้ยงกุ้งทะเลมากที่สุดในประเทศ คือ 7,114 ครัวเรือน หรือคิดเป็นร้อยละ 28.2 ของครัวเรือนเพาะเลี้ยงกุ้งทะเลทั้งสิ้น ส่วนจันทบุรีมีเนื้อที่เพาะเลี้ยงกุ้งทะเลมากที่สุดในประเทศ คือ 101,141 ไร่ หรือร้อยละ 24.0 ของเนื้อที่เพาะเลี้ยงกุ้งทะเลทั้งสิ้น

เมื่อพิจารณาวิธีการเพาะเลี้ยง พบว่า ครัวเรือนเพาะเลี้ยงกุ้งทะเลทั่วประเทศส่วนใหญ่ร้อยละ 79.2 เลี้ยงแบบพัฒนา รองลงมาเลี้ยงแบบธรรมชาติ ร้อยละ 14.6 และแบบกึ่งพัฒนา ร้อยละ 7.1 และเมื่อเปรียบเทียบวิธีการเพาะเลี้ยงในระดับเขตประมง จะเห็นว่าครัวเรือนส่วนใหญ่ในทุกเขตประมงเลี้ยงกุ้งทะเลแบบพัฒนา ยกเว้น เขตประมง 2 ที่ส่วนใหญ่เลี้ยงกุ้งทะเลแบบธรรมชาติ (ตารางที่ 6)

ตารางที่ 6 จำนวนครัวเรือนและเนื้อที่เพาะเลี้ยงกุ้ง จำแนกตามวิธีการเลี้ยง และเขตประมง

เขตประมง	ครัวเรือนเพาะเลี้ยงกุ้ง		แบบพัฒนา		แบบกึ่งพัฒนา		แบบธรรมชาติ	
	ครัวเรือน	เนื้อที่เพาะเลี้ยง (ไร่)	ครัวเรือน	เนื้อที่เพาะเลี้ยง (ไร่)	ครัวเรือน	เนื้อที่เพาะเลี้ยง (ไร่)	ครัวเรือน	เนื้อที่เพาะเลี้ยง (ไร่)
รวมทั้งสิ้น	25,210	421,282	19,976	220,356	1,797	27,736	3,689	173,190
เขตประมง 1	4,428	121,994	3,791	63,585	247	4,448	567	53,961
เขตประมง 2	5,331	123,581	1,972	20,761	851	10,938	2,527	91,882
เขตประมง 3	2,531	47,677	2,153	33,584	125	3,325	273	10,768
เขตประมง 4	9,083	85,248	8,433	62,021	380	7,539	306	15,688
เขตประมง 5	3,837	42,782	3,627	40,405	194	1,486	16	891

หมายเหตุ : ครัวเรือนหนึ่งอาจเพาะเลี้ยงกุ้งได้หลายวิธี

2) การเพาะเลี้ยงปลา

ทั่วประเทศมีครัวเรือนเพาะเลี้ยงปลาทั้งสิ้น 2,985 ครัวเรือน และเนื้อที่เพาะเลี้ยง 4,545 ไร่ ครัวเรือนส่วนใหญ่เพาะเลี้ยงปลากะพงขาวและปลาเก๋าในกระชัง ประมาณร้อยละ 87 ของครัวเรือนเพาะเลี้ยงปลาทั้งสิ้น จังหวัดที่มีการเพาะเลี้ยงปลามากที่สุดในประเทศ คือ จังหวัดพังงา จำนวน 503 ครัวเรือน หรือร้อยละ 16.9 ของครัวเรือนเพาะเลี้ยงปลาทั้งสิ้น และจังหวัดนี้ส่วนใหญ่เพาะเลี้ยงปลาเก๋ารองลงมาคือ ปัตตานี และสงขลา จำนวน 478 ครัวเรือน (ร้อยละ 16.0) และ 446 ครัวเรือน (ร้อยละ 14.9) โดยส่วนใหญ่เพาะเลี้ยงปลากะพงขาวในกระชัง (ตารางที่ 7)

3) การเพาะเลี้ยงหอย

ทั่วประเทศมีครัวเรือนเพาะเลี้ยงหอยทั้งสิ้น 2,831 ครัวเรือน ในจำนวนนี้เป็นครัวเรือนเพาะเลี้ยงหอยนางรมมากที่สุด 1,604 ครัวเรือน หรือร้อยละ 56.6 ของครัวเรือนเพาะเลี้ยงหอยทั้งสิ้น รองลงมาเป็นครัวเรือนเพาะเลี้ยงหอยแมลงภู่ 1,023 ครัวเรือน (ร้อยละ 36.1) และหอยแครง 259 ครัวเรือน (ร้อยละ 9.2) สำหรับเนื้อที่เพาะเลี้ยงหอยมีทั้งสิ้น 15,574 ไร่ ในจำนวนนี้เป็นเนื้อที่เพาะเลี้ยงหอยแครง ร้อยละ 47.3 หอยแมลงภู่ ร้อยละ 25.7 หอยนางรม ร้อยละ 25.4 และที่เหลือเป็นเนื้อที่เพาะเลี้ยงหอยอื่น ๆ (ตารางที่ 7)

ตารางที่ 2 จำนวนครัวเรือนและเนื้อที่เพาะเลี้ยงของสัตว์น้ำที่เพาะเลี้ยง และเขตประมง

ชนิดของสัตว์น้ำที่เพาะเลี้ยง	รวมทั้งสิ้น		เขตประมง 1		เขตประมง 2		เขตประมง 3		เขตประมง 4		เขตประมง 5	
	ครัวเรือน	เนื้อที่เพาะเลี้ยง (ไร่)	ครัวเรือน	เนื้อที่เพาะเลี้ยง (ไร่)	ครัวเรือน	เนื้อที่เพาะเลี้ยง (ไร่)	ครัวเรือน	เนื้อที่เพาะเลี้ยง (ไร่)	ครัวเรือน	เนื้อที่เพาะเลี้ยง (ไร่)	ครัวเรือน	เนื้อที่เพาะเลี้ยง (ไร่)
กุ้ง	25,210	421,282	4,428	121,994	5,331	123,581	2,531	47,677	9,083	85,248	3,837	42,782
ปลา	2,985	4,545	270	255	333	2,842	88	397	1,152	787	1,142	264
หอย	2,831*	15,574	889*	1,773	659*	6,808	442*	5,371	32*	690	809*	932
หอยนางรม	1,604	3,961	872	1,355	132	408	288	2,039	12	15	300	144
หอยแครง	259	7,370	11	353	149	2,921	55	2,767	4	630	40	699
หอยแมลงภู่	1,023	3,995	7	65	373	3,361	105	435	16	45	522	89
หอยกะพง	28	118	-	-	28	118	-	-	-	-	-	-
หอยมุก	3	130	1	(0.5)	-	-	1	130	-	-	1	(0.1)
ปล	374	6,122	11	72	197	5,291	15	240	72	285	79	234
สัตว์น้ำอื่น	2	30	-	-	2	30	-	-	-	-	-	-

หมายเหตุ : ครัวเรือนหนึ่งอาจเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำได้หลายชนิด

* นับเพียงครั้งเดียวกรณีเพาะเลี้ยงหอยหลายชนิด

เมื่อเปรียบเทียบการเพาะเลี้ยงหอยชนิดต่าง ๆ เป็นรายจังหวัดทั่วประเทศ (24 จังหวัดชายทะเล) พบว่า จันทบุรีเป็นจังหวัดที่มีครัวเรือนเพาะเลี้ยงหอยนางรมมากที่สุด คือ 617 ครัวเรือน หรือร้อยละ 38.5 ของครัวเรือนเพาะเลี้ยงหอยนางรมทั้งสิ้น ในขณะที่สุราษฎร์ธานีมีเนื้อที่เพาะเลี้ยงหอยนางรมมากที่สุด คือ 1,940 ไร่ หรือร้อยละ 49.0 ของเนื้อที่เพาะเลี้ยงหอยนางรมทั้งสิ้น ส่วนครัวเรือนเพาะเลี้ยงหอยแมลงภู่ทั้งหมดมีมากที่สุดในจังหวัดพังงา จำนวน 419 ครัวเรือน หรือร้อยละ 41.0 ของครัวเรือนเพาะเลี้ยงหอยแมลงภู่ทั้งสิ้น ในขณะที่จังหวัดสมุทรสงครามมีเนื้อที่เพาะเลี้ยงหอยแมลงภู่มากที่สุดคือ 1,094 ไร่ หรือร้อยละ 27.4 ของเนื้อที่เพาะเลี้ยงหอยแมลงภู่ทั้งสิ้น สำหรับครัวเรือนเพาะเลี้ยงหอยแครงมีมากที่สุดในจังหวัดสมุทรสงคราม 107 ครัวเรือน หรือร้อยละ 41.3 ของครัวเรือนเพาะเลี้ยงหอยแครงทั้งสิ้น ในขณะที่สุราษฎร์ธานีมีเนื้อที่เพาะเลี้ยงหอยแครงมากที่สุด คือ 2,731 ไร่ หรือร้อยละ 37.1 ของเนื้อที่เพาะเลี้ยงหอยแครงทั้งสิ้น

5. ชาวประมงและคนทำงานเพาะเลี้ยงชายฝั่ง

ในการศึกษากำลังแรงงานด้านการประมง จะพิจารณาจำนวนชาวประมงในช่วงฤดูทำการประมงที่ใช้คนมากที่สุด พบว่า มีทั้งสิ้น 161,667 คน ในจำนวนนี้เป็นสมาชิกในครอบครัว 76,722 คน (ร้อยละ 47.5) และลูกจ้าง 84,945 คน (ร้อยละ 52.5) หากพิจารณาแหล่งที่มาของลูกจ้างทำประมงทะเลพบว่า ส่วนใหญ่ร้อยละ 58.1 เป็นคนนอกท้องถิ่นที่มาจากจังหวัดอื่น และที่เหลือร้อยละ 41.9 เป็นคนในท้องถิ่น (ในจังหวัด) ในจำนวนลูกจ้างนอกท้องถิ่น 49,357 คน พบว่า มาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากที่สุด ร้อยละ 55.8 รองลงมา มาจากต่างประเทศ ร้อยละ 25.8 และมาจากภาคอื่น ร้อยละ 18.4

สำหรับจำนวนคนทำงานด้านเพาะเลี้ยงชายฝั่งมีทั้งสิ้น 82,890 คน แยกเป็นสมาชิกในครอบครัว 49,847 คน (ร้อยละ 60.1) และที่เหลือเป็นลูกจ้าง 33,043 คน (ร้อยละ 39.9) หากพิจารณาแหล่งที่มาของลูกจ้างทำงานเพาะเลี้ยงชายฝั่ง พบว่า ส่วนใหญ่ เป็นคนในท้องถิ่น ร้อยละ 71.2 และที่เหลือเป็นคนนอกท้องถิ่น ร้อยละ 28.8 ในจำนวนลูกจ้างนอกท้องถิ่น 9,523 คน พบว่า ส่วนใหญ่ร้อยละ 51.4 มาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รองลงมาเป็นคนมาจากภาคอื่น ร้อยละ 30.7 และที่เหลือมาจากต่างประเทศร้อยละ 17.9

นอกจากนี้เมื่อพิจารณาสัดส่วนของเพศและอายุชาวประมง (รวมคนทำงานเพาะเลี้ยงชายฝั่ง) ณ วันที่ 1 เมษายน 2538 พบว่า เป็นเพศชาย ร้อยละ 84.3 และเป็นเพศหญิง ร้อยละ 15.7 โดยกว่าครึ่งหนึ่งของชาวประมง (รวมคนทำงานเพาะเลี้ยงชายฝั่ง) อายุต่ำกว่า 40 ปี (ตารางที่ 8 และ 9)

ตารางที่ 8 จำนวนชาวประมง ณ วันที่ 1 เมษายน 2538 จำแนกตามเพศ และเขตประมง

เขตประมง	รวม		ชาย		หญิง	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
รวมทั้งสิ้น	157,377	100.0	132,718	84.3	24,659	15.7
เขตประมง 1	20,522	100.0	16,899	82.3	3,623	17.7
เขตประมง 2	23,050	100.0	18,013	78.1	5,037	21.9
เขตประมง 3	21,430	100.0	18,060	84.3	3,370	15.7
เขตประมง 4	52,064	100.0	44,849	86.1	7,215	13.9
เขตประมง 5	40,311	100.0	34,897	86.6	5,414	13.4

ตารางที่ 9 อัตราร้อยละของชาวประมง ณ วันที่ 1 เมษายน 2538 จำแนกตามหมวดอายุ และเขตประมง

เขตประมง	รวม	น้อยกว่า 30 ปี	30 - 39	40 - 49	50 - 59	60 ปีขึ้นไป
รวมทั้งสิ้น	100.0	32.5	29.5	21.4	11.3	5.3
เขตประมง 1	100.0	32.1	30.1	21.8	11.4	4.6
เขตประมง 2	100.0	27.4	29.1	23.1	13.9	6.5
เขตประมง 3	100.0	35.8	31.0	19.8	9.5	3.9
เขตประมง 4	100.0	30.8	28.9	22.5	12.1	5.7
เขตประมง 5	100.0	35.7	29.5	19.7	9.8	5.3